

SINAJSKA GORA

PRAVA LOKACIJA OTKRIVENA

U
ARABIJI

Džoel Ričardson

S I N A J S K A G O R A

P R A V A L O K A C I J A O T K R I V E N A

U
A R A B I J I

Džoel Ricardson

Džoel Ričardson: SINAJSKA GORA U ARABIJI

MOUNT SINAI IN ARABIA

Copyright © 2018 by Joel Richardson

U originalu objavila izdavačka kuća WinePress Media.

Sva prava pridržana. Nijedan deo ove knjige se ne može koristiti u elektronskom, digitalnom, štampanom ili ni u kom drugačijem obliku bez pisane dozvole izdavača, osim od strane recenzenta, koji može navesti kratke odlomke u svom pregledu.

Ukoliko nije drugačije navedeno, citati Svetog pisma preuzeti iz izdanja Novi srpski prevod. Copyright © 2005, 2017 Biblica, Inc.® Koristi se uz dopuštenje. Sva prava pridržana.

Citati preuzeti iz drugih izdanja označeni su skraćenicama: SSP (Savremeni srpski prevod), ĐD (Stari zavet, prevod Đure Daničića, revidirano izdanje), LB (prevod dr Luje Bakotića), DS (Novi zavet, prevod dr Dimitrija Stefanovića), EČ (Novi zavet, prevod dr Emilijana Čarnića, Izdanje biblijskog društva Beograd. Ljubljana: ČGP Delo, 1973) i VK (Novi zavet, prevod Vuka Stef. Karadžića). Korišćene su standardne skraćenice naziva biblijskih knjiga.

Prevod: Željko Grujić

Lektura: Jelena Hristov

Tehnička obrada mapa: Saša Kosanović

*Bogu Sinaja i maloj grupi preteča rođenih za stigmu i bol zbog
nošenja Njegovog tereta za ovu planinu.*

SADRŽAJ

Priznanja i zahvalnosti x

Uvod 1

- 1 Tradicionalna lokacija Sinajske gore 7
- 2 Savremena potraga za pravom Sinajskom gorom 13
- 3 Zagubljeni Jam Suf 19
- 4 Prelazak mora u vreme Izlaska 27
- 5 Sinajska gora u madijanskoj zemlji 45
- 6 Drevna jevrejska, hrišćanska i islamska predanja 63
- 7 Pavlovo putovanje na Sinajsku goru 73
- 8 Pavle kaže da je Sinajska gora u Arabiji 79
- 9 Džebel el-Loz 89
- 10 Kamenje će vikati 99

Epilog: Primicanje svetoj gori 115

Dodatak: Odgovori na razne primedbe protiv Džebel el-Loza 121

Beleške 137

PRIZNANJA I ZAHVALNOSTI

Želeo bih da zahvalim Džimu i Peni Koldvel (Jim, Penny Caldwell) jer su verno nosili teret koji je Gospod stavio u njihova srca za ovu planinu. Hvala vam na pomoći pre puta i za blagoslovljeno vreme zajedništva nakon mog povratka. Neka da Bog da vidite dobar plod svih vaših naporâ. Želeo bih da se zahvalim Džiofu Stounu (Geoff Stone) ne samo na njegovoj izvrsnosti u uređivanju, već i na svoj pomoći, uputstvima i savetima. Zahvalujem se Marku Karisu za njegove sjajne ideje, oštro oko i umeće. Uvek odradiš sjajan posao. Zahvalujem se Vilijamu Šrasu (William Struse) za konstruktivnu kritiku i pomoć. Zauvek ću biti zahvalan svojoj ženi, Emi, za svu njenu podršku i ogromno strpljenje koje ima dok putujem po celom svetu, baveći se raznoraznim duhovnim stršljenovim gnezdima. Ti si prava Božija sluškinja i ja sam ti zahvalan za to. Konačno, sva zahvalnost i slava pripadaju Isusu, mom izbavitelju, osloncu, mojoj čežnji i jedinoj nadi. Svi će narodi doći i pokloniti se pred Tobom. Maranata.

UVOD

Bilo je 2:30 ujutro, kada je mala grupa od šest osoba napeto usmeravala svoja dva Tojota Lend Kruzera kroz noć vozeći izuzetno dugačkim i neasfaltiranim pustinjskim putem u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji. Trudili smo se da tiho prođemo pored desetak beduinskih kampova i stignemo na svoje odredište pre prvog poziva na molitvu oko 4:30. Dok smo se približavali Džebel el-Lozu, nestrpljivo smo motrili ivicu puta kako bismo uočili stazu koja će nas odvesti duboko u dolinu, gde bismo parkirali svoja vozila u nekom zaklonu i odspavali na pustinjskom tlu nekih sat vremena. Naš cilj je bio da se popnemo na vrh planine koju Biblija naziva Sinajskom gorom.

U proteklim godinama, veliki delovi planine bili su ograđeni i proglašeni haramom – zabranjenim. Naoružani čuvari bili su smešteni u stražarskim kolibama u podnožju planine. U poslednjih nekoliko godina, bezbednost je popustila; stražari su nestali i delovi ograde oborenici. Postalo je pomalo nejasno što je tačno zakonom zabranjeno, a što nije. Iz svega onoga što smo čuli, bilo nam je jasno da se istraživanjem ove planine izlažemo velikom riziku. Delovi severozapadnih regiona Saudijske Arabije podsećaju na divlji zapad. Moj prijatelj i vodič su dva puta putovali poslednjih godina i na jednom od tih putovanja bili su uhapšeni. Drugi koji su nedavno posetili ovaj kraj rekli su

da, u zavisnosti od toga na koga ste naleteli, lokalno stanovništvo može biti ili veoma prijateljski ili otvoreno neprijateljski raspoloženo. Sve u svemu, nismo hteli da rizikujemo. Odlučili smo da se uvučemo što je moguće prikrivenije. Napokon smo pronašli put do našeg skrovišta u dolini, ugasili motore i potrudili se da u četiri sata ujutru malo odremamo.

Samo par sati kasnije, pod vrelim jutarnjim suncem Saudijske Arabije, uspinjali smo se uz neverovatno hrapavu planinu. Bilo je zapanjujuće. Mnogo nedelja pre mog polaska, dok sam se pripremao za put i razmišljao o onome sa čim će se sve susresti, osetio sam kako me obuzima sveti strah. Međutim, ništa me nije moglo pripremiti za strahopoštovanje koje sam osetio tamo. U naredna tri dana nastavili smo da istražujemo planinu i mnoge oblasti oko nje. Osećaj zapanjenosti se nikada nije stišao i još uvek ga nosim sa sobom.

Dok sam se penjao na planinu, razmišljao sam o njenom značaju. Postoji nešto kod Sinajske gore na šta je teško uperiti prst. Ovo je prava lokacija najmoćnije, otvorene teofanije u celoj istoriji otkupljenja. Ni na jednom drugom mestu, u čitavoj ljudskoj istoriji, Bog se nikada nije pojavio pred takо velikim brojem svedoka, na tako otvoren i moćan način kao što je to činio na ovoj planini. To je bilo upravo to mesto gde je sam Bog „sišao“. To je bila planina opisana u Poslanici Jevrejima kao pokrivena „zažarena od ognja, svoj u tami, pomrčini i oluiji, prilikom čega se čuo zvuk trube i glas koji je progovorio“ i koji je zvučao tako da je narod molio „da im se više ne govori“ (Jevr. 12:18-19). Čak je i Mojsije, videvši taj prizor, izjavio: „Uplašen sam i drhtim“ (stih 21). Ovo je takođe planina u koju je Ilija pobegao i čuo „tihu šapat“ Božijeg glasa. Kao što ćemo

kasnije videti, verovatno je i mesto gde je apostol Pavle oputovao ubrzo nakon što je doživeo obraćenje na putu za Damask, i gde će primiti potpuniju objavu „svog evanđelja“ sa neba. Ovo je planina koja je bukvalno natopljena božanskom istorijom. Ja obično nisam previše osetljiv na takve stvari, ali dok sam boravio тамо, bilo je kao da još uvek mogu da osetim odjek svega onog što se na tom mestu odvijalo tako давно. Putovao sam svuda po svetu; bio sam u Izraelu nekoliko puta. Nema sumnje da je poseta stvarnim lokacijama gde su biblijski proroci, Jovan Krstitelj, Isus i učenici živeli i imali svoju službu, duboko potresno iskustvo. Međutim, poseta Džebel el-Lozu – za koju verujem da je prava Sinajska gora – bila je jedinstveno iskustvo duševnog uzbuđenja i izgradnje vere u mom životu.

Uvek sam bio neko ko, kada otkrije ili iskusi nešto izvanredno, voli to da podeli sa drugima. Zato se molim da ova knjiga na neki način doprinese tome da ova lokacija bude izdvojena i sačuvana kao svetska baština; da se otvorи за svet kako bi mnoštvo drugih moglo da poseti „gorу Božiju“ i iskusi isti osećaj svetog strahopoštovanja koji sam ja osetio; da budу svedoci jedne tako važне istorijske lokacije i da osete te iste svete odjeke iz prošlosti. Da budemo jasni, iako ova knjiga predstavlja Džebel el-Loz kao pravu Sinajsку goru, она ni u kom slučaju nije sveobuhvatna. Studije na temu Izlaska vrlo brzo postaju prilično složene i svako detaljnije istraživanje ovog predmeta zahteva znatno veći obim knjige. Problem je u tome što se ovakvi radovi obraćaju samo malom broju stručnjaka i naučnika. Ova knjiga то nije. Ona je moј najbolji pokušaj da pojednostavim najvažnija temeljna pitanja, uz odgovorno korišćenje najsavremenijih i najboljih studija на ову тему, и да predstavim svoje zaključke на način koji svaki čitalac може

lako razumeti i uvažiti. Kao što ćemo videti, jednom kada prođemo kroz gustu maglu, koju studije prečesto stvaraju, predmet zapravo nije tako teško shvatiti. Svaki prosečni mislilac može uzeti u razmatranje primarne argumente i dokaze i sam doneti logičan zaključak. Sinajska gora pripada svima, a ne samo maloj grupi učenjaka.

Sada je pravo vreme. U okviru Božijeg suvereniteta, čvrsto verujem da je došlo vreme kada će Džebel el-Loz konačno biti potpuno otvoren ne samo za arheologe, već i za celi svet. Dok se ova knjiga piše, već postoje planovi da se izgradi ogroman „grad-država“ pod nazivom Neom koji će se protezati čitavom zapadnom regijom Tabuk, duž Crvenog mora, gde se nalazi ova planina.

Ako se postojeći planovi nastave, Saudijska kraljevina će se uskoro otvoriti za turizam po prvi put u svojoj istoriji. Da li ćemo videti suverenu Božiju ruku na delu? Prvo, nije slučajno što je ova planina, za razliku od svih drugih biblijskih lokacija u svetu, tako dugo bila odsečena od spoljašnjeg sveta. Drugo, to što bi ova planina bila otkrivena svetu nakon toliko vremena uopšte ne bi bilo slučajno. U današnjoj atmosferi rastuće nevere, Bog koji je sišao na planinu pred mnoštvom naroda, zadvio bi sada još veće mnoštvo.

Iako lokacija Sinajske gore nipošto nije stvar doktrine – naš odnos sa Bogom ne zavisi od našeg verovanja gde se ova planina nalazi – to nipošto ne znači da je ona nevažna. Ova planina je izuzetno važna iz nekoliko razloga. Ovde se radi o nečemu što je više od puke lokacije sa ogromnim istorijskim i religioznim značajem, ona je ‘živi svedok’. Sama planina daje svedočanstvo o nedokučivo moćnim stvarima koje su se tamo dogodile. Štaviše, ona svedoči o stvarima koje će Gospod učiniti u budućnosti. Kada neko

čita biblijski izveštaj o Izlasku i mnogim zapovestima koje su date na Sinaju, primećuje da je Gospod više puta zapovedio narodu da se seti. „*Seti se* Gospoda, svoga Boga“ (Pon. zak. 8:18, SSP, naglasak je moj). „*Sećaj se i ne zaboravljaj* kako si u pustinji izazvao Gospoda“ (Pon. zak. 9:7, naglasak moj). „*Pamtite* ovaj dan u koji ste izašli iz Egipta, iz kuće ropstva, jer vas je Gospod snažnom rukom izveo odande“ (Izlazak 13:3, naglasak moj). Ipak, evo nas danas; živimo u dane kada se čini da je čitav svet zaboravio. Zato verujem da je Gospod za naše vreme sačuvao ovu planinu. U doba neverovanja, cinizma i prezira prema svemu što je sveto, zar nije pravo vreme da Gospod još jednom podseti svet da treba da se seti? U razdoblju koje prethodi povratku Isusa Mesije, pre dana određenog za sud nad čovečanstvom, verujem da će Bog, u Svojoj velikoj milosti, iskoristiti ovu planinu kao svedočanstvo i trubu kojom će zatrubiti da sve skeptičniji i buntovniji svet uzdrhti. Kao što je vekovima govorio sa neba, Njegov glas će još jednom zagrmeti sa vrhova planina:

„*Pokajte se, jer se približilo carstvo nebesko.*“

TRADICIONALNA LOKACIJA SINAJSKE GORE

Sinajska gora, za razliku od drugih mesta u svetu, potpuno je jedinstvena. Nigde se drugde Bog nije pojavio pred tako velikim brojem ljudi. Ovo je mesto gde je Gospod sišao u oblaku, praćen grmljavinom, dimom, vatrom i trubama koje su odjekivale s neba. Tu je Bog dao Mojsiju Deset zapovesti i Toru. Ovo je jedna od najznačajnijih lokacija unutar veličanstvene priče o otkupljenju. Naravno, onda možemo vrlo lako pomisliti da se arheolozi i stručnjaci uglavnom slažu u vezi toga gde se sve to dogodilo. Biblijski stručnjaci bi morali da imaju prilično čvrst i usklađen stav kada je u pitanju lokacija Sinajske gore. Međutim, to je daleko od istine. Godine 2013, grupa međunarodnih učenjaka okupila se u Izraelu kako bi raspravljali o lokaciji Sinaja. Umesto da dođe do bilo kakvog sporazuma, ova rasprava otkrila je ogromno neslaganje unutar akademske zajednice oko ove teme. Tužno je reći da, kada čitate razne knjige i novine koje govore o ovoj temi, uviđate da odišu snažno izraženim idejama i sa vrlo malo obzira prema onima sa različitim mišljenjima.

Tradicionalna lokacija Sinajska gore nalazi se južno od Izraela, duboko unutar egipatskog poluostrva Sinaja. Ali samo neznatna manjina danas veruje da je to prava lokacija. Na ovoj konferenciji međunarodnih akademika u Izraelu, veoma malo njih je ozbiljno raspravljalo o tradicionalnoj Sinajskoj gori kao verovatnom mestu.¹ Ipak, nju je hrišćanski svet u proteklih šesnaest vekova smatrao pravom Sinajskom gorom. Da bismo mogli da govorimo o pravoj planini, moramo pogledati kako je došlo do određivanja njene tradicionalne lokacije. Kako je došlo do toga da se ova planina smatra Božijom?

PREDANJE

Nakon što je car Konstantin 312. godine prešao u hrišćanstvo, njegova majka Jelena takođe se obratila u veru.² Godine 326, sa skoro osamdeset godina, putovala je u Svetu zemlju da bi identifikovala razne relikvije i lokacije povezane sa biblijskom istorijom. Tokom svog putovanja, naložila je da se sagrade dve crkve. Eusebije, istoričar rane crkve, izveštava o tome:

Za ovu caricu, koja je odlučila da ispuni svoje ponizne dužnosti prema vrhovnom Bogu... požurila je da pretraži ovo časno zemljiste. ... Bez oklevanja posvetila je dve crkve Bogu koga je poštovala, jednu u pećini koja je bila mesto Spasiteljevog rođenja; drugu na gori Njegovog uzašašća. ... Tako je Jelena Avgusta, pobožna majka pobožnog cara, podigla ova dva plemenita i predivna spomenika posvećenosti, dostoјna večnog sećanja, na čast Bogu, svom Spasitelju, i kao dokaz njene svete revnosti.³

Postoji i predanje da je u nekom trenutku tokom svog putovanja Jelena otputovala na Sinaj i naručila izgradnju

male crkve kako bi se zaštitili monasi koji tamo žive, kao i toranj na mestu gde su monasi verovali da se nalazio zapaljeni grm. Najstariji zapis ovog predanja je zabeležen u Eutihijevim *Analima* u desetom veku.⁴ To je šest stotina godina nakon što su se navodno događaji dogodili. Nekoliko stotina godina kasnije, u sedamnaestom veku, nalazimo da se predanje ponavlja u spisima episkopa Nektarija, koji je napisao tradicionalnu istoriju manastira Svetе Katarine, koja se nalazi na planini, pod nazivom *Epitoma svete istorije*.⁵ Ipak, kao što je jedan istoričar zabeležio: „Jelenino hodočašće na istok 326, dobro je potvrđeno, ali danas ne postoji ništa što ukazalo da je ona obišla i Sinaj.“⁶ Eusebije ne spominje da je Jelena posetila Sinajsko poluostrvo niti za to postoji neka druga istorijska potvrda.⁷ Najraniji zapis koji imamo o nekome ko je posetio ovu planinu, zato što je verovao da je to Sinaj, potiče od Teodorita Kirskog koji je 444. godine pisao o putovanjima dvojice monaha nekoliko decenija ranije. Prvi je bio Julijan Sava, za koga se kaže da je sagradio malu kapelu na vrhu planine 367. godine. Danas se na vrhu nalazi mala pravoslavna crkva koja je sagrađena 1934. godine na ruševinama kapele iz sedamnaestog veka. Otprilike deceniju nakon Save, prema Teodoritu, planinu je posetio i čovek po imenu Simeon Stariji.⁸

Otprilike pedeset godina kasnije, 381-384, žena po imenu Egerija je posetila planinu i opisala svoje putovanje vrlo detaljno u dnevniku koji se zvao *Peregrinatio* ili „Hodočašće“.⁹ Otpriike u isto vreme, monah po imenu Amonije iz Aleksandrije otputovao je na Sinaj i bio svedok mučeništva nekoliko desetina monaha i pustinjaka koji su živeli u blizini Saracena ili Ismailaca, u čitavom tom regionu. Evo izvoda iz Amonijevog izveštaja:

Bio sam, štaviše, ponesen željom da vidim nezaboravna mesta, uključujući Sveti grob, mesto uskrsnuća, i druga koji su bili povezani sa Gospodom Isusom Hristom. Nakon poklonjenja na tim mestima, odlučio sam da potražim svetu goru zvanu Sinaj. Otišavši na putovanje u pustinju zajedno sa drugima koji su bili posvećeni istoj svrси, krenuo sam tamo (iz Jerusalima), uz pomoć Boga stigao za osamnaest dana. I kada sam se molio, ostao sam da bih svete oce posetio u njihovim kelijama i zadobio blagodat za svoju dušu. ... Nekoliko dana kasnije, Saraceni kojima je šeik (ili kralj) umro, upadali su u kelije i ubijali oce. ... Oni bi isto postupili i sa nama, ali na planini se pojavila velika vatra koja ih je prepala i oni su pobegli ostavljajući za sobom svoje žene, decu i kamile.¹⁰

Pošto izveštaji Julijana, Simeona, Amonija i Egerije potiču iz kasnog četvrtog veka, jasno je da se do tog vremena već razvila popularna tradicija u vezi ove planine. Naravno, monasi i pustinjaci, koji su živeli na planini ili u blizini nje, verovali su da je to Sinaj najmanje par decenija ranije. Takva opažanja, međutim, moraju se bliže odrediti, uz napomenu da ni jedan od dva spisa iz četvrtog veka – Eusebijevi spisi *Onomastikon* (330. g.) i zapisi iz Bordoa (333. g.) – ne govore ništa o Sinajskoj gori. Iz tog razloga jedan istoričar napominje: „Ova tišina sugeriše da identitet Sinajske gore još uvek nije bio ustanovljen niti objavljen u to vreme.“¹¹ Dakle, svi dokazi ukazuju da se predanje koje identificuje ovu planinu kao goru Sinaj razvilo negde oko sredine četvrtog veka.

Nešto više od 150 godina kasnije, negde između 548. i 565. godine, car Justinijan je naložio da se tamo izgradi jedan ogroman manastir. Iako je tradicionalno poznat kao manastir Svetе Katarine, njegovo zvanično ime je *Sveti*

manastir božanske gore Sinaj. Kompleks se sastoji od više zgrada, uključujući masivnu baziliku i najstariju biblioteku na svetu, okruženu masivnim zidom visokim između dvanaest i petnaest metara. Justinijanovu priču je zabeležio Prokopije, njegov zvanični istoričar. Prema jednom izvoru iz devetnaestog veka saznajemo:

[Prokopije] kaže da su na gori Sinaj tada živeli monasi, „čiji je čitav život bio samo stalna priprema za smrt“ i da je, uzevši u obzir njihovo sveto odricanje svih zemaljskih užitaka, Justinijan podigao crkvu za njih, i posvetio je svetoj Devici. Ona se nije nalazila na vrhu planine, već mnogo niže, jer niko nije mogao da provede noć na vrhu, zbog neprestanih zvukova i drugih natprirodnih pojava koje su se tamo dešavale.¹²

To je sve što imamo od najranijih potvrda za tradicionalnu Sinajsку goru. U vezi s tim problemom, Alen Kerekesledžer (Allen Kerekeslager), vanredni profesor antičkih i uporednih religija na Univerzitetu Sveti Josif, izneo je svoje mišljenje: „Ideja da se 'gora Božija' poznata pod nazivom Sinaj i Horiv nalazi na poluostrvu koje sada nazivamo Sinajsko poluostrvo, nema podršku tradicije koja je starija od vizantijskih vremena.“¹³ Frenk Mur Kros (Frank Moore Cross), pokojni profesor hebrejskog i drugih orijentalnih jezika sa Univerziteta Harvard, potvrdio je njegove reči, dodajući: „To je jedno od mnogih svetih mesta otvorenih za hodočasnike u vizantijskom periodu.“¹⁴ Dakle, nema dokaza da je neko pre četvrtog veka verovao da je ova planina Sinajska gora.¹⁵ Svi dokazi ukazuju da je ova tradicija nastala tako što su nešto ranije, u istom veku, egipatski monasi počeli da odlaze tamo. Kada je car Justinijan naručio izgradnju manastira Svetе Katarine u šestom veku, tradicija je tada već bila čvrsto uspostavljena.

Ostalo je istorija, ili tačnije, mit. Iako manastir Svetе Katarine ima veoma značajno mesto u crkvenoj istoriji, pogotovo zato što se u njemu čuvaju mnogi biblijski rukopisi od neprocenjive vrednosti, istina je da je sama planina nešto malo više od jedne turističke atrakcije.

SAVREMENA POTRAGA ZA PRAVOM SINAJSKA GOROM

Dakle, šta možemo da kažemo za Džebel el-Loz? Kada je planina poznata kao „Bademova planina“ počela da bude važna kao moguća lokacija prave Sinajske gore? Kao što ćemo videti u kasnijim poglavljima, ova lokacija je, ustvari, najstarija i mnogo bolje potvrđena od bilo koje druge. Uprkos ovoj činjenici, barem ovde na zapadu, ovaj pogled bio je gotovo zaboravljen sve do 1980-ih, kada je nekoliko avanturista istražitelja posetilo ovu planinu i vratilo se u Sjedinjene Države kako bi obznanili svoja otkrića. Prvi takav istraživač bio je Ron Vajat (Ron Wyatt), čovek čiji je život, kako neki kažu, služio kao inspiracija za glavnu ulogu filma Indijana Džonsa. Godine 1984. Vajat je, zajedno sa svoja dva sina, ušao u Saudijsku Arabiju kako bi istražio Džebel el-Loz. Iako su uspeli da dođu do planine, dok su odlazili iz Kraljevine prema Jordanu bili su otkriveni, uhapšeni i držani skoro tri meseca u saudijskom zatvoru. Manje od godinu dana kasnije, Vajat se vratio sa čovekom po imenu Dejvid Fasold. Ponovo su proterani iz zemlje.

Uveren da je Džebel el-Loz prava Sinajska gora, Vajat je pokušao da ukaže Saudijcima na ovo ogromno istorijsko i arheološko blago koje je bilo u njihovoј nadležnosti. Upravo su ovi prvi susreti sa Vajatom doveli do toga da saudijske vlasti ogradom izdvoje nekoliko mesta i postave velike znakove na kojima je pisalo da su ta područja planine zabranjena.

Mapa 2: Lokacija Džebel el-Loza

Po povratku kući, Fasold je ono što je video podelio sa Džejmsom Irvinom (James Irwin), legendarnim astronautom Apola 15 i osmim čovekom koji je hodao po mesecu. Ono što je čuo Irvin je preneo svom prijatelju Bobu Kornuku (Bob Cornuke), tadašnjim izvršnim potpredsednikom Fondacije za visoke letove, čiji je predsednik bio Irvin. Godine 1988., Kornuk i njegov saradnik Leri

Vilijams (Larry Williams) ušli su u Kraljevinu Saudijsku Arabiju kako bi sproveli svoje istraživanje. Njih dvojica su poznati po tome što su bili prvi savremeni istraživači koji su se uspešno popeli na vrh planine. Tokom druge posete, Kornuk i Vilijams su takođe otkriveni i uhapšeni.¹⁶ Na kraju, obojica su napisali knjige u kojima detaljno opisuju svoja zastrašujuća iskustva i predstavili Džebel el-Loz kao pravu Sinajsku goru.¹⁷ (Vidi mapu 2: *Lokacija Džebel el-Loza*)

KOLDVELOVI

Sledeći veliki korak napred u istraživanju planine dogodio se 1992. godine kada je Džim Koldvel (Jim Caldwell), inženjer koji je radio u Kraljevini, sa svojom ženom Peni i njihovo dvoje dece, ostvario ukupno četrnaest poseta planini. Tokom brojnih istraživanja, oni su snimili hiljade fotografija i mnogo sati video zapisa. U to vreme su pokazali svoje fotografске dokaze drugima, ali pošto su još uvek radili u Kraljevini, nastojali su da ne privuku pažnju javnosti. To im je omogućilo da planinu posete više od bilo koga ranije. Tokom svojih brojnih istraživanja, Koldvelovi su došli do nekoliko veoma značajnih otkrića. Pronašli su masovnu grobnicu u blizini planine, u kojoj je možda pokopano tri hiljade Izraelaca idolopoklonika (vidi Izl. 32:25-29). Oni su takođe otkrili brojne *petroglife* – urezane slike i reči u kamenu – oko planine, koje su tu, po svemu sudeći, odavno ostavili Jevreji tokom njihovog boravka na tom mestu. Njihov najupečatljiviji nalaz bio je visoki uspravni kamen na severozapadnoj strani planine, za koji tamošnji beduini veruju da je to stena koju je udario Mojsije, iz koje je Bog na čudesan način učinio da poteče voda (vidi Izl. 17:6). O njemu ćemo kasnije govoriti mnogo detaljnije.

Godine 2003, Koldvelovi su se vratili na planinu, dovodeći tim naučnika, dr Lenarta Molera (Lennart Möller), profesora medicine životne sredine na Karolinska institutu u Stokholmu, dr Glena Frica (Glen Fritz), specijalistu u oblasti geografije okoline i Tima Mahonija (Tim Mahoney), snimatelja i producenta serije *Dokazni obrasci Izlaska*^a. Posle njihove posete, i Moler i Fric su postali među najposvećenijim pobornicima Džebel el-Loza kao prave Sinajske gore. Sa egiptanske strane, Moler je ranije vodio opsežnu podvodnu filmsku ekspediciju koja je dokumentovala ono što se zaista čini da su kola, točkovi i osovine na dnu Crvenog mora. Njegova otkrića se mogu videti u filmu *Mojsije: Tajna Izlaska*^b. Moler je takođe napisao veoma iscrpujuću knjigu na tu temu pod nazivom *Slučaj Izlazak*. Fric je objavio svoju doktorsku disertaciju, *Izgubljeno more Izlaska*, koja je verovatno najobuhvatnija analiza lokacije prelaska Crvenog mora koja je ikada napisana.

OSTALE POSETE

Nekoliko drugih ljudi je posetilo lokaciju narednih godina, ali su ostali anonimni. Dr Sung Hak Kim iz Južne Koreje, koji je nekoliko godina radio kao lični lekar guvernera provincije Meke, posetio je to mesto nekoliko puta. Između 2016. i 2018. godine, Rajan Mauro (Ryan Mauro), poznati član savetodavnog odbora i spoljni saradnik *Klerion projekta* (Clarion Project) i čest gost na *Foks njužu*, tamo je odlazio nekoliko puta i snimio film za vreme njegovih boravaka tamo. Najzad, „posle svih javi se i meni kao

^a *Dokazni obrasci Izlaska* (Patterns of Exodus), sa prevodom, pogledajte na Youtubu.

^b *Mojsije: Tajna Izlaska* (The Exodus Revealed), takođe prevedeno na srpski.

nedonoščetu“ (1. Kor. 15:8), u proleće 2018. godine, dobio sam blagoslov da i ja posetim ovo mesto, zajedno sa još petoro njih.

BUDUĆNOST DŽEBELA EL- LOZA

Nakon što sam posetio planinu, razgovarao sam sa nekoliko gore pomenutih, koji su bili tamo mnogo pre mene. Svi s kojima sam razgovarao nisu samo imali isti dugotrajan osjećaj strahopoštovanja, koji je proizašao iz njihovih iskustava, već se činilo da je na njih pao teret da učine nešto da to mesto bude izdvojeno i zaštićeno. Svi koji su posetili lokalitet, izgleda da imaju istu snažnu želju da vide planinu sačuvanu, ponajpre da bi mogla da se dalje ispituje, istražuje i dokazuje, a kao drugo da bi i drugi mogli iskusiti čudo i nadahnuće koje smo svi mi tamo pronašli. Svaki od onih koji su je posetili našao je način kako da pruži svoj jedinstveni doprinos u pripovedanju priče o ovom svetom mestu. Kao što stoji u uvodu, potpuno sam uveren da će se u narednim godinama ovoj planini sve više pridavati značaj u akademskoj i međunarodnoj zajednici, ne samo kao mestu od ogromnog svetskog i istorijskog značaja, već i kao stvarnoj lokaciji na kojoj se Stvoritelj lično pojavio u istoriji u najotvorenijoj i najsnažnijoj teofaniji, vidljivoj manifestaciji Boga. U narednom poglavlju počećemo razmatranje nekih glavnih razloga zbog kojih ova planina zaista mora biti prepoznata i priznata kao prava Sinajska gora.

3

ZAGUBLJENI JAM SUF

Kao što ćemo videti, prvi jasan razlog za verovanje da se Sinaj nalazi u današnjoj Saudijskoj Arabiji je to što Biblija veoma precizno smešta prelazak mora u vreme Izlaska u Akapskom zalivu, koji je takođe poznat i kao Crveno more. Zbog toga se Sinajska gora mora nalaziti negde u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji. Uprkos jednostavnosti ovog objašnjenja, tradicija je tokom istorije pomutila crkveno učenje i zamaglila ono što bi inače trebalo biti potpuno jasno. U ovom poglavlju ćemo se probijati kroz maglu netačnih predanja i ukloniti dve hiljade godina staru konfuziju.

Kao što smo videli u prvom poglavlju, jedan od najznačajnijih razloga zbog kojih je lokacija prave Sinajske gore bila tako nejasna jeste snažan uticaj crkvene tradicije. Naručivši izgradnju manastira Svetе Katarine u južnom Sinaju, car Justinian je pružio čvrstu podršku onome što su spomenuti pustinjski monasi tvrdili. Bez obzira da li to jeste ili nije pravo mesto, nakon šestog veka, čitavo Rimsko carstvo stajalo je iza vizantijske tradicije da manastir Svetе Katarine označava lokaciju Sinajske gore. Logične posledice bile su jednostavne; pošto je Sinajska gora smeštena na

jugu Sinajskog poluostrva, prelazak mora je morao biti negde na zapadnoj strani. Zato je, u proteklih šesnaest vekova, većina hrišćana pretpostavljala da je to tako.

Mapa 3: Lokacija tradicionalnog prelaska mora

JAM SUF

Stvari su se dodatno zakomplikovale zbog zbrke oko prevoda i to sada treba rešiti. Naziv koji u hebrejskoj Bibliji označava lokaciju prelaska mora je *Jam Suf*. Dok jevrejska reč *jam* znači „more“, značenje *sufa* u ovom slučaju nije ni približno tako jasno. Međutim, učenjaci se slažu da ona definitivno ne znači „crveno“. Tako je! Jevrejski naziv Jam Suf, koji je preveden kao „Crveno more“ u gotovo svakom današnjem engleskom (kao i u srpskom) prevodu Biblije, nije ispravan. Kako je onda ovaj pogrešan prevod došao do naših Biblija? U suštini, odgovor je – zbog grčkih

geografskih zabluda. Dozvolite da objasnim. U trećem veku pre Hrista, urađen je grčki prevod Starog zaveta, koji je poznat je kao Septuaginta. Kada su prevodioci došli do hebrejskog naziva *Jam Suf*, oni su upotrebili grčki izraz *Eritreja Talasa*, što znači „Crveno more“. Zašto? Zato što je to ime koje je grčki svet koristio za ogromno more koje je ležalo mnogo južnije, ispod Arapskog poluostrva sve do Indijskog okeana i čak Persijskog zaliva.¹⁸ (Vidi mape 4 i 5 na stranama 22 i 23) „Crveno more“ je u suštini bio naziv koji se koristio da bi se označilo more koje je bilo daleko na jugu. I to nije sve. Grčki geografi tog perioda zapravo nisu znali da postoji i kopno, danas poznato kao Sinajsko poluostrvo. Klasični grčko-rimski geografi su u suštini spojili Suecki zaliv i zaliv Akaba u jedan zaliv koji su nazvali Arapskim zalivom. Prema grčkom konceptu sveta, na zapadu postojao je Egipat, a na istoku Arapsko poluostrvo. Nije bilo Sinajskog poluostrva između, već se prikazivao samo Arapski zaliv. (Vidi *Mape sveta prema Herodotu i Svet prema Strabonu* u prilogu.)

Rezultat svega ovoga je da kada su došli do spominjanja mora (jam) južno od Izraela, prevodioci Septuagine su prepostavili da se radi o Crvenom moru, jer je ono bilo jedino more u tom regionu za koje su znali. Tako su umešto doslovног prevoda u Bibliji umetnuli sopstveno tumačenje i grčku geografsku zabludu svojih dana. Dakle, od tog trenutka je grudva ove greške počela da se kotrlja. Šest stotina godina kasnije, Jeronimova Vulgata, latinski prevod Biblije, upotrebila je naziv *Mare Rubrum*, koji takođe znači: „Crveno more“. Ostalo je, kako se obično kaže, istorija.

Pošto je Vulgata imala tako široki uticaj na kasnije prevode Biblije, ovaj neispravan prevod potpuno se ukorenio u zapadnoj hrišćanskoj tradiciji.

MOČVARNO MORE ILI POGRANIČNO MORE?

Dakle, koji je onda prevod tačan? Da bi podržali prelazak mora na zapadnoj strani Sinaja, tradicionalisti tvrde da je *suf* egipatska pozajmljenica koja se odnosi na trsku.¹⁹ Zbog toga tvrde da bi naziv *Jam Suf* zapravo trebalo prevesti kao „Močvarno more“²⁰ (ili „More trske“), pošto na jezerima i u močvarama severno od Sueckog zaliva, gde se prelazak mora odigrao, trska raste u izobilju. Tako se potkrepljuje ova tvrdnja.²¹ Ona je poznata pod nazivom *Hipoteza o Močvarnom moru*.²² Unutar akademskih krugova, ovo je postalo opšte prihvaćeno gledište u toj meri da se suprotna mišljenja često susreću s podsmehom. Uprkos tome, i dalje postoje akademici koji se nikako ne slažu sa ovim prevodom.²³ Bernard F. Bato, penzionisani profesor religijskih studija na Univerzitetu De Pov, kaže: „Uprkos svojoj popularnosti, ova hipoteza o Močvarnom moru zapravo počiva na vrlo klimavim dokazima. Preispitivanje tih dokaza, plus nova razmatranja, jasno pokazuju da ova hipoteza mora biti odbačena.“²⁴ Glen Fric (Glen Fritz), čije iscrpno delo, *Izgubljeno more Izlaska*²⁵, ispravno ukazuje da se hipoteza o Močvarnom moru zasniva samo na „lingvističkim prepostavkama, a ne biblijskoj geografiji.“²⁶ Svi oni tvrde da prevod koji je ispravniji i više se uklapa jeste „Pogranično more“.²⁷ Kao što Fric ističe, od ukupno 116 puta, koliko Biblija koristi reč „suf“ ili neku od njenih varijanti, postoje samo četiri slučaja za koje se može tvrditi da je ova reč povezana sa trskom ili nekom vrstom biljke.²⁸ Naizmenično, reč se koristi osamdeset sedam puta da bi se označio „kraj“, „prestanak“, „propast“, „ispunjenošć“, „nestanak“, „krajnji“ ili slično.²⁹ Prema ovom pogledu, *Jam Suf* je, dakle, more na krajnjem jugu obećane zemlje.³⁰ Ili, kao drugo rešenje: „To daleko, jedva poznato more, daleko

na jugu, za koje нико nije znao dokle se proteže. Bilo je to more na kraju zemlje.“³¹ Kao što ћemo videti, ovaj pogled je u savršenom skladu sa onim što piše u Svetom pismu. Kada shvatimo da se hebrejski naziv *Jam Suf* odnosi na vodenu površinu koja je danas poznata kao Akapski zaliv, i koju Sвето pismo naziva jugoistočnom granicom Izraela, onda sva zabuna jednostavno nestane.

ZAKLJUČAK

Verovanje se, po svemu sudeći, prvi put pojavilo među pustinjskim monasima, a zatim je potvrđeno od strane rimskog cara Justinijana. Kako su vekovi prolazili, ova tradicija postaje sve tvrđa. Do svega toga je došlo zbog toga što su u Septuaginti unete zablude klasične Grčke o geografiji regionala. Ovo je dovelo do pogrešnog prevođenja *Jam Sufa* kao „Crveno more“. Da ironija bude veća, bibličari koji su kasnije pokušali da isprave ovaj neispravan prevod proizveli su podjednako neodrživ prevod: „Močvarno more“. Kao posledica čitavog ovog zapleta jeste to što većina savremenih učenjaka danas svoj rad zasniva isključivo na pretpostavci da se čudesan prelazak mora odigrao na zapadnoj strani poluostrva Sinaj, severno od Sueckog zaliva. Nije ni čudo što se većina današnjih hriscana uglavnom pogubi u pokušaju da razume gde je tačno Gospod razdvojio more da bi Izraelci prešli. Kao što ћemo videti, uprkos zabuni koja je već dugo okruživala ovu temu, kada se okrenemo Svetom pismu, postaje jasno da se prelazak mora odvijao kroz Akapski zaliv.

Mapa 4: Eritreja Talasa (Crveno more)

Mapa 5: Periplus Eritrejskog mora

Mapa 6: Približna lokacija prelaska Crvenog mora

PRELAZAK MORA U VREME IZLASKA

Prvi razlog zbog kojeg možemo biti sigurni da se Sinajska gora nalazi u današnjoj severozapadnoj Saudijskoj Arabiji jeste to što se prelazak mora u vreme Izlaska dogodio na istočnoj strani Sinajskog poluostrva, kroz Akapski zaliv, što smo spomenuli u prošlom poglavlju. To jasno vidimo u Svetom pismu na više načina. Prvo, pročitajmo pažljivo biblijski prikaz samog čuda.

Gospod upita Mojsija: „Zašto vapiš k meni? Reci Izraeljcima da krenu na put. A ti podigni svoj štap, ispruži svoju ruku nad morem i razdeli ga na dvoje, da Izraelci mogu da prođu sred mora po suvom. Ja ћu, evo, otvrđnuti srce Egipćanima, te ћe oni krenuti za njima, ali ja ћu se proslaviti nad faraonom i svom njezином vojskom, njegovim bojnim kolima i konjanicima. Kad se proslavim nad faraonom, njegovim bojnim kolima i konjanicima, Egipćani ћe znati da sam ja Gospod.“ Tada se Andeo Gospodnjij, koji je išao pred izraelskim taborom, premestio iza njih. Stub od oblaka pred njima se takođe pomerio, došao im iza leđa i stao, našavši se između egipatskog tabora i izraelskog tabora. Oblak je noću zamračivao jedne, dok je dru-

gima svetleo, tako da cele noći nisu mogli da priđu jedni drugima. Mojsije ispruži svoju ruku nad morem, a Gospod pošalje jak istočni vетар koji je uzbijao vodu cele noći, učinivši da se more isuši. Voda se podelila, pa su Izrailjci hodali posred mora po suvom dnu. Voda im je stajala kao zid s desne i leve strane. Tada se Egipćani sa svim faraonovim konjima, bojnim kolima i konjanicima spuste u more i počnu da ih gone. Pred samu zoru, Gospod pogleda dole iz stuba od ognja i oblaka na egipatsku vojsku i u nju unese pometnju. Zaglavio je točkove na bojnim kolima, tako da su se teškom mukom pokretali. „Bežimo od Izrailjaca – povikaše Egipćani – jer se Gospod bori za njih protiv Egipćana!“ Gospod reče Mojsiju: „Ispruži ruku nad morem, da se voda vrati na Egipćane, na njihova bojna kola i konjanike.“ Mojsije ispruži ruku nad morem, i u osvit zore se voda vrati na svoje место. Egipćani su bežali od vode, ali ih je Gospod sručio usred mora. Voda se vratila i potopila bojna kola i konjanike, svu faraonovu vojsku koja je bila krenula za Izrailjcima u more. Ni jedan od njih nije preživeo. A Izrailjci su hodali posred mora po suvom dnu, dok su im zidovi vode stajali s desna i s leva. Tog dana je Gospod izbavio Izrailjce iz ruku Egipćana, a Izrailjci su videli mrtve Egipćane na morskoj obali. Kad su Izrailjci videli veliku silu koju je Gospod pokazao nad Egipćanima, narod se pobojao Gospoda, pa su poverovali Gospodu i njegovom sluzi Mojsiju. (Izlazak 14:15-31)

Prvo što moramo napomenuti jeste da se kroz čitavu biblijsku priču lokacija čudesnog prelaza više puta naziva morem. Hebrejska reč *jam*, koja se koristi u Bibliji, odnosi se na duboke vode, kao što su Sredozemno i Crveno more, povremeno Galilejsko, pa čak i Mrtvo more. Nikada se ne

koristi za plitka jezera ili močvare kao što su ona severno od Sueckog zaliva, koja su predložena kao mesta prelaska.

ZIDOVI OD VODE

Iako je uobičajeno da se neki tradicionalisti ismevaju dramatičnim slikama prikazanim u filmu *Deset zapovesti* Sesila B. De Mila, Sveti pismo zaista opisuje otvaranje mora i formiranje dva masivna zida vode levo i desno od Izraelaca. Biblija nam ne dopušta da ovaj događaj zamislimo kao običnu prirodnu pojavu koja se dogodila u pravom trenutku. Oni koji to žele, skloni su da istaknu samo da je duvao „jak istočni vetar“, dok umanjuju važnost drugih stihova koje nalazimo u Svetom pismu. Među ovim opisima su i stihovi koji kažu da su nastali visoki zidovi vode sa obe strane Izraelaca. Kao što Daglas Stjuart (Douglas Stuart), profesor Starog zaveta na Gordon-Konvelovoj bogosloviji, s pravom kaže:

U tekstu se, međutim, kaže da je vetar zapravo odvojio jedan deo mora od drugog („uzbijao vodu... Voda se podelila“, st. 21) i „voda im je stajala kao zid sa desne i leve strane.“ Reč koja se ovde koristi za „zid“, *homā*, označava ogroman zid – ne malu ogradu ili potporni zid, već uvek veliki (obično utvrđeni gradski) zid. Dok su koračali po suvoj zemlji, nad Izraelcima su se uzdizali visoki zidovi vode sa obe strane. Iz opisa se jasno vidi da je more kroz koje su Izraelci koračali bilo duboko, a ne neki plićak. Vodeni zidovi, koji su im se nalazili sa obe strane, bili su veliki kao gradski zidovi, što podrazumeva razdvajanje duboke vode, a ne neke plitke vode ili isušenje podvodnog zemljишta. Čak i sama upotreba reči *jam* („more“) ovde ukazuje na dubinu vode. *Jam* se nikada ne koristi za močvare ili bare, već se samo za opisivanje velikih

voda (koje mi nazivamo jezerima, morima ili oke-anima).³²

Mojsije nastavlja dalje. Nakon što se more zatvorilo nad faraonovom vojskom, Mojsije i Izraelci su Božiju pobedu radosno proslavili pesmom. Dok čitamo Mojsijev opis, nikako ne možemo da zamislimo kako su faraonovi najelitniji vojnici mogli da se podave u nekoj plitkoj močvari. Pogledajte šta se dalje kaže:

Faraonu je kola i vojsku bacio u more, u Crvenom moru se utopiše najbolji zapovednici, prekriše ih vode duboke, u dubinu potonuše kao kamen... Od daha tvojih nozdrva nagomilaše se vode, kao bedem stadoše nabujale vode, u srcu mora dubine se stvrdnuše. Neprljatelj reče: 'Goniću ih, stići, i plen podeliti, do mile volje na njih se iskaliti. Mač će isukati – moja ruka će ih uništiti'. A ti svojim dahom dunu, i more ih prekri, kao olovo potonuše u moćne vode. (Izlazak 15:4-5,8-10, SSP)

Mojsije za prelazak kaže da se dogodio kroz „vode duboke“ i „dubine“. Upravo tako kao što jevrejski pisac komentara, Naum Sarna, primećuje – hebrejska reč koja se ovde koristi je *tehomot*, koja označava „snažan oblik množine reči *tehom*, koja se koristi za kosmički bezdan u Postanju 1:2.“³³ U početku, Božiji Duh je lebdeo iznad voda tamnog i dubokog bezdana, a ne neke močvare ili plitkog jezera. Stjuart kaže da se ova reč „u Starom zavetu odnosi na okeane – ogromne i duboke vodene površine.“³⁴ Biblija kaže da su najbolje faraonove vojnike prekrile moćne vode i oni su potonuli na dno mora kao kamenje. Mojsije koristi i druge veoma neuobičajene izraze. Na primer, umesto prirodnih vetrova, Mojsije kaže da su oni bili dah iz Gospodnjih nozdrva. Naravno, ovo ne treba uzeti u strogo

doslovnom smislu, ali ukazuje nam se na čudesnu, božansku prirodu vetrova, a ne na neki prirodni ili naučno objašnjivi događaj. Kao što Stjuart kaže, „u opisu se izričito kaže da je to bio dah koji je On dunuo – a ne obično duvanje vetra.“³⁵ Ako bi neko pokušao da prelazak mora shvati više kao neki prirodni događaj, onda bi Mojsijev sledeći vrlo neuobičajeni komentar trebalo da ukloni svaku sumnju u njegovu čudesnu prirodu. Mojsije kaže da su se „u srcu mora dubine stvrđnule.“ Izgleda da to navodi na zaključak da su se morske dubine zgusnule i da je od njih nastala neka vrsta „čvrsta materija“³⁶.

Neki jevrejski komentari tvrde da se voda zapravo zamrzla. Ili, kako Hakajim, srednjovekovni jevrejski pisac komentara kaže – da je Bog „otvrdnuo duboke vode a zatim podelio gornji sloj mora, koji nije bio stvrđnut. To je Jevrejima omogućilo da lako pređu, hodajući po nižim slojevima vode, kroz stazu koja je napravljena u gornjem sloju vode.“³⁷

U stihovima koji se odnose na Mojsija i Izlazak, jezik koji se koristi za prelazak podrazumeva nešto mnogo veće od bilo kojeg prirodnog događaja. U Isaiji, prorok pita: „Nisi li ti (mišice Gospodnja) isušila more, vode bezdana golemin, postavila po dubinama morskim put da prolaze otkupljeni?“ (51:10). Kasnije, Isaija govori o Gospodu kao o Onom „koji je Mojsijevom desnicom upravljao preko svoje mišice slavnoslovne? Koji vodu pred njima raspoluti da svoje ime večnim učini?“ (Is. 63:12). Hebrejska reč *baka*, koju je Isaija koristio i koja je prevedena kao „raspoluti“, znači razdvojiti ili rascepiti na dva dela. U Psalmu 78:13, rečeno nam je da je Bog „more razdvojio i kroz njega ih proveo, učinio da vode stoje kao bedem“ (SSP). Nemija kaže da je Bog „razdelio more pred njima i prošli su posred

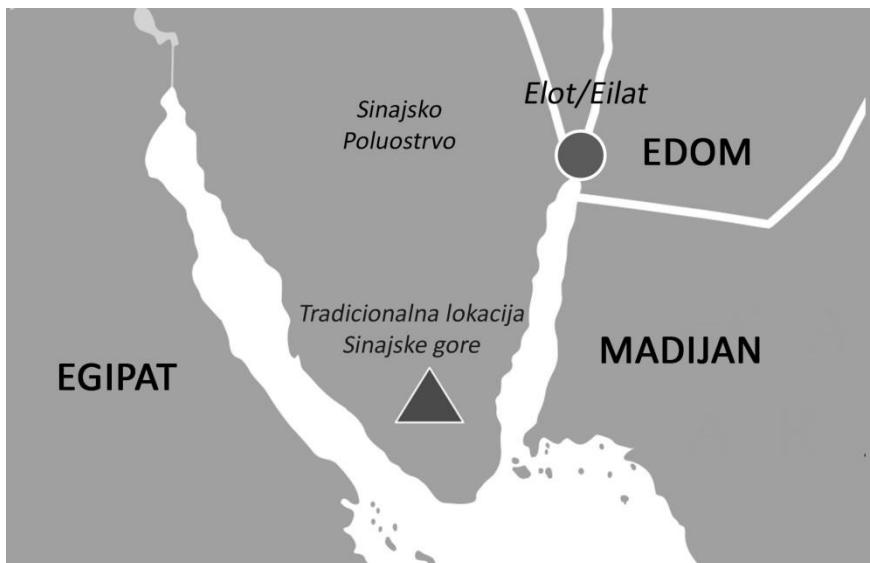
mora, po suvom dnu“, a „bacio u dubine, kao kamen u silne vode“ Egipćane, njihove progonitelje (Nem. 9:11). Više od jednostavne upotrebe vetra da bi osušio more, Psalm 74:13 kaže da je Bog „silom svojom more razdelio“ (LB). To je u skladu sa prethodnim Mojsijevim opisom u kojem je više puta naveo da je događaj sproveo ruka Božija. Bibličar Alek Motijer (Alec Motyer) opisuje Mojsijevu pobedničku himnu (vidi Izl. 15): „U vezi dva stiha koja spominju ’desnicu Gospodnju’... kada je u pitanju druga lična zamenica u jednini postoji šesnaest primera (u Svetom pismu) na hebrejskom jeziku, bilo kao glagol ili zamenica, koje naglašavaju da je jedino Gospodnje delovanje dovelo do velike pobeđe. Mišica ili ruka su organ i znak lične i neposredne intervencije ili delovanja – Bog je to učinio, On sam.“³⁸ Dakle, uprkos naporima nekih da minimalizuju najčudesnije oslobođenje u čitavoj istoriji otkupljenja, kao nešto što se može naučno objasniti, prelazak u vreme Izlaska se mora u potpunosti posmatrati kao božanska intervencija, čudo najvišeg oblika; sam Gospod nad vojskama je doslovno prepolovio more da bi izbavio svoj voljeni i izabrani narod. Najmoćniju vojsku na svetu u to vreme progutali su razorni talasi i ona je kao oovo potonula na dno dubokog mora. Biblija koristi ovakav jezik, jer se upravo to i dogodilo. Tvrđnja da se sve ovo dogodilo u močvarama ili plitkim jezerima severno od Suckog zaliva ima za cilj da se izveštaji Biblije svedu na puku hiperbolu i preuveličavanje. Ako reči Svetog pisma čitamo onako kako su one zapisane, onda je prelazak morao da se dogodi u Akapskom zalivu. Po mom mišljenju, tradicionalističko objašnjenje, jednostavno, ne može biti jedno od mogućih rešenja.

ELAT I EDOM

U daljem dokazivanju da se prelazak odvijao kroz Akapski zaliv, Sveti pismo nam daje nekoliko veoma jasnih geografskih opisa koje nijedan ozbiljan proučavalac Biblije ne može zanemariti. Pogledajmo najvažnije od ovih stihova. Od dvadeset četiri stiha u Bibliji koji se odnose na Crveno more (Jam Suf), nijedan od njih ga ne povezuje sa vodenim površinama severno od Sueckog zaliva. Međutim, nekoliko ga jasno povezuje sa Akapskim zalivom. Najjasniji od njih je u Prvoj knjizi o carevima 9:26, gde čitamo da je „car Solomon načinio i brodove u Esion-Geveru, koji se nalazi kod Elata“ na obali Crvenog mora u Edomu.³⁹ Drevni grad Elat (današnji Eilat u Izraelu) nalazio se na obali Crvenog mora u Edomu. Edom se prostirao severno od Akapskog zaliva. Da je ovo jedini stih koji je otkrio lokaciju Crvenog mora, samo on bi bio dovoljan da se reši ova rasprava.

Čudno je to što je Džejms K. Hofmejer (James K. Hoffmeier), profesor Starog zaveta i bliskoistočne arheologije, nakon priznavanja da je ovaj stih problem za tradicionalni pogled, rekao: „Možda nikada nećemo znati zašto se Akapski zaliv naziva Jam Sufom u Prvoj knjizi o carevima 9:26, ali ova usamljena referenca je nedovoljan dokaz.“⁴⁰ Hofmejer ima veoma pogrešan utisak da je ovaj stih izuzetak, jedini put kada se Jam Suf koristi za Akapski zaliv. Međutim, bilo je dovoljno samo da preusmeri ovo pitanje na suprotnu stranu i dobio bi savršen odgovor. Kao što smo već rekli, ne postoji nijedan stih koji povezuje Jam Suf sa jezerima severno od Sueckog zaliva, dok postoji nekoliko koji ga povezuju sa Akapskim zalivom. Hajde da pogledamo i druge stihove.

^c *Elat – ili: Elot*

Mapa 7: Eilat / Elat / Edom

JUŽNA GRANICA OBEĆANE ZEMLJE

Još jedno veoma važno ukazivanje na lokaciju Jam Sufa nalazi se u Izlasku, gde Gospod određuje južnu granicu Obećane zemlje. Gospod je rekao Mojsiju: „Postavići ti granice: od Crvenog mora do Filistejskog mora i od pustinje do Eufrata. Naime, ja ћu u vaše ruke predati stanovnike zemlje, koje ћeš isterati pred sobom“ (Izl. 23:31). Južna granica Izraela protezala bi se od Jam Sufa do Filistejskog mora, koje je, u stvari, Sredozemno more uz današnji pojas Gaze. Jedini način na koji ovaj opis može imati smisla jeste da se južna granica Izraela proteže od završetka Akapskog zaliva (Jam Suf) prema severozapadu do mediteranske obale, što, u suštini, danas i jeste južna granica Izraela, od Eilata do Pojasa Gaze. Ako je Gospod

ovde govorio o jezerima severno od Sueckog zaliva, onda takva granica ne bi imala smisla. Na severnoj obali Sinaj-skog poluostrva imali bi neznatno parče zemlje, ali bi na istočnoj strani bila potpuno neodređena. (Vidi mapu 8)

Mapa 8: Južna granica Obećane zemlje

JEREMIJINO PROROČANSTVO PROTIV EDOMA

Drugi važan odlomak koji se odnosi na Jam Suf nalazi se u Jeremiji, gde prorok opisuje Gospodnjí sud nad Edomom. Kada Edom bude uništen, šta se kaže, dokle će se čuti uзвик onih koji propadaju? Do Crvenog mora (Jam Suf):

Zato čujte namere Gospodnje što ih je za Edom namjerio, i njegove naume što ih je za Temance naumio:

stvarno će odvući najmlađe iz stada, opustošiće stvarno zbog njih pašnjak njihov. A od praska pada njihovoga potrešće se zemlja; vapaj njihovog glasa će se čuti do Crvenog mora. (Jer. 49:20-21)

Jasno je da je Crveno more (Jam Suf) blizu Edoma. Kako ističu čuveni nemački pisci komentara Kejl i Deliš (Karl Fredreich Keil, Franz Delitzsch), „na Crvenom moru će se čuti vapaj od teskobe ljudi koji propadaju.“⁴¹ Kad na njih dođe sud Gospodnji, za narod u Edomu se kaže da će pustiti krik koji će moći da se čuje u susednom Jam Sufu. Očigledno je da se njihovi krizi se neće čuti u trista kilometara daleko područje severno od Sueckog zaliva.

Sada imamo tri jasna odlomka gde se naziv Jam Suf koristi za Akapski zaliv. Hofmejerova tvrdnja da je Prva o carevima 9:26 „usamljena referenca“ jednostavno nije tačna. Ipak, ima ih više.

JAM SUF U EDOMU

Drugi primer se nalazi u Brojevima gde čitamo: „Da bi zaobišli Edom, Izraelci od gore Hor krenuše putem koji vodi ka Crvenom moru“ (Br. 21:4, SSP). Vidimo da ni ovaj stih nema smisla ako se odnosi na jezera severno od Sueckog zaliva. Takvi odlomci imaju geografskog smisla samo ako su Izraelci prolazili kroz Akapski zaliv u Edomu. Još jedan primer nalazi se u Ponovljenom zakonu gde Mojsije opisuje lutanja Izraela: „Vratismo se i krenusmo ka Crvenome moru, kao što mi beše zapovedio Gospod, i dugo obilazismo goru Sir“ (Pon. zak. 2:1, LB). Ovde vidimo da se Jam Suf nalazi blizu planine Sir, za koju se zna da se nalazi u Edomu.

Svi stihovi u kojima Biblija koristi naziv Jam Suf odnose se na Akapski zaliv.⁴² Suprotno Hofmejerovim

tvrdnjama, ne postoji nijedan stih u Bibliji koji Jam Suf smešta na zapadnu stranu Sinajskog poluostrva.

IZUZETAK?

Jedini izuzetak u čitavoj Bibliji koji tradicionalisti redovno koriste u svom pokušaju da dokažu da Jam Suf ponekad može da se odnosi na močvarna jezera severno od Sueckog zaliva jeste Izlazak 10:19: „Tada je Gospod pokrenuo veoma jak zapadni vетар koji je poneo skakavce i sručio ih u Crveno more. Nijedan jedini skakavac nije ostao u Egiptu.“ Uobičajena pretpostavka je da je ovaj zapadni vетар skakavce oduvao i podavio u močvare i jezera severno od Sueckog zaliva. Postoje četiri problema na koje ovde nailazimo.

Prvo, kao što Daglas Stjuart primećuje: „Reči koje su ovde prevedene kao „Crveno more“ je *jam sup*, koji su mnogi pisci komentara protumačili kao „Močvarno more“, što je suviše malo vode za scenario koji je ovde opisan.⁴³ Drugim rečima, jezera i močvarna zemljишta za koja većina tradicionalista tvrdi da su skakavci podavljeni u njih, imali su premalo vode da bi u sebe primili skakavce, koji su „prekrili svu zemlju... u Egiptu“ (Izl. 10:15, SSP).

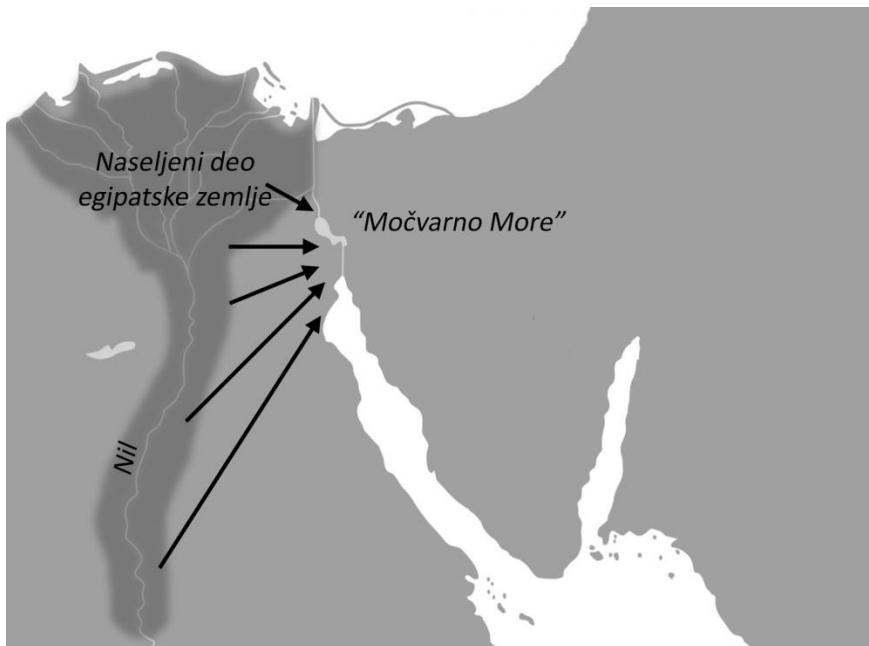
Drugo, nakon što su odnešeni, izričito je rečeno da ih više nije bilo u Egiptu. Kao što ćemo govoriti u nastavku, Biblija govori o Egiptu kao o zemlji koja obuhvata i jezera na severu Sueckog zaliva.

Treći problem je i to što mnogi prevodi zaista mogu da navedu na pogrešan zaključak. Stjuart je ovaj stih objasnio na sledeći način: „Imajte na umu da se u tekstu ne kaže da su se skakavci utopili u Crvenom moru već samo da ih je vетар oduvao iz Egipta u tom pravcu.“⁴⁴ I tako se

došlo do zaključka da je skakavce iz Egipta oduvao veoma jak morski vetar *prema* Crvenom moru.

Četvrti problem odnosi se na oblik Egipta. Ponovo napominjem da tekst kaže da su skakavci prekrivali čitavu egipatsku zemlju. Budući da je tradicionalistički argument da se Jam Suf ovde odnosi na „Močvarno more“, posebno na močvarna jezera severno od Sueckog zaliva, to bi značilo da bi skakavci u južnom Egiptu morali da budu odneseni u severoistočnom smeru, dok bi skakavci oko severne delte Nila – u pravcu jugoistoka. Međutim, vetar ne duva istovremeno u suprotnim pravcima. Pošto je rečeno da je vetar duvao iz pravca Sredozemnog mora, morao bi da duva prema jugoistoku a na taj način bi oduvao skakavce ka Akapskom zalivu.

Na kraju rajeva, u Bibliji nema nijednog stiha za koji se može reći da koristi naziv Jam Suf za vode koje se nalaze na severozapadnoj strani Sinajskog poluostrva. Kad god neki stih spominje Jam Suf zajedno sa drugim geografskim lokacijama, uvek se odnosi Akapski zaliv. Da li je moguće da se naziv Jam Suf koristi kako za Akapski tako i za Suecki zaliv? Možda neko i pomisli tako, ali ako ćemo da budemo iskreni, što se tiče biblijskih podataka, onda moramo priznati da nam Biblija ne pruža takve dokaze. Umesto toga, svi dokazi iz Svetog pisma ukazuju na Akapski zaliv kao vodu koja se podrazumeva pod nazivom Jam Suf.

Mapa 9: Sva Egiatska zemlja

JOSIFOVO CRVENO MORE

Izvan Biblije, dodatni dokazi za prelazak preko Akapskog zaliva nalazimo u spisima Josifa Flavija, jevrejskog istoričara iz prvog veka. Josif izričito kaže da je lokacija čudesnog prelaska mora sa obe strane oivičena neprophodnim visokim i strmim planinama:

I tako, kada su Egipćani sustigli Jevreje, oni su, zahvaljujući svojoj pripremljenosti za borbu i mnogo-brojnosi, saterali protivnike na uzak prostor – jer broj onih koji su se upustili u gonjenje bio je šest stotina bojnih kola, pedeset hiljada konjanika i dve stotine hiljada pešaka, u potpunosti naoružanih. Oni su se

takođe domogli prelazâ za koje su prepostavili da bi Jevreji kroz njih mogli odbeći, zatvarajući ih tako između neprolaznih litica, s jedne, i mora, s druge strane, budući da su se tu odasvud protezali planinski grebeni koji su se završavali tek u moru, grebeni tako suri da se njima nije moglo proći, te su sa te strane onemogućavali bekstvo. Tako se zaista dogodi da Egipćani svojom vojskom pritisnuše Jevreje, sabirajući ih tamo gde strmeni behu zatvarane morem, istovremeno držeći delove vojske na vrhovima planina kako bi i sa te strane sprecili ma kakav proboj i bekstvo u ravnicu.⁴⁵

Josif nije mogao bolje opisati obalu Akapskog zaliva. Zaliv je okružen izrazito krševitim planinama. Na primer, ako posmatramo planine koje se protežu duž zapadne strane Akapskog zaliva, videćemo da se njihova visina kreće od oko dvesta pedeset do devetsto metara. Međutim, na području severno od Sueckog zaliva, retko koja planina dostiže visinu veću od trideset metara.

Neki su se usprotivili tome što se poziva na Josifa kada je u pitanju prelazak Akapskog zaliva, jer na drugim mestima on navodi da je putovanje od Egipta do Jam Sufa trajalo samo tri dana.⁴⁶ Josifova greška je verovatno nastala zato što je, računajući vreme koje je potrebno da stigne do Jam Sufa, prepostavio da su Izraelci dve noći prespavali ulogorovani, a da su samo danju putovali. Njegovi pogrešni zaključci, međutim, ne spore činjenicu da je verovao da se prelazak mora dogodio u Akapskom zalivu. Kao prvo, o tome ćemo mnogo detaljnije u šestom poglavljju, Josif je verovao da se Sinajska gora nalazi blizu Madijana, koji je u njegovo vreme bio poznati grad na istočnoj strani Akapskog zaliva.⁴⁷ A drugo, Josifov opis mesta prelaska može da se odnosi samo na Akapski zaliv. Čak i najbolji pokušaj da

se lokacija Sinaja odredi negde u blizini Sueckog zaliva, koja bi mogla da se uklopi u Josifove opise, u potpunosti je propao. Nedaleko od ovog zaliva, na severu, nalazi se planina Džebel Ataka. Iako je ovo zaista visoka planina, ona se nalazi petnaestak kilometara zapadno od obale.⁴⁸ Na drugoj strani, na istočnoj obali, prostire se pustinjska ravnica. Dok Josif opisuje da je mesto prelaska sa obe strane okruženo neprohodnim planinskim grebenima. Jednostavno, ne možemo ni na jedno mesto u blizini Sueckog zaliva pokazati i reći da odgovara Josifovim opisima. Ako je Josif opisao stvarno mesto, onda to može biti samo Akapski zaliv.⁴⁹

Mapa 10: *Vadi el-Ariš / Egipatski potok / Granica Egipta*

GRANICA EGIPTA

Pre nego što izvedemo zaključak o onome što Biblija kaže o ovom pitanju, moramo uzeti u obzir još jedan važan biblijski dokaz da se prelazak dogodio u Akapskom zalivu. Biblija je sasvim jasna kada govori o granici Egipta. Ona je „Egipatski potok, sada poznat kao Vadi el-Ariš, prirodna granica između jugozapadnog Negeva i regiona severoistočnog Sinajskog poluostrva.“⁵⁰ Vadi el Ariš je 220 kilometara istočno od Port Saida, u Egiptu (na severnom kraju Sueckog kanala) i pedeset kilometara zapadno od Pojasa Gaze.

Kada je Gospod dodelio obećanu zemlju Avramu, On mu je rekao da će se protezati „od reke u Egiptu [na jugozapadu] do velike reke, reke Eufrata [na severu]“ (Post. 15:18). U drugim stihovima nalazimo termine „egipatska reka“ i „egipatska granica“ koji se koriste naizmenično. Na primer, južna granica Solomonove vlasti bila je „filistejska zemlja“ i „egipatska granica“ (1. Car. 4:21). Tako je za biblijsku zemlju Filistejaca, poznatu danas kao Pojas Gaze, rečeno da stoji uz egipatsku granicu. Na drugom mestu se kaže da se Izrael proteže do „egipatskog potoka“ (1. Car. 8:65). U Brojevima 34:5, za jugozapadnu granicu Izraela je rečeno da „idući duž egipatskog potoka, izbjija na more“ (SSP). U jednom drugom stihu, na sličan način se opisuje jugozapadna granica najjužnijeg izraelskog plemena Jude (Is. Nav. 15:4).

Imajući u vidu sve ovo, postoji još jedan ključni dokaz da je prelazak mora morao da se desi na istočnoj strani Sinajskog poluostrva. Biblija nam kaže da kada su Izraelci stigli do Crvenog mora, više nisu bili u Egiptu. Sveti pismo kaže da, „kad je faraon pustio narod da ide, Gospod ih nije poveo putem koji vodi u filistejsku zemlju“ (Izl.

13:17), nego ih je Gospod vodio „kroz pustinju prema Crvenom moru“ (Izl. 13:18a). Mojsije je tada zabeležio: „Izraelci su pošli iz Egipta naoružani“ (stih 18b, SSP). Tako su na nekom mestu tokom svog pešačenja prema Crvenom moru Izraelci izašli iz egipatske zemlje. Ovo se ponavlja u sledećem poglavlju gde se kaže da kada su im se faraon i njegova vojska približili kod Crvenog mora, Izraelci „u velikom strahu“ rekoše Mojsiju: „Zar u Egiptu nije bilo grobova, nego si nas doveo u pustinju da pomremo? Šta je trebalo da nas izvodiš iz Egipta?“ (Izl. 14:10-11). Ovo je važno. Izraelci još uvek nisu prešli more, a već su bili izvan zemlje Egipta. Kao što smo videli, Biblija postavlja granicu Egipta nekih 220 kilometara istočno od delte Nila. Zato, ako ne želimo da protivrečimo onome što Sveti pismo kaže o egipatskoj zemlji, ne možemo nikako reći da su Izraelci izašli iz Egipta, a da su tek trebali da pređu močvarna jezera koja su u neposrednoj blizini delte Nila. Kada je faraon sustigao Izraelce kod Crvenog mora, oni su već bili izvan Egipta i ispred njih je mogao biti samo Akapski zaliv.⁵¹

ZAKLJUČAK

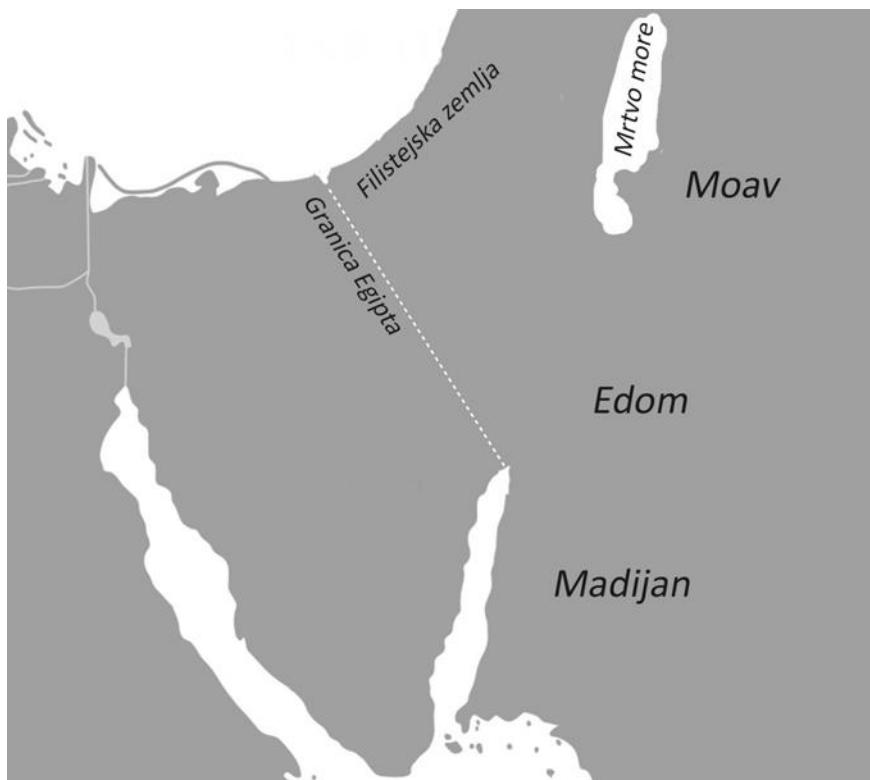
U zaključku, kada uzmemu u obzir ono što Biblija kaže u vezi sa mestom prelaska mora u vreme Izlaska, sve ukazuje na Akapski zaliv. Prvo, kada uzmemu u obzir biblijski jezik koji se koristi za opisivanje „mora“, „vode duboke“ i „dubine“, dokazi nas upućuju na Akapski zaliv, a ne na plitka jezera i močvare severno od Sueckog zaliva. Drugo, kada Biblija pominje Crveno more, ono je uvek kod grada Eilata i edomske zemlje. Treće, Gospod je Crveno more označio kao jugoistočnu granicu Obećane zemlje. Takvi opisi imaju smisla samo ako Gospod govori o Akapskom zalivu. Četvrto, Josif Flavije kaže da je mesto prelaska

okruženo visokim i neprohodnim planinama sa obe strane. I ponovo, ovo opisuje topografiju duž obale Crvenog mora, ali ne i područja severno od Sueckog zaliva. Peto i konačno, Biblija kaže da je granica Egipta pređena na istočnoj strani Sinajskog poluostrva, a ne na zapadnoj, kod Sueckog zaliva. Svi biblijski i istorijski dokazi nam govore da se prelaz dogodio u Akapskom zalivu. Uprkos vekovnoj tradiciji lociranja prelaza severno od Sueckog zaliva, ovaj pogled se jednostavno ne može pomiriti sa Svetim pismom. Sve nas ovo dovodi do neizbežnog zaključka da se Sinajska gora može nalaziti samo istočno od Crvenog mora – u današnjoj Saudijskoj Arabiji.

SINAJSKA GORA U MADIJANSKOJ ZEMLJI

Osim što se nalazi istočno od Akapskog zaliva, Biblija nam daje još jedan važan podatak o položaju Sinajske gore. Kao što ćemo videti, Sveti pismo za Sinajsku goru kaže da se nalazi na teritoriji Madijanaca, ili, možda, neposredno pored nje. Zato je od suštinskog značaja odrediti gde se nalazio Madijan. Neki tvrde da su Madijanci bili samo još jedna nomadska grupa ljudi, koji nikada nisu imali svoju jasno definisanu domovinu.⁵² Istina je da se kroz biblijsku istoriju Madijanci pojavljuju na dosta različitih lokacija. Ubrzo nakon Devore i Varaka, napadaju Izrael sa jugozapada, u blizini Gaze (vidi Sud. 6:3-4). Za vreme Gedeona, otprilike stotinu godina kasnije, pojavljuju se na severu i na istoku Izraela (vidi Sud. 7-8). Međutim, ovo nipošto ne menja činjenicu da je nekoliko stotina godina ranije, za vreme života Mojsija, zaista postojala dobro poznata, prepoznatljiva, glavna domovina Madijanaca. Ovo je neosporno pošto Biblija izričito govori o madijanskoj zemlji. Na primer, nakon što je Mojsije ubio Egipćanina,

koji je tukao jednog Jevreja, Biblija kaže: „Mojsije pobegne od faraona i nastani se u madijansku zemlju“ (Izl. 2:15). U nekoliko drugih stihova, Madijan je opisan kao mesto u kojem je Jotor bio sveštenik (up. Izl. 2:16; 3:1; 4:19; 18:1; 1. Car. 11:18; Is. 60:6; Av. 3:7; Dela 7:29).

Mapa 11: Madijanska zemlja

Dakle, gde se nalazila ta madijanska zemlja? Profesor Frenk Mur Kros, dobar poznavalac hebraistike, kaže sledeće: „Svi su saglasni da se drevni Madijan nalazio južno od Eilata, na današnjoj saudijskoj teritoriji.“⁵³ U ovo čemo

se uveriti kad otvorimo bilo koji od širokog spektra biblijskih atlasa, enciklopedija, rečnika i komentara.⁵⁴ Kao što je gore navedeno, važno je napomenuti da Biblija Sinajsku goru smešta ili u blizini ili u samoj madijanskoj zemlji. (Vidi mapu 11: *Madijanska zemlja*.) Hajdemo da prvo pogledamo biblijski dokaz, a zatim čemo razmotriti stvarne dokaze na terenu.

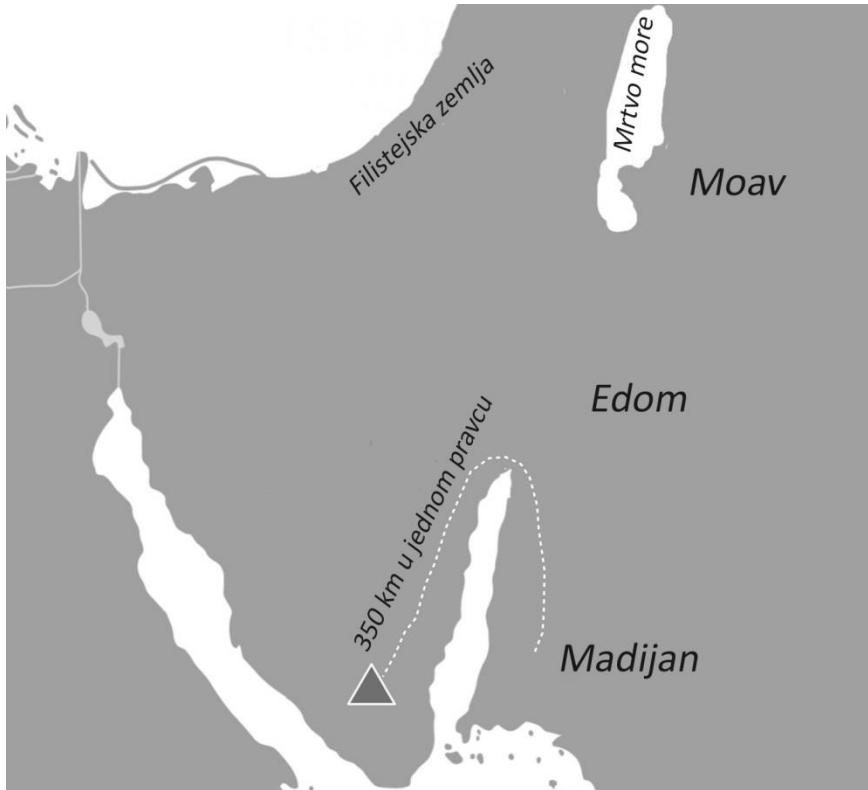
BIBLIJSKI DOKAZ

Nakon što se Mojsije oženio u Jotorovoj porodici, činilo se da je potpuno prihvatio madijansku kulturu i način života. Nekadašnji stanovnik egipatskih palata postao je pastir. Biblija kaže: „Jednom je Mojsije čuvao ovce Jotora, svoga tasta, madijanskog sveštenika. Goneći stado po pustari, dođe do Božije gore, do Horiva“ (Izl. 3:1). Samo čitanje ovog teksta ukazuje na divljinu i planinu koja se nalazi negde unutar ili u blizini madijanske teritorije.

Neki smatraju da pošto mnogi prevodi postavljaju Sinaj zapadno od Madijana, to isključuje Džebel el-Loz, jer je on nešto više od dvadeset kilometara istočno od drevnog glavnog grada Madijana, koji sada nosi naziv Al-Bid. Ovaj argument je takođe korišćen kao podrška za tradicionalno mesto, ukazujući da se Sinaj nalazi zapadno od Madijana. Očigledan problem koji ovaj stav ima je, naravno, to što Mojsije nije stavio Jotorova stada na brod i zaplovio zapadno preko Akapskog zaliva. Umesto toga, on bi morao da putuje preko sto pedeset kolometara na sever, a onda još toliko na jugozapad da bi došao do tradicionalne lokacije ove planine. Noel D. Ozborn (Noel D. Osborn) i Havard A. Haton (Howard A. Hatton) su s pravom istakli:

Hebrejski pojam ’zapadno od pustinje’ (SSP) ne treba razumeti u geografskom smislu. Reč koju neki prevodi

Biblijе prevode kao 'zapadno od' zapravo je reč koja znači „iza“ ili „posle“... Većina prevoda ispravno tumači ovu reč – da se odnosi na oblast iza ili posle pustinje kroz koju je Mojsije vodio stado.⁵⁵

Mapa 12: Od Madijana do lokacije tradicionalne Sinajske gore

Drugim rečima, tekst zapravo ne kaže da je planina „zapadno“ od Madijana, već da je „iza“, „posle“, „na drugoj strani“ ili „preko pustinje“ (ĐD i LB) gledano iz Madijana. U tekstu sigurno nema naznaka da je Mojsije

putovao kroz razne pustinje, preko teritorija raznih stranih naroda da bi došao do planine.

Oni koji se drže tradicionalne lokacije Sinaja primorani su da daju ekstremnu tvrdnju da je Mojsije putovao preko trista kilometara u jednom pravcu, kroz zemlje Edomaca i Amalićana, kroz razne surove pustinje, samo da bi napasao Jotorova stada. To nije razumna tvrdnja. Da bi njegov argument bio prihvatljiviji, egiptolog i autor Dejvid Rol (David Rohl), u svojoj knjizi *Izlazak* zapravo krijevori brojeve da bi skratio zamišljeno Mojsijev o putovanje za 250 kilometara!⁵⁶ Može da se kaže da je Mojsije otišao od dvadeset do pedeset, ili nešto više kilometara, da napase svoja stada negde na madijanskoj teritoriji, ali sedamsto do osamsto kilometara više je nego previše. Bez teksta koji bi neposredno izneo da je Mojsije otišao na tako neverovatno dugačko putovanje, nema osnova za takve tvrdnje. Ovaj problem je uveliko pojačan kada je mnogo godina kasnije Jotor posetio Mojsija i sav Izrael dok su bili utaborenici u podnožju te planine:

Mojsijev tast Jotor, madijanski sveštenik, je čuo sve što je Gospod učinio za Mojsija i za celi izrailjski narod, i kako je izveo Izrailece iz Egipta. ... Mojsijev tast, Jotor, i Mojsijeva žena i sinovi dođu u pustinju, gde se Mojsije bio utaborio kod Božje gore. On poruči Mojsiju: „Ja, tvoj tast Jotor, dolazim k tebi s tvojom ženom i njena dva sina.“ Mojsije je krenuo u susret svome tastu; poklonio mu se i poljubio ga. Upitali su se za zdravlje, pa su ušli u šator. (Izlazak 18:1, 5-7)

U tom trenutku, Jotor nije mogao da ima manje od osamdeset godina. (Mada je, verovatno, bio mnogo stariji.) Nepotrebno je reći da je malo verovatno da je krenuo na

put od oko sedamsto kilometara dugačak, kroz nekoliko surovih pustinja, da bi posetio Mojsija. Međutim, sasvim je razumno verovati da je Jotor putovao između dvadeset i trideset kilometara do Sinaja, što bi trebalo da znači da je Džebel el-Loz zaista Sinajska gora.

GORUĆI GRM

U trećoj glavi Izlaska čitamo o Mojsijevom prvom susretu s Bogom Avraama, Isaka i Jakova, koji mu se javio iz gorućeg grma. Tamo je Gospod pozvao Mojsija da postane Njegov glasnogovornik i suoči se s faraonom. U četvrtom poglavljju čitamo o Mojsijevom odgovoru u kojem se primećuje strah. Mojsije kaže Bogu: „A šta ako mi ne poveruju i ne poslušaju me? Šta ako kažu: 'Gospod ti se nije ukazao?'“ (Izl. 4:1). Iako je Gospod uverio Mojsija, on je ustrajao u svojoj nesigurnosti:

Ali Mojsije reče Gospodu: „Oprostí, Gospode, ali ja nisam rečit čovek. Nisam bio ni ranije, a nisam ni sad dok govorиш svome sluzi. Sporo govorim, a jezik mi se zapetlja.“ Gospod mu odgovori: „Ko je dao usta čoveku? Ko ga čini nemim ili gluvim? Ko mu daje vid ili ga čini slepim? Zar nisam to ja, Gospod? Zato idi sad, ja će biti s tobom kad budeš govorio i poučiti te šta da kažeš.“ No, Mojsije reče: „Molim te, Gospode, pošalji nekog drugog.“ (Izlazak 4:10–13)

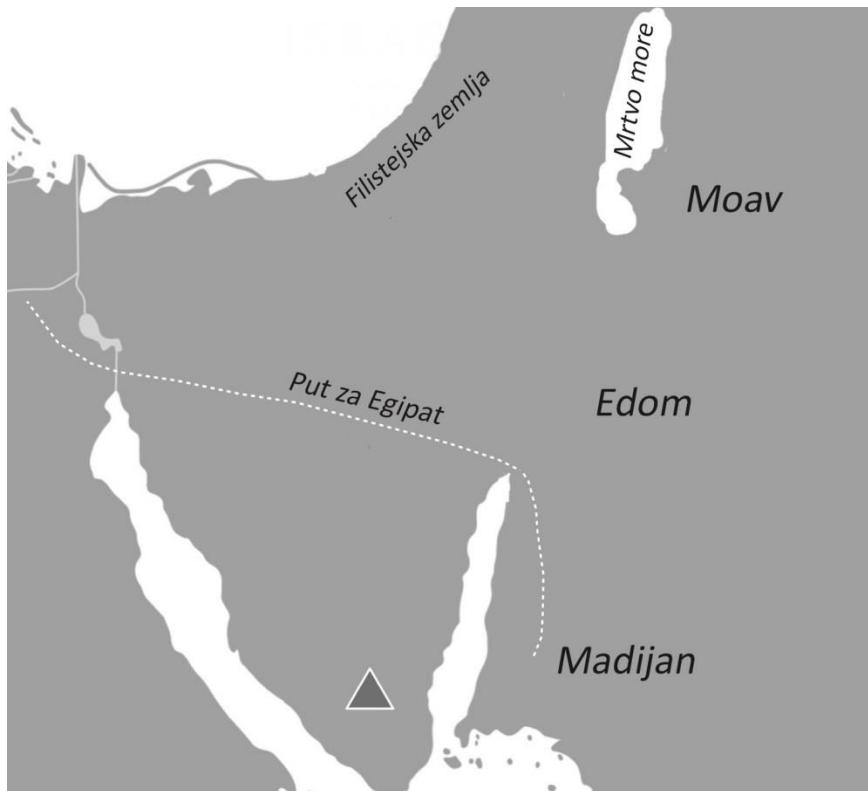
Na to se Gospod razgnevi „pa mu reče: 'Nije li Aron, Levit, tvoj brat? Znam da je on veoma rečit. Evo, on ti upravo izlazi u susret. Kad te bude video, od srca će ti se obradovati'“ (st. 14). U ovom stihu se kaže da je u tom trenutku Aron već napustio Egipat i išao u susret Mojsiju: „Mojsije uzme svoju ženu i svoje sinove, posadi ih na magarca, pa se vrati u egipatsku zemlju. U ruku je uzeo

štap Božiji“ (st. 20). Kad je Mojsije bio na putu za Egipat, zaustavio se na Sinajskoj gori. Sveti pismo kaže da je tu Aron sreo Mojsija (st. 27). Tako, u vreme kada je Aron krenuo iz Egipta prema Božjoj gori, Mojsije se sa planine vraćao nazad u Madijan, da se spakuje sa svojom porodicom, pozdravi sa Jotorom, a onda se vrati do planine. Ovo potpuno isključuje tradicionalnu Sinajsku goru na južnom Sinajskom poluostrovu. Prvo zato što tradicionalni lokalitet nije ni blizu puta koji od Madijana vodi u Egipat. Zašto bi Mojsije krenuo zaobilaznicom i produžio put za par stotina kilometara? (Vidi mapu 13: Put od Madijana do Egipta.) Drugo, da je Sinajska gora na tradicionalnoj lokaciji, ne postoji način na koji bi Mojsije mogao otići odatle u Madijan, a zatim se ponovo vrati do Sinaja, što je otprilike sedam stotina kilometara puta, u vreme kada je Aronu, koji je dolazio iz Egipta, bilo potrebno da pređe oko četiri stotine kilometara. Aron bi tamo stigao mnogo pre Mojsija. Ali nije. Ovaj odlomak takođe isključuje i druge planine na Sinajskom poluostrovu koje su predložene kao mogući kandidati za Sinajsku goru, kao što je Džebel Sin Bišar, planina koja se nalazi veoma blizu Sueckog zaliva. Međutim, za razliku od drugih planina kandidata, ako je Džebel al-Loz Sinajska gora, Mojsiju bi bilo lako da ode u Madijan, a zatim se vrati pre nego što stigne Aron, a to je ono što biblijski izveštaj opisuje.

HOVAV MADIJANAC

Sveti pismo zatim kaže da, pripremajući se da ode sa Sinajske gore i prođe kroz Madijan prema obećanoj zemlji, Mojsije je upitao Jotorovog sina Hovava da li bi hteo da im posluži kao lokalni vodič:

Mojsije reče Hovavu, sinu svoga tasta Raguila Madijanca: „Putujemo na mesto za koje je Gospod rekao: ‘Vama ču ga dati.’ Podi s nama i činićemo ti dobro, jer je Gospod obećao dobro Izrailju.“ On mu odgovori: „Neću poći, nego ču se vratiti u svoju zemlju i u svoj rod.“ Mojsije mu reče: „Molim te, nemoj da nas ostaviš; ti, naime, znaš gde da se utaborimo u pustinji, pa ćeš nam biti poput očiju.“ (Br. 10:29-31)

Mapa 13: Put od Madijana do Egipta

Hovav je prihvatio poziv i poslužio kao vodič Izraelcima. R. Denis Koul (R. Dennis Cole) u *Novom Američkom komentaru* to objašnjava na ovaj način:

Mojsije je pozvao Hovava zbog njegovog iskustva i poznавања пустинских предела Синаја и Парана zbog чега би пружио dragocenu помоћ Изraelcima u teškim uslovima sa којима ће се suočili tokom предстојећег путовања. Ова поставка нам открива како zajеднишко људско вођство, под окриљем крајnjег боžanskог, следи кретање oblaka и Ковчега saveza, који им је налазио место за одмор. Mojsije je имао задатак да усмерава народ... Hovav je obezbedio услуге пустинског вођица.⁵⁷

Pošto se ovo odnosi na lokaciju Sinajske gore, važan je deo priče. Ako je Izrael bio utaboren u južnom delu Sinajskog poluostrva, stotinama kilometara daleko od Madijana, зашто би у том случају Mojsiju bio потребан неко из Madijana да га вodi у обећану земљу? То не би имало смисла. S druge стране, пошто је Mojsije нameravaо да путује кроз Madijan prema Obećanoj земљи, onda је узimanje Hovava, madijanskog vodičа, имало savršeni smisao.

OD SINAJA DO SIONA

Dok prethodno navedeni biblijski stihovi snažno ukazuju da se Sinajska gora nalazi unutar madijanske zemlje ili у њеној neposrednoj blizini, на неколико drugih mesta она се прилично јасно смеšta u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji. U Biblijci postoji tri veoma важне песме које смештaju Sinajsku goru jugoistočno od Izraela. Kada се posmatra iz Jerusalima, како ови оdlomci opisuju, она се налази са друге стране Edoma. Ovo се види у sledeћа tri poglavljia: Mojsijev blagoslov (Ponovljeni zakon 33), Avakumova

molitva (Av. 3) i Devorina pesma (Sud. 5). Sva tri odlomka govore o Bogu koji je prošao kroz edomsку zemlju kada se iz Sinaja uputio prema Jerusalimu. Ovi odlomci su deo rasprostranjenog predanja, koje opisuje put Izlaska tako što prikazuje kako Bog vodi Izraelce od Sinaja do Jerusalima. U trideset trećoj glavi Ponovljenog zakona vidimo da Gospod dolazi sa Sinaja preko gore Faran i gore Sir. Oba imena su sinonim za Edom. Avakum na sličan način govori o Gospodu, koji prolazi kroz područje Farana i Temana, još jedno ime koje se odnosi na Edom. U Avakumu vidimo da dok Gospod odlazi sa Sinaja, madijanska zemlja drhti od straha. U petoj glavi Knjige o sudijama takođe se govori o Bogu, koji sa Sinaja dolazi preko Sira i Edoma. Bibličarima je jasno u kojoj meri nam ovi odlomci pomažu da otkrijemo lokaciju Sinajske gore. Govoreći o ovim stihovima, Frenk Mur Kros je rekao da su to „naši najpouzdaniji podaci za lociranje Sinaja/Horiva, Božije planine.“⁵⁸ U svojoj knjizi *Od epa do kanona* on je, još preciznije, izjavio:

Drevne izraelske himne su jednoglasne. Jahve je došao iz Temana, gore Farana, Madijana i Kušana (Avakumova pesma); Devora peva pesmu o Jahvi kako je silazio iz Sira i pristupao sa polja edomske; Mojsije u svom blagoslovu kaže da je Jahve sišao sa Sinaja, da se sa Sira objavio i zablistao sa gore Faran. Ove geografske odrednice ne mogu se prenesti zapadno, na poluostrvo koje se sada zove Sinaj.⁵⁹

Drugi su u ovim odlomcima videli sliku slavne Gospodnje objave, koja je tako blistava da je bila poput rađanja sunca, čiji se zraci prelivaju preko velikih edomske planine, Farana i Sira, koje se nalaze između Siona i Sinaja. U svom klasičnom *Propovednikovom komentaru* H. D. M Spens (Spence) opisuje:

Ta mesta se ne pominju kao još neke dodatne objave božanske slave, već kao pokazatelj koliku je veličinu dostigla jedna objava data na Sinaju. Svetlost božanske slave koja je počivala na Sinaju odrazila se i na planine Sir i Faran.⁶⁰

Mapa 14: Od Sinajske gore do Jerusalima

Na sličan način, Kejl i Deliš objašnjavaju da je „slava Gospodnja, koja se pojavila na Sinaju, obasula svojim zracima čak i istočne i severne krajeve pustinje.“⁶¹

Ovi odlomci pokazuju Božiju slavu koja sjaji od planine Sinaj prema Sionu, trepereći preko edomskeih planina. Ili drugim rečima, Bog prolazi od Sinaja do Siona

dok Njegovi koraci odjekuju okolinom. (Vidi *mapu 14: Od Sinaja do Jerusalima*) Ovi odlomci su još jedan problem za tradicionalni pogled, jer ne opisuju Boga kako ide u cik-cak od južnog Sinaja na istok do Edoma, a zatim nazad prema Jerusalimu, kao da bio zbumen ili pogubljen. Bilo da govorimo o prethodnim biblijskim stihovima koji Sinajsku goru smeštaju unutar madijanske teritorije ili ovim tekstovima, jasno je da Biblija neprestano ukazuje da se Božija planina nalazi južno od Edoma i istočno od Crvenog mora.

BEDUINSKA TRADICIJA

Mnogi se iznenade kada saznavaju da Arapi, koji danas žive u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji, takođe veruju da je to drevna madijanska zemlja. Dok sam stajao u podnožju Džebel el-Loza, pitao sam tamošnjeg beduina kako se naziva planina koja se uzdiže iznad nas. Pokazao je na vrh i bez oklevanja rekao: „Džebel Musa“, što na arapskom znači „Mojsijeva planina“. Isto važi i za ogromnu rascepljenu stenu severno od planine, koju meštani nazivaju „Mojsijevom stenom“. Jedan prijatelj koji živi i radi u Kraljevini Saudijskoj Arabiji, posetio je planinu početkom 2018. godine i tom prilikom je razgovarao sa beduinom čiji je šator bio postavljen blizu rascepljene stene. Iz razgovora je saznao da je beduin verovao da je to zaista stena koju je Mojsije udario i iz koje je zatim potekla voda. Kada je upitan odakle to zna, rekao je da se to kod njih prenosi sa kolena na koleno. Dakle, i pre nego što su Koldvelovi pronašli ovu stenu, beduini, koji tamo žive od davnina, verovali su da je to stena koju je Mojsije udario. Međutim, dokazi nisu samo priče. *Saudijska komisija za turizam i nacionalno nasleđe* (SCTNH) ogradiла је veći deo područja oko planine i u obližnjem gradu Al-Bidu verujući da imaju veze sa Madijancima, Jotorom i Mojsijem. Po-

gledajmo nekoliko prirodnih znamenitosti i arheoloških nalazišta oko Al-Bida.

OAZA AL-BID

U izveštaju arheološkog istraživanja šireg područja Al-Bida, koje je sponzorisala Saudijska Arabija, navedeno je sledeće:

Grad Al-Bid leži u isušenom koritu Vadi Afal. To je drevna oaza stalno naseljena još od praistorijskog doba i tokom čitave istorije. Al-Bid je bio poznat kao Madijan. To je jedan od najvažnijih gradova u severozapadnoj Arabiji u vreme vladavine Adomskog [Edom] i Madijanskog carstva. Ovo su bila arapska carstva koja su se pojavila u drugom milenijumu pre Hrista i trajala do sredine prvog milenijuma pre Hrista. Al-Bid je jedan od najvažnijih gradova na trgovачkom putu koji je povezivao severozapadni deo Arapskog poluostrva sa Bilal el-Šamom [Sirijskim], Egipatom i Palestinom.⁶²

Madijanci su se nastanili u Al-Bidu sa dobrim razlogom. Prvo, kao što je gore navedeno, to je oaza koja se nalazila na vrlo prometnoj trgovачkoj ruti, koja je povezivala Savu na jugu i Akabu na severu. Brojni karavani su na put nosili poznate začine, smole i tamjan iz južne Arapske. Al-Bid bi bio jedna od najvažnijih stanica na ovoj ruti, gde su putnici mogli da se opskrbe sa svežom vodom pre nego što krenu na sever u krševite planine Madijana i vrele crvene pustinje Edoma. Dolazeći sa severa, to je bila prva oaza posle napornog puta dugog nekoliko stotina kilometara od oaze, koja je danas grad Eilat. Ne samo da je Al-Bid bio popularna stanica za putnike, već je za neke od njih ovo parče zemlje sa izobilnom vodom bilo idealno mesto da se u njemu nastane. To je bilo tako i za Madijance i za

Mojsija nakon što je pobegao iz Egipta. Konačno, bilo je i sasvim logično da se Izraelci tamo nađu nakon bekstva od faraona. Heršel Šenks (Hershel Shanks), osnivač Biblijskog arheološkog društva, s pravom je primetio:

To što je izraelski narod iz Egipta preživeo tako dugo u južnoj pustari, bilo je zbog toga što su se uputili u oblast u kojoj su već bili civilizacija, navodnjavani usevi, sredstva za izdržavanje. Južni Edom i Madijan su ispunjavali ovu potrebu, i verujem da su se uputili tamo.⁶³

Dalje, Frenk Mur Kros poredi to što sa jedne strane imamo obilje arheoloških dokaza o ljudima koji su živeli u severozapadnoj Arabiji tokom Izlaska, a sa druge, nema nikakvih dokaza da je neko živeo u južnom Sinaju u tom istom razdoblju:

Geografski pojmovi Sir, Edom, Teman, kao i Kušan i Madijan, nalaze se istočno od onoga što se danas podrazumeva pod Sinajem. Štaviše, na osnovu i egipatskih zapisa i arheoloških istraživanja lokacija kao što je Kureja, jugoistočno od Elata u Madijanu, zna se da je na ovom području na kraju kasnog bronzanog i početkom gvozdenog doba postojala značajna civilizacija. S druge strane, dokazi o nekim većim naseobinama u istom razdoblju u predelu onog što se danas smatra Sinajem, uprkos mnogim istraživanjima, ravni su nuli.⁶⁴

Dakle, iz geografske, geološke ili istorijske perspektive, najprirodnije i najlogičnije je zaključiti da je grad Al-Bid jedino mesto u tom području u kojem su mogli da se odigraju događaji opisani u Izlasku. Ovo potvrđuju i

nekoliko arheoloških lokaliteta u i oko Al-Bida, za koje se već dugo zna da su povezani sa biblijskim izveštajem.

JOTOROVE PEĆINE

Nekoliko veoma važnih arheoloških nalazišta u Al-Bidu je usko povezano sa Mojsijem ili njegovim tastom Jotorom, kojeg muslimani nazivaju Šuajb. U stvari, drugo ime za Al-Bid je Mughaler el-Šuajb, što znači: „Jotorove pećine“. U središtu ovog malog grada nalazi se više pećina isklesanih u brdima za koje se veruje da su drevni dom Jotora i Mojsija.

Čitavo područje je pretvoreno u arheološki park okružen velikom ogradom sa centrom za posetioce na ulazu. Dok su neke od pećina nešto malo više od isklesane sobe u steni, druge ukrašavaju fasade slične onima koje nalazimo u Petri. Vrlo je moguće da su ove pećine prvobitno bile madijanski stanovi, koje su kasnije preuredili i koristili Arapi Nabatejci. O tome svedoče mnogi rani arapski geografi iz tog područja.⁶⁵ Poznati geograf iz devetog veka Harbi al-Himari, na primer, govorio je o pećinama i nekim obližnjim humkama kao ruševinama domova koji su prvobitno pripadali Jotoru i Madijancima:

U planinama se nalaze pećine isklesane u steni, u njima su grobovi koji sadrže trule kosti, koje liče na kamiline. ... Veruje se da ih je u dane Al-Zule, Šuajbov narod koristio. ... Pored njih se nalaze velike humke za koje se veruje da su bile kuće u kojima je Šuajbov narod živeo.⁶⁶

Veruje se da su Nabatejci, koji su kasnije okupirali ove pećine, bili potomci Navajota, Ismailovog sina, kao i Edomovog zeta (vidi Post. 25:13; 28:9).⁶⁷ Oni su imali svoje samostalno kraljevstvo jugoistočno od Judeje od 169.

godine pre Hrista do 106. godine posle Hrista. Dok je veličanstveni grad Petra u južnom Jordanu bio njihova severna prestonica, zapanjujući drevni grad Madajin Salih, oko pet stotina kilometara južno od Al-Bida, predstavljao je južnu granicu njihovog kraljevstva. Nastavljujući da podupiru ideju da je to u suštini bio drevni glavni grad Madijan, saudijski arheolozi su pronašli obilje madijanske keramike u i oko Al-Bida.⁶⁸

MOJSIJEV BUNAR

Oko kilometar i po od Jotorovih pećina nalazi se još jedno značajno mesto za koje se veruje da je bunar spomenut u uvodnim poglavljima Izlaska. Nakon što je pobegao iz Egipta u Madijan, Biblija nam govori da je Mojsije „seo kod jednog bunara“ (Izl. 2:15). Nije znao da će na tom mestu upoznati svoju buduću ženu, kćerku Jotora, koji se takođe zove Raguil:

A madijanski sveštenik je imao sedam čerki. Dođu one da zahvate vodu i napune pojila, da napoje stado ovaca svoga oca. Međutim, dođu neki pastiri, pa ih oteraju. Tada Mojsije ustane i odbrani ih, te napoji njihovo stado. Vrate se one svome ocu Raguilu, a on ih upita: „Zašto ste se danas tako brzo vratile?“ One odgovore: „Neki Egipćanin nas je odbranio od pastira. Čak nam je zahvatilo vode i napojio stado.“ „Pa, gde je on? – upita on svoje čerke. Zašto ste ostavile tog čoveka? Pozovite ga na obed.“ Mojsije je pristao da ostane kod tog čoveka, a ovaj je dao Mojsiju svoju čerku Seforu za ženu. (Izlazak 2:16-21)

Meštani ovo mesto nazivaju Mojsijevim bunarom. Poput Jotorovih pećina, ovo područje je takođe ograđeno i označeno kao arheološko nalazište od strane saudijskih

vlasti. Kao i Jotorove pećine, bunar spominju brojni rani arapski istoričari i geografi iz regionalnog područja. U izveštaju arheološkog istraživanja ovog područja koje je sponzorisala Saudijska Arabija kaže se:

Magharat al-Bid [bunar Al-Bid] je oduvek bio značajno mesto koje su muslimanski vladari i upravitelji obnavljali i održavali tokom svih razdoblja islamske istorije. Razlog za obnovu, održavanje i posebnu pažnju koja je posvećena ovom bunaru bio je značaj koji je on imao kao glavni izvor vode za oazu Al-Bid i karavane koji su tu prolazili.⁶⁹

Postoji još jedan lokalitet u obližnjem gradu Magna, koji se ponekad naziva i Mojsijevim bunarom. Ovde se, zapravo, ne radi o bunaru, već o prirodnom izvoru iz kojeg voda izbija kroz pesak na nekoliko mesta i formira jezerce sa svežom vodom. Pošto je bunar trideset kilometara zapadno od Al-Bida i trgovačkog puta, malo je verovatno da se na tom mestu nalazio bunar kod kojeg je Mojsije sreo Seforu. Međutim, bunar u Al-Bidu je prilično blizu Jotorovih pećina, tako da je Jotorovim čerkama bilo moguće da odatile vodu bez većih poteškoća.

Kada neko poseti Al-Bid i vidi raspoređenost tih lokacija, kao i njihovu međusobnu povezanost, uopšte mu nije teško da poveruje da to zaista mogu biti baš ta mesta koja su opisana u Izlasku.

POGLED IZ JOTOROVIH PEĆINA

Zadivljuje i pogled koji vas očekuje kada izadete iz bilo koje od Jotorovih pećina. Pred vama se odjednom pojavi predivan vidik kojim dominira Džebel el-Loz. Ovaj planinski venac se nalazi oko dvadesetak kilometara prema

severoistoku i ističe se sa svoja dva vrha. Jednog od njih Biblija naziva Horivom, a drugi Sinajem. O njima ćemo raspravljati mnogo detaljnije u devetom poglavlju. Kada sam iz jedne od ovih pećina izašao, zastao sam i potpuno zapanjen pomislio da je ovo verovatno bio pogled (ili možda vrlo sličan sa nekog drugog obližnjeg mesta) koji se pred Mojsijem pružao svaki put kada bi izašao iz svoga doma, kada bi se zagledao u konture ovih drevnih planina. Da li je mogao nekako da nasluti da će jednog dana na tim moćnim vrhovima susresti Boga svojih otaca, Avraama, Isaka i Jakova, licem u lice?

ZAKLJUČAK

Kada posetite grad Al-Bid i vidite kako su raspoređena arheološka nalazišta, nije teško da primetite da se sve pred vama veoma dobro uklapa u biblijske opise madijanske zemlje. Sve što smo do sada saznali vrlo je upečatljivo. Prvo, svi bibličari se slažu da se Madijan nalazio u području današnje severozapadne Saudijske Arabije. Drugo, Sveti pismo smešta Sinajsku goru južno od Edoma, u zemlji Madijanaca ili neposredno uz nju. Treće, imamo svedočanstvo meštana, koji i sami veruju da žive pored Sinajske gore, u drevnoj domovini Jotora i Mojsija. Četvrto, arheološki zapisи potvrđuju da je ovo zaista bila madijanska teritorija. Iz kojeg god ugla posmatrali, tvrdnja, po kojoj se Sinajska gora nalazi u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji, ima snažne argumente. Podržavajući sve ovo, kao što ćemo videti u narednom poglavlju, postoji neprekidna drevna predanja u jevrejskim, hrišćanskim i muslimanskim spisima, koja ne samo što poistovećuju grad Al-Bid sa drevnim Madijanom, već i Džebel el-Loz sa Sinajskom gorom.

DREVNA JEVREJSKA, HRIŠĆANSKA I ISLAMSKA PREDANJA

Nadovezujući se na dokaze koje smo do sada ispitali, postoji i živo predanje koje se odnosi na Džebel el-Loz, koje potiče iz sredine trećeg veka pre Hrista. U ovom poglavlju razmotrićemo ovo neprekinuto predanje u drevnim jevrejskim, hrišćanskim i islamskim izvorima, od kojih se svi slažu: Sinajska gora se nalazi u zemlji Madijan, u današnjoj severozapadnoj Saudijskoj Arabiji.

SEPTUAGINTA

Najstariji vanbiblijski dokaz lokacije Sinaja jesu tragovi koje nalazimo u grčkom prevodu Starog zaveta, poznatog pod nazivom Septuaginta.⁷⁰ Ovaj prevod je nastao otprilike 250 godina pre Isusovog rođenja.⁷¹ Prevodioci su verovali da je Madijan grad koji se nalazi u severozapadnoj Arabiji. Kako to znamo? Prvo, kada su se susreli sa imenom Madijan, oni

su koristili ili „Midijan“ ili „Madijam“. Na primer, septuagintski prevod Izlaska 2:15 glasi:

Faraon ču za to i tražaše da se Mojsije pogubi; a Mojsije pobeže od faraona i podje u zemlju Madijam; a kada je stigao u zemlju Madijam, on sede kod jednoga bunara.⁷²

Postoje tri razloga zbog kojih je ovo važno. Kao prvo, Madijam ili Madijan bio je poznati grad tog vremena koji se nalazio u srcu madijanske teritorije. Drugo, u odlomcima u kojima je pronađena jevrejska fraza „starešine Madijama“, Septuaginta koristi grčki pojam *gerousia*, koji se koristi za gradsko veće.⁷³ Treće, u Izlasku 18:5, kada je Jotor otišao u posetu Mojsiju na Sinaju, u tekstu Septuaginte nalazi se kratak prelaz kada kaže da Jotor „dođe“ iz Madijama „u pustinju“ da se sretne sa Mojsijem. Ovo ukazuje na to da su prevodioci Septuaginte verovali da je Jotor živeo u gradu Madijam, a da bi posetio Mojsija, morao je da iz grada ode u pustinju.⁷⁴

Kao što smo naveli u prethodnom poglavljtu, grad oaza Madijan/Madijam/Midijan bio je smešten u Arabiji, istočno od Crvenog mora, a sada je to grad Al-Bid. Dakle, prevodioci Septuaginte su pod Madijanom podrazumevali ono što je danas Al-Bid sa Sinajskom gorom, koja se nalazi negde u pustinji izvan grada.

FILON ALEKSANDRIJSKI

Sledeće što ćemo razmotriti jeste dokaz koji nalazimo kod Filona Aleksandrijskog. Filon je bio jevrejski filozof i pisac biblijskih komentara, koji je živeo otprilike u isto vreme kada i Isus. On nam daje još jedan veoma jasan, rani dokaz o tome gde se, po mnogim Jevrejima iz tog razdoblja, nala-

zila Sinajska gora. U svom komentaru o Izlasku, Filon je postavio Sinajsku goru istočno od Sinajskog poluostrva i južno od Palestine – drugim rečima, u severozapadnoj Arabiji. Kada Filon opisuje put kojim je Mojsije krenuo nakon što je napustio Egipat, on kaže da nije krenuo pravo u Obećanu zemlju, već je umesto toga, „pronašao zaobilazan put, za koji je smatrao da vodi sve do Crvenog mora, i njime pošao.“ Ovaj put, prema Filonu, bio je „put bez staza... kroz surovu i teško prohodnu pustoš.“ Kada je faraon sustigao Jevreje, Filon kaže da su oni tada „već bili utaboreni na obali Crvenog mora.“⁷⁵ Dakle, prema Filonu, Jevreje je put izlaska odveo preko Sinajskog poluostrva do Crvenog mora.

Još važnije, Filon opisuje Sinajsku goru i kao „najvišu i najsvetiju planinu u tom okrugu.“ On je, takođe, opisuje kao „planinu kojoj je bilo veoma teško pristupiti i na koju se veoma teško popeti.“⁷⁶ Opisujući Sinajsku goru kao krševitu i najvišu planinu u madijanskoj zemlji, Filon je savršeno opisao ogroman planinski masiv Džebel el-Loz.

JOSIF FLAVIJE

Ubrzo nakon Filona, 90. godine, Josif, jevrejski istoričar, nam takođe ukazuje na Džebel el-Loz. U svojim *Judejskim starinama*, Josif je opisao Madijan kao grad koji se nalazio blizu Crvenog mora:

Kada stiže (Mojsije) u grad Midijan, koji je ležao na obali Crvenog mora, i nosio ime po imenu jednog od Avramovih sinova sa Keturom, zastade ukraj jednog kladenca, odmarajući se nakon mukotrpног putovanja i tražeći okrepnu od nedaće u kojoj se obreo.⁷⁷

Kasnije, u dva navrata, Josif opisuje lokaciju Sinajske gore. U prvom izveštaju, Mojsije je prikazan kao pastir Jotorovih stada i njegov dolazak do Sinaja, koji Josif opisuje kao najvišu planinu u tom kraju. Prema ovom izveštaju, Mojsije je poterao stada do Sinaja zato što je Sinaj imao mnogo više vegetacije od drugih planina. Očigledno je da su ostali pastiri verovali da Bog živi na toj planini i iz straha su je izbegavali:

Tako je Mojsije, nakon što je zaslužio takvu nagradu Jetrouvu (što je bilo jedno od imena sveštenika Ragula), ostao tu napasajući stado svoje. Ali, nedugo zatim, dogodi se da je stada uputio ka gori Sinajskoj, naumivši da na tamošnjem pasištu načini usputno stanište. Sinaj je najviša planina u okolini i najbogatija pašnjacima, sa veoma dobrom travom; pa ipak, ona ranije nikada nije bila korišćena, budući da su ljudi smatrali da nju naseljava Bog, te se pastiri nisu usuđivali da se na nju popnu.⁷⁸

Josif opisuje i Mojsijev uspon na Sinajsku goru kada su se Izraelci utaborili u njenom podnožju: „[Mojsije] se pope uz Sinaj, koji beše najviša planina.“⁷⁹ Kao što sam ranije naveo, kada se nađete u gradu Al-Bidu, najviši planinski vrhovi, koji dominiraju severoistočnim horizontom, jesu dva vrha Džebel al-Loza. Nema sumnje da Biblija njih naziva Horivom i Sinajem. O ovome ćemo detaljnije u poglavlju 9.

KLAUDIJE PTOLEMEJ

Još jedan veoma važan antički izvor koji potvrđuje jevrejsko gledište po pitanju drevnog Madijana je Klaudije Ptolomej. Ptolomej je bio rimski geograf koji je živeo u drugom veku i koji je napisao poznato delo pod nazivom

Geografija. Ono sadrži opsežnu i veoma detaljnu zbirku geografskih koordinata gradova i regija u čitavom Rimskom carstvu. Ono što *Geografiju* čini tako jedinstvenom i korisnom jeste njena pažljiva upotreba koordinata za svaku lokaciju koju navodi. Na osnovu ovih koordinata, razni geografi su tokom vekova stvarali detaljne mape. Kao što smo videli, Septuaginta i drugi izvori iz ovog razdoblja nude varijacije imena Madijan, kao što su Midijan i Madijam. Izgleda da je Ptolomej bio zbumen ovim varijacijama, i zato je stavio dva različita grada sa gotovo identičnim imenima jedan do drugog. Jedan od njih je nazvan Madijama; a drugi Modijana. Oba su u severozapadnoj Arabiji, u suštini, na mestu na kojem se danas nalazi grad Al-Bid.

Mapa 15: Svet prema Ptolomeju, Arapska obala

RANO HRIŠĆANSKO PREDANJE

Rani hrišćani nastavljaju da neguju predanja koja smeštaju Sinajsku goru u Arabiji, neposredno uz Madijan. Prvi i najvažniji od njih jeste apostol Pavle. Pošto su Pavlove izjave važne i već dugo predmet mnogih rasprava, u sledeća dva poglavlja razmatraćemo isključivo njegove komentare. Kao što ćemo videti, ne samo da je Pavle verovao da se Sinajska gora nalazi u današnjoj severozapadnoj Saudijskoj Arabiji, već imamo i čvrste osnove da verujemo da je on lično otišao tamo da od Boga bude podučen i dobije dalja uputstva. Za sada ćemo preskočiti taj deo i odmah se preseliti u postapostolsko razdoblje.

- Dimitrije (189.-232.): Prvi posle apostola Pavla, na koga možemo da se pozovemo, jeste Dimitrije, aleksandrijski episkop iz trećeg veka. Za Mojsija i njegovu ženu Seforu, Dimitrije kaže: „I nastanili su se u gradu Madijanu, koji je ime dobio po jednom od Avraamovih sinova.“⁸⁰ Kao i oni koji su bili pre njega, Dimitrije je razumeo da se stihovi koji govore o Mojsijevom životu u Madijanu odnose na grad Madijan.
- Origen (185.-254.): Otprilike u istom razdoblju, Origen Aleksandrijski, jedan od najpoznatijih ranih crkvenih pisaca, nastavio je tradiciju koja Madijance povezuje sa gradom Madijan, istočno od Crvenog mora.⁸¹
- Eusebije Cezarijski (260.-339.): Nekoliko decenija kasnije, Eusebije, veliki istoričar rane crkve, prepoznao je Madijan kao grad koji se nalazi „povrh Arabije, na jugu u saracenskoj pustinji, istočno od Crvenog mora. Iz ovoga vidimo zašto su oni prozvani Madijancima, a sada se grad naziva Madijan.“⁸² „Povrh Arabije“ ili, tačnije prevedeno: „Na rubu Arabije.“⁸³ Eusebije za goru Horiv kaže da je ona „Božija gora u

zemlji Madijan, koja stoji pored gore Sinaj, povrh Arabije u pustinji.“⁸⁴

- Jeronim (347.-420.): Zatim, od kraja četvrtog do početka petog veka, Jeronim, veliki latinski teolog i istoričar, preveo je Eusebijev geografsko delo, *Onomastikon*, kojem je povremeno dodavao svoj komentar. U njemu Jeronim navodi da se gora Sinaj nalazi u blizini *Madijana* u severozapadnoj Arabiji, istočno od Crvenog mora.⁸⁵

Važno je napomenuti da su u četvrtom i petom veku ovi važni istoričari i teolozi rane crkve otvoreno protivrečili predanju koje je postavilo goru Sinaj na Sinajsko poluostrvo. U vreme kada je Jeronim živeo, prošlo je pedeset i više godina od kada je tradicionalna lokacija postala široko prihvaćena, dok je gledište po kojem se Sinajska gora nalazi istočno od Crvenog mora bilo dobro poznato u jevrejskim i hrišćanskim zajednicama već više od šest stotina godina. Dr Alen Kerkeslejdžer (Allen Kerkeslager), profesor antičkih i uporednih religija na Univerzitetu St. Džozef u Filadelfiji, s pravom tvrdi: „Razni spisi koji sačinjavaju ranu tradiciju, međusobno se slažu: Sinajska gora je u Arabiji.“⁸⁶ Ovo predanje nije nestalo ni nakon Jeronima. „Predanje koje je Sinajsku goru smeštalo u blizini grada Madijana, očigledno je opstajalo u hrišćanskim krugovima sve do nekog vremena nakon arapskog osvajanja. Islamski izvori govore o pustinjacima koji su živeli u planinama oko Madijana.“⁸⁷ Pod „pustinjacima“, dr Kerkeslejdžer je podrazumevao hrišćanske isposnike i monahe koji su živeli u planinama blizu Madijana. Dakle, jasno je da se predanje Madijan-Sinaj održalo nekoliko stotina godina nakon Jeronima.

ISLAMSKO PREDANJE

Verovatno je sa ovim hrišćanskim monasima i pustinjacima tradicija Madijan-Sinaj opstajala, da bi na kraju stigla i do Muhameda, osnivača islama. Ova predanja su zatim prenešena i, na prilično detaljan način, zabeležena na mnogim mestima u Kurantu. Kuran sadrži mešavinu mnogih starih jevrejskih i hrišćanskih priča, koje je Muhamed nesumnjivo slušao tokom svog života u sedmovekovnoj Arabiji. Dok su mnoge kuranske priče zbrkane ili iskrivljene verzije stvarnih biblijskih priča, neke su ostale bliske stvarnim biblijskim izveštajima. Kuran je, međutim, veoma koristan u pružanju uvida u ideje i predanja uobičajenih u Arabiji u Muhamedovim danima.

U islamskim spisima jedanaest puta se spominje Jotor, Mojsijev tast i deset puta Madijan. Ime koje se koristi u Kurantu za Jotoru je Šuajb. On je prikazan kao prorok koji je poslat Madijancima da ih vrati Bogu. U poglavljju „Bedemi“ čitamo: „I [narodu] Medjenu [poslali smo] brata njihovog, Šuajba. Reče: „O narode moj! Obožavajte Alaha! Nemate vi drugog boga sem Njega.“ (Kuran 7:85, Mlivo).⁸⁸ Jotor je prikazan na sličan način u nekoliko drugih stihova. Na drugim mestima, Kuran govori i o Mojsiju, koji je našao utočište u Madijanu: „Pa si boravio godinama među stanovnicima Medjena, zatim si došao po odredbi, o Musa“ (Kuran 20:40, Mlivo). U drugim stihovima, Kuran kaže da je Bog dao Mojsiju Toru na Sinaju (npr. Kuran 2:63; 2:80; 28:44; 95:1, 2). U svemu dakle, kuransko razumevanje madijanske zemlje, grada Madijana, i njegovo povezivanje sa Jotorom i Mojsijem izgleda da se malo promenilo od drevnih jevrejskih i hrišćanskih predanja.

Posle Muhameda, razni muslimanski teolozi i istoričari nastavili su da povezuju Jotoru i Mojsija sa Madijancima:

- Muhamed Ibn Išak (704.-770.), poznati muslimanski istoričar iz osmog veka je rekao: „Madijanci su potomci Madijana, sina Madjana, sina Ibrahima. Šuajb je bio sin Mikila bin Jašura. Na sirijskom jeziku, njegovo ime je bilo Jatrun (Jotor).“⁸⁹
- Ahmed al-Jakubi (umro 898.), poznati muslimanski geograf sa kraja devetog veka, govorio je o današnjem gradu Al-Bidu: „Madijan je naseljeni, drevni grad sa mnogo izvora, reka i obiljem vrtova, voćnjaka i platanovih stabala, nastanjen različitim etničkim grupama.“⁹⁰
- Al-Šarif al-Idisri (1100.-1165.), muslimanski geograf iz dvanaestog veka, pozivajući se na ranije muslimanske geografe, kaže: „Na obali Kuzlumskog mora leži grad Madijan, koji je veći od Tabuka. Unutar grada nalazio se bunar iz kojeg je Mojsije (neka je mir na njemu) zahvatao vodu za Šuajbovu stoku... Madijan je dobio ime po Šuajbovom plemenu.“⁹¹

Zapravo postoji još nekoliko muslimanskih istoričara koji su nastavili da opisuju grad Al-Bid kao mesto ili grad Madijan i povezuju ga sa biblijskom pričom o Jotoru, Mojsiju i Sinajskoj gori.

ZAKLJUČAK

Kao što smo sada videli, od otprilike 250. godine pre Hrista, kada je sačinjen prevod Septuaginta, do današnjeg dana, postojalo je neprekidno predanje koje iznosi gledište po kojem je Sinajska gora u Saudijskoj Arabiji. Sve tri glavne monoteističke tradicije, jevrejska, hrišćanska i muslimanska, jednoglasno nas upućuju na isto mesto – na najviše planinske vrhove nedaleko od Al-Bida, koji su danas nose naziv Džebel el-Loz.

PAVLOVO PUTOVANJE NA SINAJSKU GORU

Kao što smo u prethodnom poglavlju spomenuli, ono što je apostol Pavle izjavio o lokaciji Sinajske gore ostavilo je najsnažniji odjek u istoriji. Ne samo da je Pavle veoma precizno locirao Sinaj u Arabiji, već je vrlo verovatno da je, ubrzo nakon svog obraćenja, otisao na tu planinu da primi dodatno otkrivenje od Gospoda. U ovom poglavlju, govorićemo o prvom Pavlovom spominjanju Arabije u njegovoј poslanici Galatima.

PAVLOVA POSETA ARABIJI

Počnimo s razmatranjem prvog odlomka u Pavlovoj poslanici Galatima u kojem on spominje Arabiju. Ovde Pavle opisuje način na koji je primio svoje evanđelje, ubrzo nakon njegovog početnog iskustva obraćenja:

Dajem vam na znanje, braćo, da Radosna vest koju sam vam propovedao ne potiče od čoveka. Ja je, naime, nisam primio od nekog čoveka, niti me je neko

naučio, već mi ju je Isus Hristos objavio. Vi ste već čuli o mom nekadašnjem načinu života u judaizmu, kako sam preko svake mere progonio Crkvu Božiju i pustošio je, tako da sam u preteranoj odanosti otačkom predanju prevazišao u judaizmu mnoge vršnjake među svojim narodom. Ali kada se svidelo Bogu, koji me je izabrao još od majčine utrobe i pozvao svojom milošću, da mi otkrije svoga Sina, da bih ga navestio mnogobošcima, nisam se ni sa kim posavetovao, niti sam otiašao gore u Jerusalim k onima koji su pre mene bili apostoli. Umesto toga, otiašao sam u Arabiju. (Galatima 1:11-17)

Zašto je Pavle otiašao u Arabiju? To je pitanje koje je uveliko zbumilo bibličare. Predložena su tri razloga. Prvi mogući razlog je da je Pavle otiašao u Arabiju u svrhu propovedanja evanđelja u Nabatejskom arapskom carstvu. Drugi – da je Pavle jednostavno otiašao u Arabiju kako bi se osamio i tražio od Gospoda da mu pojasni prirodu evanđelja. Treći je jednostavno proširena verzija drugog: Pavle je otiašao u Arabiju na Sinajsku goru, jer se ugledao na Mojsija i Iliju, tražeći veće razumevanje i pouku od Gospoda. Pošto sam proučio različite argumente za svaki od ovih objašnjenja, verujem da su sva tri razloga verovatno tačna.

PAVLE PROPOVEDA EVANĐELJE ARAPIMA

Prvo, moramo potražiti dokaze unutar teksta Poslanice Galatima, kao i izvan njega, da je Pavle propovedao Evanđelje dok je boravio u Arabiji. U stihovima 15-17 vidimo snažne nagoveštaje razloga njegovog odlaska tamo. Pavle kaže da nakon što mu je Bog otkrio da je pozvan da propoveda evanđelje neznabоšcima, umesto da ide u Jerusalim, otiašao je pravo u Arabiju. U svojoj revnosti,

Pavle nije oklevao da posluša Gospodnji poziv da svoj život posveti propovedanju Evanđelja među neznabošcima. Arapi su bili prvi koji su čuli Pavlovo objavlјivanje Evanđelja. F. F. Brus tvrdi da je primarna svrha njegove posete Arabiji bila neposredno vršenje dužnosti da objavljuje Božijeg Sina „među neznabošcima“. U Nabatejskom carstvu bilo je mnogo neznabožaca, onih koji su živeli u naseljenim mestima i beduina. Ništa se ne kaže o osnivanju crkava. Međutim, bio je to početak propovedanja Evanđelja.⁹²

Dalji dokazi da je Pavle učestvovao u nekoj vrsti aktivnosti propovedanja Evanđelja dok je boravio u Arabiji vidi se u 2. Korinćanima 11:32-33. Tamo Pavle opisuje kako je nekoliko godina kasnije, dok je bio u Damasku, „namesnik cara Arete postavio (je) straže po gradu da bi me uhvatili“. Ovaj „namesnik“ bio je predstavnik Arete, cara Nabateje. Očigledno je da je bio toliko uznemiren Pavlom da je poslao svog predstavnika sve do Damaska da tamo otme Pavla i vrati ga u Arabiju. Pavlu je, međutim, uspelo da pobegne skrivajući se u korpi koja je spuštena izvan gradskog zida. Očigledno je da je ono što je Pavle učinio u Arabiji, bilo više od same molitve i traženja Boga. Iz onoga što znamo o Pavlu, možemo biti sigurni da je i tamo izazvao nemire.

PAVLE PRIMA EVANĐELJE NA SINAJSKOJ GORI

Iako postoji dobar povod da se veruje da je Pavle zaista propovedao Evanđelje u Arabiji, u njegovim izjavama postoji i snažan nagoveštaj da je imao i druge, veoma važne, razloge za svoje putovanje. Posle susreta sa Isusom na putu za Damask, koji mu je promenio život, Pavla je naveo da nije otišao u Jerusalim da se posavetuje sa drugim

apostolima. Nije se posavetovao ni sa jednim drugim čovekom. Umesto toga, Pavle kaže da je otisao u Arabiju. Ovo zvuči pomalo čudno. Međutim, dolazimo do zaključka da je tamo otisao da od Boga potraži savet. Donald Kempbel (Campbell), bivši profesor na bogosloviji u Dalasu, dao je ovakvo objašnjenje: „Smisao Pavlove izjave je jasan. On je oblikovao svoju teologiju ne savetujući ni sa kim, već nezavisno od drugih, dok je tražio Božije vođstvo.“⁹³ Ovo je važno. Nakon susreta sa Isusom na putu za Damask, nakon što se čitav njegov teološki svet okrenuo naglavačke, Pavlov neposredni odgovor bio je da ode u Arabiju u potrazi za potpunijim objašnjenjem od Gospoda. Ali zašto je Pavle otisao baš u Arabiju da traži uputstva od Gospoda? N. T. Rajt (Wright), stručnjak za Novi zavet, s pravom napominje da je najverovatniji razlog zbog kojeg je Pavle otisao u Arabiju bio da poseti svoj najvažniji orijentir:

Reč „Arabija“ bila je veoma neprecizna u Pavlovim danima jer je pokrivala ogromno područje južno i istočno od Palestine; ali jedno sigurno znamo – da je za Pavla „Arabija“ bila lokacija gore Sinaj. Zaista, Galatima 1:17, stih koji smo naveli, i 4:25, „jer Sinajska gora je u Arabiji“ (EČ), jedina su dva pojavljivanja 'Arabije' u celom Novom zavetu.⁹⁴

Drugim rečima, u svetu i neposrednog i šireg konteksta Pavlove poslanice, prirodni zaključak je da je otisao na Sinajsku goru. Ovo nije bilo samo neko nejasno povlačenje u samoću, već je bilo promišljeno putovanje na Božiju goru, gde su Pavlovi prethodnici, Mojsije i Ilija, takođe, razgovarali neposredno sa Bogom. Ovo gledište drži veliki broj bibličara i pisaca komentara. Alen Kerkslejdžer kaže: „Možda je Pavle, kao i mnogi drugi

Jevreji u ovom razdoblju, nakratko otisao u pustinju da dobije otkrivenje svesno sledeći primere Mojsija i Ilike. Čudan izbor Arabije i odlazak na tako dalek put da to ostvari, najviše ima smisla ako je Pavle zaista posetio Sinajsku goru.⁹⁵ Isto tako, F. F. Brus, iako se opredeljuje za stav da je evangelizacija bila Pavlov primarni fokus, priznaje: „Moguće je da je u 'Arabiji' i Pavle razgovarao s Bogom u pustinji, kao Mojsije i Ilija mnogo vekova ranije.“⁹⁶ Rajt vidi takve snažne sličnosti u pričama o Pavlu i Ilijи da veruje da je Pavlu, zapravo, bila uzor Ilijina poseta Sinaju: „Kada ga je zaustavilo otkrivenje na putu za Damask, učinio je isto što i Ilija. Otišao je na goru Sinaj.“⁹⁷ Vilfred Noks (Wilfred Knox) to prilično dobro opisuje:

Nakon svog obraćenja Pavle se povukao iz Damaska u Arabiju; on je tamo razradio ono što je dobio u otkrivenju vaskrslog Gospoda, koje mu je dato na putu za Damask. Pod Arabijom se podrazumeva pustinja koja leži istočno i južno od Palestine, zemlja Arapa Nabatejaca. Ovaj region je uključivao goru Sinaj, mesto na kojem se Bog objavio jevrejskom narodu. Putovanje sv. Pavla u ovaj kraj nije bilo misionarsko putovanje, već povlačenje u samocu, koje može da se poredi s onim koje je sproveo Ilija. Svrha Pavlovog povlačenja bila je da mu ono omogući da svoj život i učenje prilagodi novoj istini, koja mu je otkrivena – da je Isus zaista Mesija, a ne varalica. U tom smislu, on je bio poučen Evandđelu, ne od nekog ko je od krvi i mesa – od ljudskih učitelja, već od otkrivenja koje je prouzrokovalo njegovo obraćenje i njegova naknadna duboka razmišljanja o onome što mu je objavljeno.⁹⁸

Takvo tumačenje je u skladu sa vrlo logičnim tokom Pavlovih prethodnih komentara. Pavle sebe opisuje kao

čoveka koji je oduvek bio „preterani revnitelj za svoja otačka predanja“ (Gal. 1:14, EČ). Na drugom mestu u Novom zavetu nam je rečeno da je Pavle do tada bio po pravednosti propisanoj Zakonom besprekoran (vidi Fil. 3:6), i da je bio farisej, farisejski sin (vidi Dela 23:6). Sasvim je razumno shvatiti da je, tražeći otkrivenje sa neba, Pavle otišao na planinu Zakona. Premda je Pavle sreo Isusa na putu za Damask, nije odmah shvatio Evandelje i u kakvoj je ono sprezi sa Zakonom, sa svom njegovom složenošću i nijansama, po kojima je Pavle bio čoven.⁹⁹ Ovako veliko razumevanje nije došlo odmah u trenutku njegovog obraćenja. Nema sumnje da je susret u Damasku okrenuo čitav njegov svet naopako, ali bi ga i ostavio sa mnogim preostalim neodgovorenim pitanjima. Ipak, Pavle je više puta naglašavao da se nije savetovao sa drugim ljudima da bi pronašao odgovore na njih. Umesto toga, obratio se istom Bogu, kome je oduvek služio tako revno. Da bi to učinio, kako prema njegovim rečima zaključujemo, otišao je u Arabiju – tamo gde se nalazi Sinajska gora.

ZAKLJUČAK

Na kraju, ne možemo sa sigurnošću reći da je Pavle posetio Sinajsku goru. Mada nikada nije izričito rekao, on nas, međutim, veoma snažno navodi na taj zaključak. Posledice takvog događaja su, naravno, zapanjujuće. To bi značilo da je Pavle prvi put susreo Isusa na putu za Damask, a da ga je Gospod na Sinajskoj gori potpunije uputio u Evandelje, koje će on kasnije propovedati širom sveta. „U pustinjama Arabije,“ napisao je legendarni Čarls Sperdžen, „gde je Pavle proučavao Stari zavet, razgovarao sa Bogom i stekao uvid u dubine Božije; njegovo svedočanstvo je imalo svežinu koja je došla sa neba.“¹⁰⁰ Ili kako to D. D. Vedon (Whedon) poetski opisuje: „Gde je Mojsiju dat zakon, gde je Ilijina duša ojačana da bi zakon ponovo bio uspostavljen, Pavle od Hrista prima uzvišenu objavu Evandelja.“¹⁰¹

PAVLE KAŽE DA JE SINAJSKA GORA U ARABIJI

Svakoga će oduševiti saznanje da je Pavle verovatno posetio Sinajsku goru, ali, kakva su njegova uverenja kada je u pitanju njena lokacija? Kako možemo da znamo na koje je tačno mesto Pavle mislio kada je izričito rekao da je Sinajska gora u „Arabiji“? Tvrdim da postoji najmanje pet faktora koje moramo uzeti u obzir, jer su svi oni, bez sumnje, uticali na njegov pogled na svet. Prvo, moramo ispitati neposredno okruženje njegovih napomena u Galatima 1:17 i 4:25. Da li je Pavle iznosio samo usputne izjave ili tu ima nečeg više? Drugo, moramo da razmotrimo ko je bio Pavle i različite faktore koji su uticali na njegov pogled na svet. Kao izrazito pobožni jevrejski farisej, Biblija je, bez sumnje, imala najvažniji uticaj u njegovom životu. Dalje, jevrejska predanja i verovanja njegovog vremena takođe su oblikovala njegov pogled na svet. Konačno, moramo pažljivo razmotriti i klasične grčko-rimске geografske nazive Pavlovog vremena i kako su oni mogli uticati na njegovo poimanje sveta. Nema sumnje da

je u hijerarhiji uticaja u Pavlovom životu Biblija bila na prvom mestu, na drugom jevrejsko predanje, a grčko-rimski svet bio je na poslednjem. Imajući ovo na umu, šta mislimo, gde bi po Pavlu trebalo da se nalazi Sinajska gora? Kada je sasvim neposredno naveo da se nalazi u Arabiji, šta je pod time mislio?

NEPOSREDNO OKRUŽENJE POSLANICE GALATIMA

Počećemo sa razmatranjem neposrednog okruženja Pavlovih objašnjenja u Poslanici Galatima. Niko ne može da procita Pavlove reči i tvrdi da je izneo slučajni, neuobičajeni ili nejasni geografski podatak. Daleko od toga. Jasno je da je Pavle iznosio veoma iznijansiran, čak i rabinski argument. Pavle je podsetio na biblijsku priču o Ismailovom rođenju i vrlo jasno govorio o njegovo drevnoj biblijskoj domovini poznatoj pod nazivom Arabija. Pažljivo sagejdajte fokus njegovog argumenta:

Napisano je da je Avrâm imao dva sina. Jednoga je rodila robinja, a drugoga slobodna. Ali onaj kojeg je rodila robinja, rođen je na prirođan način, a onaj koga je rodila slobodna, na osnovu Božijeg obećanja. Sve je to slikovito rečeno, a znači ovo: ove dve žene predstavljaju dva saveza. Prvi je sa gore Sinaj i on rađa za ropstvo, i to je Agara. Agara predstavlja goru Sinaj u Arabiji, koja odgovara današnjem Jerusalimu, a on je zajedno sa svojom decom u ropstvu. Ali zato je nebeski Jerusalim sloboden, i on je naša majka. Jer je napisano: „Raduj se, nerotkinjo, koja ne rađaš, podvriškuj kličući, ti što muke porođajne ne trpiš, jer više dece ima samotna, nego ona koja ima muža.“ Vi ste, braćo, poput Isaka, deca obećanja. No, kao što je onaj koji je rođen na prirodni način gonio onoga koji je

rođen na osnovu obećanja Duhu, tako je i danas. Ali, šta Pismo kaže: „OTERAJ SLUŠKINJU I NJENOG SINA, JER SIN SLUŠKINJE NEĆE DELITI NASELJSTVO SA SINOM SLOBODNE.“ (Gal. 4:22-30)

Pošto Pavle povezuje Sinajsku goru sa domovinom Agare i Ismailaca, moramo se zapitati: Sa kojom zemljom bi Pavle povezao ta imena? Gde su se tačno oni naselili? Počnimo sa Agarom. Kao istoričar crkve i stariji teološki savetnik za novine *Hrišćanstvo danas* (Christianity Today), Timoti Džordž (Timothy George), objašnjava:

Prema Postanju 25 (stihovi 6, 18), Agara i Ismailo su poslati u „istočne zemlje“, to jest, u krajeve koji su kasnije bili poznati pod nazivom Arabija. ... Sama reč „Agara“ još uvek je sačuvana u imenu savremenog grada Hegre, koji se nalazi u današnjem krajnjem severozapadnom delu Saudijske Arabije.¹⁰²

Šta je bilo sa Ismailom? Gde se on naselio? Prvo, vidimo da je Ismailo „živeo u Faranskoj pustinji“ (Post. 21:20-21). Dakle, gde se nalazio Faran? Ponovljeni zakon 1:1 nam govori da se nalazio istočno od Jordana: „Ovo su reči koje je Mojsije izgovorio svem Izrailju s one strane Jordana, u pustinji u Aravi nasuprot Sufu, između Farana i Tofela.“ Znači, Faran se nalazio istočno od Jordana, u južnim pustinjama blizu Crvenog mora (Suf). A gde je bila nastanjena većina Ismailaca? Gde se Ismailovo potomstvo skućilo? Kako nam je rečeno, nastanili su se na jugu i istoku od Izraela (npr. Post. 37:25; Jez. 27:20-21; Is. 60:7). Konkretno, Navajot, Ismailov prvorodeni sin, zauzeo je područja Edoma i 550 kilometara južno, sve do Al-Ule, u Saudijskoj Arabiji.¹⁰³ Za Kedra, drugog Ismailovog sina, rečeno je da je živeo, „na istoku i malo južno od Izraela, u

današnjem južnom Jordanu.¹⁰⁴ Duma se nalazio u kraju, sada poznatom kao Dumat el-Džendel, oko 500 kilometara daleko, u Saudijskoj Arabiji.¹⁰⁵ Tema se naselio u blizini „oaze koja se nalazi 650 kilometara severno od Medine,“ ponovo, u današnjoj Saudijskoj Arabiji.¹⁰⁶ Pošto je Pavle Sinajsку goru povezao sa drevnom biblijskom domovinom Agare i Ismaila, očigledno je verovao da se ona nalazi južno od Izraela i istočno od Crvenog mora. Samo na osnovu konteksta Pavlovih napomena u Poslanici Galatima, vidimo da je Sinajska gora, po njemu, bila negde u južnim pustinjama Jordana ili u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji.

PAVLOV JEVREJSKI IDENTITET

Pored neposrednog konteksta Pavlovih napomena u Galatima, uzmimo u obzir i činjenicu da bi, kao pobožni Jevrejin, njegovo razumevanje lokacije Sinajske gore bez sumnje bilo formirano njegovim poznavanjem Biblije. Prvo, kao što smo već videli, Biblija smešta natprirodni prelazak mora u Akapskom zalivu. Svaki stih u Bibliji, koji neko geografsko područje povezuje sa Jam Sufom, jasno je da ga povezuje sa Akapskim zalivom. Ne postoji nijedan stih koji nedvosmisleno povezuje Jam Suf sa nekim vodenim površinama na zapadnoj strani Sinajskog poluostrva. Pavle je podrazumevao da je sveta gora negde u severozapadnom delu Arapskog poluostrva. Drugo, ovaj pogled je ojačan jevrejskim predanjem o kojem smo govorili u šestom poglavljju. Ovo predanje, koje se primećuje u Septuaginti, spisi Filona i Josifa Flavija, svi vide Sinajsku goru u okolini grada Madijana, odnosno, u blizini savremenog grada Al-Bida, u današnjoj severozapadnoj Saudijskoj Arabiji.¹⁰⁷

Da bi mogli da tvrde da je Pavle smatrao da je Sinajska gora na Sinajskom poluostrvu, tradicionalisti moraju prvo da objasne zašto bi Pavle tako snažno odstupio od dobro utvrđenog jevrejskog gledišta. Ne samo da tradicionalisti izbegavaju takve rasprave, oni čak i ne spominju ovu veoma važnu jevrejsku tradiciju. Da li se ovde radi o neznanju ili o svesnoj nameri, ne možemo reći.

ARGUMENTI TRADICIONALISTA

Očigledno je da to što Pavle izričito kaže da se Sinajska gora nalazi u Saudijskoj Arabiji jeste poražavajući udarac za tradicionalno gledište. Kao takvi, različiti bibličari i pisci komentara uložili su velike napore da naprave zabunu oko onog što je inače jasno.¹⁰⁸ Osnovni argument koji tradicionalisti koriste je u suštini uvek isti. Prvo, oni tvrde da bi opšte razumevanje pojma „Arabija“ u Pavlovim danima uključivalo i Sinajsko poluostrvo. Slažemo se sa ovim. Odatle, međutim, bez ikakve osnove da to učine, oni jednostavno podrazumevaju da je Pavle baš o toj lokaciji govorio. Džejms Hofmejer (James Hoffmeier), na primer, počinje sa izjavom: „Pojam 'Arabija', koji se koristi u grčko-rimskim vremenima, uključivao je i Sinaj.“¹⁰⁹ A zatim, bez ikakvog objašnjenja, iznosi: „Prema tome, Pavle jednostavno koristi ovaj geografski pojam, pod kojim se u njegovo vreme odnosio na Sinaj.“¹¹⁰ Dejvid Rol (David Rohl) kaže da je bilo kakva sugestija da Pavle ne misli na Sinajsko poluostrvo, „potpuna besmislica“.¹¹¹ Tradicionista Gordon Franc (Franz), veroučitelj i plodni pisac sa posebnim interesom za biblijsku arheologiju, koristi pogrešno usmeravanje, kada tvrdi da „napomena u Galatima 4:25 može zaista podržati stav da je Sinajska gora u Saudijskoj Arabiji ako je apostol Pavle koristio Rend Meknejlijev atlas iz 1990. godine. Međutim, to nije tako ako

je imao rimsku mapu iz prvog veka.^{“¹¹²} Ovo je besmislen komentar. Naravno, područje u kojem se nalazi Sinaj nije se zvalo „Saudijska Arabija“ još od Pavlovog dana, već samo „Arabija“, i nije se pomerilo odatle. Iako su se nazivi nekih lokacija promenili, geografija ostaje nepromjenjena. Sva trojica zaključuju da je, s obzirom na to da je Sinajsko poluostrvo moglo biti uključeno u opšti naziv „Arabija“ iz prvog veka, ono je, dakle, moralo biti i mesto na koje je Pavle ukazivao. Kao što smo rekli, takav zaključak, jednostavno, ne može da se podrazumeva.

Moramo ponoviti da se slažemo da se u Pavlovim danima pojam „Arabija“ mogao koristiti na više načina. Međutim, ne može se tek tako izabrati jedan od njih i tvrditi da je to moralo biti ono što je Pavle mislio, a da se pritom ne daju nikakvi čvrsti razlozi zašto bi moralo da bude tako. Da bismo bolje razumeli ovo pitanje, ukratko ćemo razmotriti tri osnovna načina na koji se pojam „Arabija“ koristio u Pavlovo vreme, a onda ćemo raspravljati o tome koja upotreba ima najviše smisla.

ARABIJA KAO OPŠTI NAZIV ZA ISTOK

Prvo, i u najširem smislu korišćenje pojmove „arapski“ i „Arabija“, primećujemo u knjizi Dela apostolska. Tamo nalazimo termin koji se odnosi na zemlje i narode istočno od Izraela. U Delima 2:9-11 nalazimo spisak Jevreja iz dijaspore, koji su bili prisutni u Jerusalimu za praznik Pentekost. To su bili oni koji su živeli širom sveta izvan Izraela. Spisak počinje pominjanjem onih sa Istoka: „Parćani, Međani, Elamiti, ljudi iz Mesopotamije.“ Danas su Iran, Kurdistan i Irak. Zatim se spominju oni iz Judeje. Zatim se navode Jevreji iz zapadne dijaspore: „Kapadokije, Ponta, Male Azije, Frigije, Pamfilije, Egipta, iz libijskih

predela kod Kirine, posetioci iz Rima.“ To su bili „zajedno Jevreji i obraćenici na judejsku veru.“ Naposletku, ova lista se sažima sa dve jednostavne kategorije: „Krićani i Arapi.“ Oni iz zapadne dijaspore nazivani su „Krićanima“, dok su oni iz istočne generalno nazvani „Arapima“. Jasno je da ovde vidimo primer gde se pojam „Arapi“ koristi u vrlo širokom smislu i da se jednostavno odnosi na Istok.

ARABIJA U SMISLU SVIH KRAJEVA KOJI SU NASELJENI ARAPIMA

Opšti pojam „Arabija“ u Pavlovim danima mogao je da se koristi i tako da se odnosi na sva područja izvan Izraela koji su bili naseljeni arapskim narodima. Franc navodi nekoliko različitih grčkih istoričara koji područja Libana, Sirije i planine Jermon nazivaju „Arabijom“. On kaže: „Za ove istoričare, 'Arabija', područja u kojima se Aleksandar Veliki borio protiv Arapa, danas su poznata kao države Liban i Sirija, a ne Saudijska Arabija.“¹¹³ Njegova objašnjenja su, ipak, donekle obmanjujuća. Saudijska Arabija bi se, nesumnjivo, smatrala Arabijom; samo što ona jednostavno nije bila deo Arabije gde se Aleksandar borio protiv Arapa. Dakle, slažemo se sa Francom da se pojam „Arabija“ može koristiti u vrlo širokom smislu. Na ovaj način je, takođe, obuhvatao i veći deo Sinajskog poluostrva. To je mesto izvan Izraela koje je bilo nastanjeno Arapima. Naravno, Franc nikada ne bi tvrdio da je Pavle verovao da je Sinajska gora u Libanu ili Siriji. Da bi se to uradilo, trebalo bi navesti neki dobar razlog zašto bi Pavle ukazivao na to mesto. Isto važi i za Sinajsko poluostrvo.

SAMA ARABIJA

Arabija se, takođe, može koristiti u mnogo određenijem smislu, da se odnosi na samu Arabiju. Grejem I. Dejvis

(Graham I. Davies) je profesor emeritus starozavetnih studija na Univerzitetu u Kembridžu. Napisao je knjigu o lutanjima u pustinji u kojoj je, u Pavlovim danima, izraz „Arabija“ uključivao i Sinajsko poluostrvo, kao i samu Arabiju.¹¹⁴ Pod „samom Arabijom“ Dejvis misli na Arapsko poluostrvo. Čak i među grčko-rimskim geografiama, nezvanično pominjanje Arabije najverovatnije bi ukazivalo na Arapsko poluostrvo. U petom veku pre Hrista, grčki istoričar Herodot je koristio naziv „Arabija“ kada bi govorio o Arapskom poluostrvu. Međutim, kako smo već rekli, iako Herodot nije bio svestan da je Sinajsko poluostrvo uopšte i postojalo, zato ne znamo da li bi ga smatrao delom Arabije. U spisima Straba, još jednog grčkog istoričara geografa koji je živeo u prvom veku pre Hrista, Arapsko poluostrvo je i dalje bilo centralna Arabija i zvalo se *Arabija Feliks* (što znači „zadovoljna“, „blagoslovena“, „srećna Arabija“). Jedna druga, manja oblast u južnom Jordanu zvala se *Arabija Dezerta*. Dakle, iako je sasvim sigurno da je u Pavlovim danima spominjanje Arabije moglo ukazivati na Sinajsko poluostrvo, ali bi podrazumevalo njeno šire područje. Ako se ne daje neka opšta odrednica, Arapsko poluostrvo bi se verovatno podrazumevalo kao glavno područje.

Uporedite ovakve izjave sa sledećim primerom. Zamislite da sam rekao: „Bože blagoslovi Ameriku.“ Niko živi danas ne bi pomislio da govorim o Kanadi, Kostariki ili Brazilu. Tehnički, međutim, sve su to delovi Severne, Centralne ili Južne Amerike. Sada zamislite da za dve hiljade godina neke učenjake kako tvrde da je zbog toga što je u dvadeset prvom veku naziv „Amerika“ tehnički mogao da se koristi za Kanadu, da se moje „Bože blagoslovi Ameriku“ jasno odnosilo na nju i da je potpuno besmi-

sleno tvrditi drugačije. Budući da žive daleko od tog vremena, siguran sam da bi neki od njihovih čitalaca dvadeset trećeg veka prihvatili ove argumente. Međutim, za nas, koji razumemo ovaj naziv u kontekstu našeg vremena, takav argument je smešan. Tvrđnja da je Pavle u Galatima govorio o Sinajskom poluostrvu nije ništa drugačija. Ne možemo zanemariti pažljivo razmatranje neposrednog i šireg konteksta Pavlovih reči i da se priklonimo neodrživim tvrdnjama. Ipak, to je upravo ono što tradicionalisti čine. Oni tvrde da se Pavlovo spominjanje Arabije odnosilo na Sinajsko poluostrvo, a ne daju apsolutno nikakav razlog niti objašnjenje zašto bi Pavle imao Sinajsko poluostrvo na umu.

KRATAK PREGLED

Kada se sve uzme u obzir, među svim opcijama koje imamo, najrazumnije gledište je da je za Pavla Sinajska gora bila u severozapadnoj Arabiji. Pogledajmo razloge zbog kojih smo došli do ovog zaključka, poređane po redosledu važnosti:

1. Kontekst Pavlovih napomena u Galatima (njegovo spominjanje Agarine i Ismailove zemlje) ukazuje da je on najverovatnije imao na umu područja južnog Jordana i severozapadne Arabije.
2. Pavlov pogled na svet, koji je pre svega bio utemeljen na Bibliji, najverovatnije ga je doveo do verovanja da se prelazak morao dogoditi u Akapskom zalivu (vidi poglavlje 4).
3. Pavlov biblijski pogled na svet najverovatnije bi ga doveo do verovanja da je Sinajska gora u blizini Madijana, u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji (vidi poglavlje 5).

4. To što je Pavle bio Jevrejin najverovatnije bi značilo da bi se složio sa jevrejskim predanjima svoga vremena (Septuagintom, Filonom i Josifom Flavijem) koja su postavile Sinajsku goru u blizini Madijana, u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji (vidi poglavlje 6).

5. Imajući u vidu raspon mogućih značenja naziva „Arabija“ u Pavlovim dñima, njegova napomena u Galatima 4:25 se najverovatnije odnosila na samu Arabiju i Arapsko poluostrvo.

Svih ovih pet tačaka ukazuju na jedno isto područje.

ZAKLJUČAK

Kada sagledamo argumente koje koriste tradicionalisti, shvatamo da se oni usredsređuju gotovo isključivo na grčko-rimske geografe, koje nalazimo u poslednjoj tački, dok ostalih četiri uglavnom zanemaruju. Kada se neko odluči da Sinajsku goru smesti na Sinajskom poluostrvu, primoran je da odbije da sluša mnogo merodavnije izvore – Bibliju i jevrejsku tradiciju, i da se usredsredi na spoljne izvore. Upravo to se dešava sa tradicionalistima. U konačnoj proceni, tvrdnja tradicionalista da je Pavle ukazivao na neko mesto izvan Arabije, jednostavno ne može biti potkrepljena.¹¹⁵ Svi dokazi koje smo razmotrili, dovode nas do prostog zaključka: Pavle je smatrao da se Sinajska gora nalazi u blizini grada Madijana, u severozapadnoj Saudijskoj Arabiji.

DŽEBEL EL-LOZ

Do sada smo videli priličan broj dokaza da je Džebel el-Loz prava Sinajska gora. Bez obzira da li razmatramo geografske, biblijske, istorijske ili tradicionalne dokaze, izgleda kao da sve zajedno upućuje na ovu planinu. Ali, ima li stvarnih topografskih dokaza na terenu? Kako izgleda ova planina? Da li ona ima ono što bismo očekivali da pronađemo ako je to zaista prava Sinajska gora?

HORIV I SINAJ

Pre nego što počnemo, važno je odrediti na šta tačno mislimo kada govorimo o Džebel el-Lozu. Zapravo, postoji dosta nesporazuma oko imena planine. Do sada sam je nazivao Džebel el-Loz, jer je to ime pod kojim je najpoznatija. Ako čitate knjige ili članke na društvenim mrežama, možda ste čuli da se spominje i kao Džebel el-Makla – „Planina kamenolom“. Tako se naziva zbog male površine blizu vrha planine za koju neki smatraju da je korišćena kao kamenolom. Istina je, međutim, da je Džebel el-Loz zapravo ime pod kojim lokalno stanovništvo

podrazumeva čitavi tamošnji planinski lanac. Kada sam upitao mladog beduina, koji živi u podnožju planine, kako se zove planina za koju verujemo da je gora Sinaj, on je pokazao na nju i nazvao je Džebel Musa, što znači „Mojsijeva planina“. Kada sam ga ponovo isto upitao, pokazao je rukama na sve okolne planine i rekao da se one sve zajedno zovu Džebel el-Loz. Razlog zbog čega mi je ovo tako fascinantno je to što kada čitamo biblijski izveštaj o Sinajskoj gori, i ona se naziva različitim imenima. Ponekad se naziva gorom Horiv, a ponekad i gorom Sinaj. To je nešto što zbumuje. Heršel Šenks (Hershel Shanks), osnivač Biblijskog arheološkog društva i nekadašnji izdavač *Pregleda biblijske arheologije*, na primer, kaže ovako: „Biblija zapravo daje dva imena za Božiju planinu: Sinaj i Horiv. Da li je to jedna ista planina, ili su dve različite? Pitanje ostaje otvoreno.“¹¹⁶ Pažljiva analiza biblijskih dokaza ukazuje na dve različite planine. Činjenica je da su to tako neki rani hrišćani razumeli. Eusebije je, na primer, za Horiv rekao ovako: „Božija planina je u zemlji Madijan. Nalazi se pored planine Sinaj.“¹¹⁷ Čuveni nemački pisci komentara K. F. Kejl i Franc Deliš (C. F. Keil, Franz Delitzsch) smatraju da postoje dva različita planinska vrha o kojima se govori u Svetom pismu: „Horiv je bio naziv koji mnogo više obuhvata od naziva Sinaj. Drugim rečima, Horiv je bio planinski venac na kojem je Sinaj bio jedna od planina, koja je postala istaknuta kada je Izrael na njenom vrhu dobio zakon.“¹¹⁸ Izgleda da se danas naziv Džebel el-Loz odnosi na jedan čitav planinski venac,isto kao u drevna vremena naziv Horiv. Planina koja se ponekad naziva Makla, a koju je mladi beduin, koga sam upoznao, nazvao Džebel Musa, bila je poznata kao Sinaj.

U petom poglavlju spomenuo sam divan pogled na planine Džebel el-Loza koji se pred vama pojavi kada izadete iz neke od pećina za koje se veruje da su bile drevni dom Jotora i Mojsija. Ono što nisam spomenuo jeste u kojoj meri se savršeno uklapaju dve planine. Na levoj strani, oko dve i po hiljade metara visoko je ono što verujem da je gora Horiv. Desno su tri vrha koja zajedno čine Sinajsku goru koja je nešto viša od dve hiljade metara. Pogled oduzima dah. Gledajući mapu, dolazim do zaključka da su ove planine otprilike dvadeset kilometara daleko od centra Al-Bida. Veoma je lako razumeti zašto su i Filon i Josif Flavije opisivali Sinajsku goru kao najvišu planinu izvan drevnog grada Madijana.

PLANINA BADEMA

Dokazi da je Džebel el-Loz pravi Horiv i pravi Sinaj mogu se videti u današnjem arapskom nazivu ovog planinskog lanca: *planina badema* ili *planina bademovog drveta*. Jedan od najznačajnijih predmeta u Šatoru svedočanstva, a kasnije u Hramu, bio je zlatni svećnjak. Na Sinaju je Gospod dao Mojsiju poseban plan za izradu ovih svetih predmeta. Prema božanskoj zamisli, krakovi i čašice menore oblikovani su tako da liče na grane i cvetove badema. Gospod je rekao Mojsiju:

Svećnjak napravi od čistog zlata. Njegovo postolje, stalak, čašice, pupoljke i latice – iskuj iz jednog komada. Neka se grana u šest krakova: tri kraka s jedne strane stalka i tri kraka s druge strane stalka. Na jednom kraku neka budu tri čašice u obliku bademovog cveta, svaka s pupoljcima i laticama. Na drugom kraku neka takođe budu tri čašice u obliku bademovog cveta, svaka s pupoljcima i laticama. Tako neka bude sa svih šest krakova koji izbijaju iz svećnjaka. Sâm

svećnjak neka ima četiri čašice u obliku bademovog cveta, svaka s pupoljcima i laticama. (Izl. 25:31-34)

Još jedan od najvažnijih predmeta koje su Izraelci poneli sa Sinaja bio je Aronov štap. Prema Knjizi brojeva, svi štapovi, koji su predstavljali izraelska plemena, doneseni su u Šator svedočanstva. Gospod je objavio Mojsiju: „...koga izaberem, njegova će palica procvetati“ (Br. 17:5, ĐD). Naravno, nakon što su štapovi bili postavljeni, „sutradan dođe Mojsije u šator od svedočanstva, i gde, procvetala palica Aronova od doma Levijevog; beše napupila i cvetala, i bademi zreli na njoj“ (Br. 17:8). Kao podsetnik i svedok ovog čuda, Aronova palica bila je jedan od nekoliko predmeta koji su se nalazili u Kovčegu saveza. Poslanica Jevrejima navodi sadržaj Kovčega: „... zlatna posuda sa manom i Aronov štap koji je bio procvetao, i ploče saveza“ (Jevr. 9:4).

Iako bi skeptik sigurno mogao da ukaže na to da stabla badema rastu širom Bliskog istoka, tako da ovde nema ničeg vrednog pažnje, ostaje činjenica da je Džebel el-Loz mesto gde badem raste u takvom obilju da je ime dobio po bademovom drvetu. Dok čitamo Izlazak, vidimo da Gospod zapoveda da Izraelci zapamte pojedinosti. „Sećaj se“ (Pnz. 8:2; up. Izs. 13:3; Br. 15:39; Pnz. 4:10; 5:15; 7:18; 8:18; 9:7; 15:15; 16:3,12; 24:18, 22; 32:7) nešto je što se stalno ponavlja. Imajući to na umu, Gospod je zapovedio da se izradi menora i sačuva Aronov štap, kako bi se sačuvalo sećanje i svedočanstvo o svim stvarima koje je On učinio, ne kao deo nejasne svete mitologije, već kao stvarni događaji, koji su se u prošlosti zaista odigrali pred očima ljudi koji su stvarno postojali, i na prepoznatljivoj lokaciji koja zaista postoji. To što se današnji planinski lanac još uvek naziva Bademovom planinom, ne verujem da bi

trebalo da se posmatra kao neka nebitna slučajnost, već kao živo svedočanstvo o čudesnim događajima koje su se tamo, jednom davno, zaista odigrali.

IZUZETNO KRŠEVITA PLANINA

U prethodnom poglavlju citirali smo Josifa Flavija koji je opisao Sinajsку goru kao najvišu planinu u predelu Madijana. Josif, zapravo, nastavlja da opisuje planinu kao izrazito krševitu planinu, na koju je teško penjati se, i koja ima veoma oštре vrhove:

On se pope na Sinaj, koji beše najviša planina u toj zemljji, na koju je veoma teško popeti se ne samo zbog visine njenih vrhova, već i zbog oštchine njenih litica; čak, pravo govoreći, u nju je teško i gledati bez bola u očima; povrh toga planina je delovala zastrašujuće i nedostupno zbog glasina koje su o njoj kružile, da se, naime, Bog tamo nastanjuje.¹¹⁹

Svako ko je bio na ovoj planini, a posebno svako ko je pokušao da se na nju popne, može da potvrди da je Josifov opis prilično tačan. Dok su neki delovi Džebela el-Makle glatkiji i manje hrapavi od ostalih planina, ona je, u celini, veoma opasna planina za penjanje. Na planini se, posebno u donjim delovima, nalaze velike kamene gromade. Koliko ja znam, staze nigde nema. Ono što ne možete da vidite, osim ako niste bili tamo, jeste da se tu između kamenih gromada nalaze sve vrste pustinjskih biljaka, žbunja i trnja. Ako pokušate da se popnete na planinu bez dobrih dubokih cipela i rukavica, verovatno ćete požaliti. I dan danas, četiri meseca nakon što sam bio tamo, još uvek me muči jedan dosadan trn zaboden duboko u jagodici jednog od mojih prstiju. Dodajte svemu ovome vrelo saudijsko sunce tokom više meseci u godini i shvatićete koliko je ova

planina teška za penjanje. Iako je malo verovatno da je Josif Flavije ikada posetio planinu, izgleda da njegovi opisi ukazuju na to da je on prenosio neke informacije iz prve ruke.

OGNJENA PLANINA

Mnogo je toga izvedeno iz činjenice da je vrh planine crn. Neki su tvrdili da je to jasan dokaz da je Gospod sišao na nju u ognju. Naravno, mogu da razumem zašto bi neko to pomislio. Biblijski opis koji se odnosi na ovu teofaniju je vrlo specifičan: „Cela gora Sinaj je bila obavijena dimom, jer je Gospod na nju sišao u ognju. Dim se dizao kao iz peći, a sva se gora tresla“ (Izl. 19:18). Tačno je i da je, za razliku od svih okolnih planina, koje su prvenstveno od plavog granita, Džebel Makla jedinstvena. Ona je sačinjena od mnogo tamnije vrste stene, koja počinje veoma naglo, na oko jednu trećinu puta do vrha planine. U stvari, satelitski snimci jasno pokazuju da je Džebel el-Loz daleko najtamniji planinski vrh u celoj severnoj Saudijskoj Arabiji. Tako tamnog vrha nema ni na Sinajskom poluostrvu.

Pošto su neki zagovornici gledali na ovu jedinstvenu karakteristiku planine kao dokaz da je to prava Sinajska gora, kritičari su odgovorili ukazujući da ako Mojsije nije zadobio opekontine dok je boravio na planini, onda ne bismo trebali očekivati ni da je kamenje bilo spaljeno. Da priča u sebi nema više od onoga što nalazimo prilikom površnog čitanja ovog biblijskog izveštaja, onda bi ovo bio veoma logičan prigovor. Iako tamnije stene na vrhu planine izazivaju neka vrlo zanimljiva pitanja, verovatno je opravdano reći da bi ova karakteristika trebala ostati u fokusu geološkog interesa, ali ne nužno kao dokaz da se božanska vatra u drevna vremena spustila na ovu planinu.

Moramo takođe naglasiti da su neki kritičari, u svojoj preteranoj želji da diskredituju svaki ponuđeni dokaz, pogrešno tvrdili da su stene na vrhu Džebel el-Makle jednostavno promenile boju kao rezultat prirodnog procesa. Džejms Hofmejer, na primer, tvrdi da su „zatamnjenošću vrha Džebel el-Loz-a geolozi objasnili fenomenom poznatim pod nazivom ‘pustinjska glazura’, tanak crnobraon sloj od gvožđa, mangana i gline, koji se najčešće formira na izloženim stenama ... kao rezultat površinskog organskog delovanja mikroba.“¹²⁰ Pustinjska glazura se nalazi na mnogim stenama u čitavom tom regionu, ali ona nije uzrok tamnog vrha Makle. Hofmejer nikada nije bio na ovoj planini. Tamne stene na vrhu Makle su ispitane i utvrđeno je da su od bazalta, jedne vrste vulkanske stene. Boja stena koje formiraju izrazito tamni porub na vrhu planine kreće se u rasponu od zelene i plave do braon i crne. Možda će s vremenom geolozi i teolozi sve više ispitivati bazaltnu planinu, ali za sada, kao što sam rekao, ovo treba da ostane zanimljiva pojava, a ne i dokaz natprirodnog događaja koji se tamo odigrao.

ILIJINA PEĆINA

Posmatrajući ovu planinu vidimo još nešto što se savršeno uklapa sa biblijskim izveštajem – pećinu na istočnoj strani planine. Sveti pismo nam kaže da je, spašavajući svoj život u vreme kada su ga progonili Jezevelja i Ahav, Ilija pobegao „do Božije gore Horiv. Tamo je ušao u jednu pećinu i prespavao тамо“ (1. Car. 19:8-9). Iako postoje desetine planina sa pećinama koje se mogu naći širom ovog regiona, ovo ne može da se odnosi na sve njih. Ovo je još jedno obeležje koje mora biti prisutno na svakoj planini koja se smatra kandidatom za Sinajsku goru. U stvari, jedan od razloga zašto su monasi iz četvrtog veka tvrdili da je

planina na jugu Sinajskog poluostrva Božija gora jeste zbog pećine koja se nalazi u njenom podnožju. Međutim, pećina na Džebel Makli se ističe po tome što je lako uočljiva sa podnožja i nalazi se na istočnoj strani planine. Duboka je oko šest metara i ima gladak prašnjavi pod, i lako se može zamisliti kako Ilija tamo spava, baš kako Sвето pismo navodi. Kada smo stigli tamo, uputili smo se pravo u pećinu i malo odmorili posmatrajući čitavu istočnu stranu doline ispod nas. Sedeći tamo, posmatrao sam nekoliko važnih arheoloških nalazišta neposredno uz planinu. Jedno od njih je ono za šta se veruje da je bio oltar koji je izgradio Mojsije. O tome ćemo govoriti u narednom poglavlju. Veruje se da je drugi lokalitet bio oltar gde su Izraelci obožavali zlatno tele. Odlučili smo da se iz Ilijine pećine spustimo niz planinu i istražimo ove lokacije. Međutim, pre nego što počnemo da razgovaramo o njima, postoji još jedna veoma važna osobina ove planine koja se mora istaći zbog njene važnosti.

POTOK NA ISTOČNOJ STRANI

Postoje neke drastične razlike između zapadne strane planine i njene istočne strane. Iako je zapadna strana planine okrenuta prema Crvenom moru, ona je izuzetno suva. Istočna strana, međutim, ima poprilično vlage, uključujući i mesta gde potoci povremeno teku niz planinu. Mada su bili uglavnom suvi kada smo bili tamo, bilo je očigledno da kroz ta rečna korita ponekad teku bujice. Kada vodena para iz Crvenog mora stigne do planine, ona se ne pretvoriti u kišu dok ne stigne do vrha, i zato se na istočnoj strani formiraju potoci, stvarajući znatno drugačiju sredinu nego što je na zapadnoj strani. Dok smo se spuštali niz planinu, mi smo, zapravo, hodali po suvom rečnom koritu na istočnoj strani. Ono je bilo široko i duboko, i svi smo se

pitali koliki je taj potok kad počne da teče. Prema podnožju, na nekoliko mesta, ostali su mali bazeni vode. Ovo je veoma važno pošto je istočna strana planine bila tamo gde se grupa Izraelaca posvetila obožavanju idola, a Mojsiju je naređeno da spali kip zlatnog teleta i posebno pepeo baci u potok koji se spuštao niz Sinajsku goru:

A vaš greh, vaše liveno tele, sam uzeo i spalio u vatri.
Zatim sam ga izlomio i izmrvio sve dok od njega nije ostao samo prah. Prah sam bacio u potok koji teče s gore. (Pon. zak. 9:21)

U tako grubom pustinjskom okruženju, svakako da potoci i reke nisu uobičajeni. Ipak, to je upravo ono što smo mogli da očekujemo. Jer ako je to prava Sinajska gora, trebalo bi da bude u savršenom skladu sa biblijskim izveštajem i da čemo naći „potok koji teče s gore“.

ZAKLJUČAK

Na kraju, da zaključimo, prirodne karakteristike blizanaca Džebel el-Loza u skladu su sa opisom koji nalazimo u Bibliji, kao i sa istoričarom Josifom Flavijem. Kao dodatak geografskim, biblijskim, istorijskim i tradicionalnim dokazima, vidimo da se i topografske karakteristike planine savršeno slažu sa onim što bismo očekivali da pronađemo ako je ovo prava gora Sinaj. U narednom poglavljtu viđećemo da nekoliko arheoloških lokaliteta koji okružuju planinu potvrđuju sve što smo do sada razmatrali.

KAMENJE ĆE VIKATI

Sada ćemo razmotriti nekoliko veoma važnih arheoloških nalazišta oko planine koja služe kao dodatna potvrda valjanosti ove lokacije. Kao što sam spomenuo u prethodnom poglavlju, dok sam sedeo na ulazu onoga što je, vrlo verovatno, Ilijina pećina, spustio sam pogled na prvo od ovih mesta – žrtvenik za koji verujem da ga je izgradio sam Mojsije.

MOJSIJEV ŽRTVENIK

Nakon što je Gospod dao Mojsiju Deset zapovesti, On je dao i zapovest da gde god se Izraelci budu nastanili neka naprave oltar za žrtvovanje životinja. Ako je žrtvenik napravljen od kamenja i stena, oni se ne smeju klesati niti rezati:

Načini mi žrtvenik od zemlje i na njemu mi prinesi žrtve svespalnice i žrtve mira, svoju sitnu i krupnu stoku. Na svakom mestu gde odredim da se moje ime spominje, doći ћu k tebi i blagosloviti te. Ako mi budeš gradio žrtvenik od kamena, ne gradi ga od te-

sanog kamena, jer ako spustiš svoje dleto na njega, oskrnavićeš ga. Ne ulazi do mog žrtvenika po stepe-nicama, da se ne pokaže tvoja golotinnja. (Izl. 20:24-26)

Kasnije je Mojsije podigao upravo takav žrtvenik u podnožju planine:

Mojsije je napisao sve reči Gospodnje. Sledećeg jutra je poranio i podigao žrtvenik u podnožju gore i dva-naest stubova za dvanaest izrajljskih plemena. Zatim je poslao izrajljske mladiće da prinesu žrtve svespalnice i da žrtvuju Gospodu junce kao žrtve mira. A Mojsije uzme polovinu krvi i ulije je u posude, a drugu polovi-nu izlije na žrtvenik. Onda je uzeo Knjigu saveza i glasno je pročitao narodu. Oni odgovorile: „Vršićemo sve što je Gospod rekao, i pokoravati se tome.“ Mojsije je, zatim, uzeo krv i njome poškropio narod, i rekao: „Evo krvi saveza koji je Gospod sklopio sa vama na temelju svih ovih reči.“ (Izl. 24:4-8)

Kao što sam rekao, kada sam sedeo na ulazu pećine, koja je vrlo verovatno bila ona u kojoj se nastanio Ilija dok se nalazio na Sinaju, moji prijatelji i ja smo odatle mogli jasno da vidimo žrtvenik. Kada se posmatra odozgo, on ima oblik slova L ili, još bolje, izgleda poput štapa za hokej. Iz pećine smo se spustili pravo dole niz planinu da bismo oltar pogledali izbliza. Što smo mu se više približavali, sve nam je jasnije bilo da je ta građevina zaista bila ogromna – duga je oko 35 metara. Ona se, u suštini, sastoji od tri dugačka kamena zida, koji su, kao što smo rekli, u obliku slova L; dva zida predstavljaju spoljne zidove, a treći, pregradni, ide po sredini. Oni formiraju dva duga koridora koji se na jednom mestu zaokreću pod uglom od četrdeset pet stepeni. U skladu sa biblijskim opisom, stene nisu kle-

sane niti rezane; one su jednostavno naslagane. Arheološko istraživanje pod pokroviteljstvom Saudijske Arabije pregleдало је oltar 2002. godine. Istraživačи su otkrili, „sloj pepela, uglja i kosti koje su izmešane s drugim organskim materijalima.“¹²¹ Drugim rečima, pronađeno je upravo ono što bismo i očekivali da na tom mestu буде pronaђено, ukoliko је то zaista bio žrtvenik за žrtvovanje животinja. On се nalazi баš тамо где га Sвето pismo smešta, „u подноžју gore“ (Izl. 24:4).

DVANAEST STUBOVA

Ono što dodatno povećava verovatnoćу да је то баš онaj žrtvenik koji је sagradio Mojsije, ispred njega је nekoliko manjih mermernih stubova i delova stubova који леже на земљи. Ponovo видимо да и текст kaže да је Mojsije „podigao žrtvenik у подноžју gore и dvanaest stubova за dvanaest izrailjskih plemena“ (Izl. 24:4). Džim Kaldvel, inženjer који је radio у Saudijskoj kraljevini, и njегова жена, Peni, prepostavlјaju да када текст opisuje Mojsija како žrtvuје животинje и прска кrv по народу, možda је, zapravo, прсако stubove, који су predstavljali dvanaest plemena. Iako lako možemo prihvatiти идеју да rimokatolički sveštenik прска „svetu vodu“ по svojoj zajednici, идеја да Mojsije prolazi kroz народ и прска ih krvlju čini se čudnim, iako ne možemo saznati да ли је он то radio на тај начин. Stubovi који стоје pored oltara bili су вероватно они за које је Gospod zapovedio Mojsiju да ih postavi, kako bi predstavljali dvanaest plemena Izraela. I то је upravo onо што smo pronašli u подноžју planine: oltar sa nerezanim kamenjem i ostacima kamenih stubova.¹²²

ŽRTVENIK ZA OBOŽAVANJE ZLATNOG TELETA

Još jedan veoma važan lokalitet, koji se jasno vidi iz Ilrijne pećine, samo nekoliko stotina metara istočno od Mojsijevoг žrtvenika, jeste velika gomila kamenja koja je verovatno ostatak žrtvenika pred kojim je oko tri hiljade Izraelaca obožavalo Zlatno tele. Pogledajmo biblijski izveštaj:

Kad je narod video da Mojsije dugo ne silazi s gore, sabrao se oko Arona i rekao mu: „Na noge! Napravi nam boga koji će ići pred nama, jer ne znamo šta se dogodilo sa onim Mojsijem koji nas je izveo iz Egipta. Aron im odgovori: „Poskidaјte zlatne naušnice sa ušiju svojih žena, sinova i čerki, pa ih donesite k meni.“ Sav narod je poskidaо zlatne naušnice sa svojih ušiju i doneo ih Aronu. Ovaj je to zatim uzeo od njih, rastopio zlato u kalupu i od toga napravio kip teleta. Narod reče: „Evo tvojih bogova, Izraelju, koji su te izveli iz egipatske zemlje!“ Kad je Aron to video, sagradio je pred njim žrtvenik i objavio: „Sutra je praznik Gospodu!“ Sledećeg jutra su ustali, prineli žrtvu svespalnicu i pristupili sa žrtvama mira. Onda je narod posedao da jede i piće, i ustao da se zabavlja. Tada Gospod reče Mojsiju: „Idi i siđi, jer se iskvario tvoj narod, koji si izveo iz zemlje egipatske! Brzo su skrenuli s puta koji sam im zapovedio. Izlili su sebi kip teleta, klanjali mu se i prineli mu žrtve. I još su govorili: 'Ovo je bog tvoj, Izraelju, koji te je izveo iz Egipta!'“ (Izl. 32:1-8)

Kako se Mojsije zadržao na planini četrdeset dana, mnogi su postali nestrpljivi i odlučni da naprave idol u obliku teleta. Ova gomila kamenja, nekoliko stotina metara od podnožja planine, izgleda da je idealno mesto da se na njemu podigne žrtvenik. Na nekoliko mesta, stene su i danas prekrivene rezbarijama i slikama krava. Ovo svakako

predstavlja duboku potvrdu da je to zaista bio žrtvenik kod kojeg su se neki Izraelci vratili idolopoklonstvu, kojem ih su naučili Egipćani. Iako modernom umu može izgledati čudno to što je narod izabrao da obožava kravu, to je, zapravo, bila uobičajena praksa u Egiptu u periodu kada su Izraelci tamo živeli. Egipatski bogovi krave bili su poznati kao Hator ili Apis.¹²³ Najčešće predstavljan kao tele, Hator je personifikacija majčinstva, plodnosti, kao i muzike, radosti i slavlja. Sve se ovo podudara sa biblijskim opisom idolopoklonika koji, nakon što su jeli i pili, „ustaše da igraju“ (Izl. 32:6, LB). Prema egipatskoj religioznoj mitologiji, Hatorovog sina, Apisa, predstavljao je lik bika. Kada se ispitaju petroglifi krava pronađenih na žrtveniku i u blizini, nekoliko slika pokazuje izuzetnu sličnost sa slikama pronađenim u Egiptu, koje prikazuju obožavanje Hatora i Apisa. Među brojnim figurama koje se nalaze u Egiptu, poklonici Hatora se često prikazuju kako piju mleko iz vimena teleta.

Gotovo identične slike nalaze se i među petroglifima u Džebel el-Lozu. To jasno ukazuje da su oni, koji su iscrtali petroglife u Saudijskoj Arabiji, došli iz Egipta. Slike krava u Džebel el-Lozu su, takođe, imale kultnu ili versku svrhu. To nisu bile samo slike krava koje traže ispašu lutajući arapskom pustinjom, već su u stvari drevni paganski religiozni ikonografi. Žrtvenik sa zlatnim teletom može biti samo još jedna potvrda da je Džebel el-Loz zaista prava biblijska Sinajska gora.

GROBLJE

Sveto pismo beleži da je nakon incidenta sa zlatnim teletom Gospod zapovedio Mojsiju da pogubi tri hiljade onih koji su bili uključeni u ovu pobunu:

Mojsije je video da se narod razuzdao, jer ga je Aron prepustio razuzdanosti, na zluradost njegovih neprijatelja. Tada Mojsije stade na ulaz u tabor i reče: „Ko je za Gospoda, neka stane uz mene.“ Svi Leviti se okupiše oko njega. On im reče: „Govorí Gospod, Bog Izrailjev: Neka svako od vas pripaše mač o bedro! Vratite se i prođite kroz tabor, od ulaza do ulaza, pa neka svako ubije ko brata, ko prijatelja, ko suseda.“ Leviti su učinili kako im je Mojsije naredio. Tog dana je palo oko tri hiljade ljudi. (Izl. 32:25-28)

Međutim, nije se sve na tome završilo. Jer nakon toga, Sveti pismo kaže: „Gospod je udario narod pomorom zbog teleta, koje je Aron napravio“ (st. 35). Ukupno je poginulo dvadeset tri hiljade ljudi.

Devedesetih godina prošlog veka, Koldvelovi su sa svoje dvoje dece posetili ovo mesto i tom prilikom pronašli masovno groblje oko pet kilometara istočno od planine. Ono zahvata veliki prostor na kojem se nalazi mnogo poređanih kamenja kojima su najverovatnije obeleženi grobovi. Nadležne arheološke ustanove u Saudijskoj Arabiji ogradile su i ovo mesto.

Ako je ovo zaista groblje, a izgleda da jeste, onda bi to bilo mesto gde su sahranjene hiljade Izraelaca. Ovaj lokalitet možda krije neverovatno važna arheološka blaga. Možda će u dogledno vreme vlada Saudijske Arabije dozvoliti da se ova lokacija pažljivo istraži.

ZNACI UPOZORENJA U PODNOŽJU PLANINE

Prilikom moje prve posete planini, u roku od sat ili dva nakon što sam stigao, spotakao sam se na nešto što mi se učinilo da je veoma neobično. Dok sam prolazio pored jedne gomile kamenja, primetio sam nekoliko crteža na

donjoj strani nekih kamenova. Na svakom od njih naslikano je po nekoliko strelaca koji u rukama drže lukove i strele. Crteži su bili obojeni nekom vrstom crvenog mineralnog pigmenta, iste boje, na isti način izrezbareni kao i neki od zlatnih teleta. Ovo može ukazivati da je onaj ko je naslikao strelce, nacrtao i slike na žrtveniku. Čini se verovatnim da je u početku bilo mnogo više ovakvih slika oko podnožja planine, ali zbog izlaganja vremenskim prilikama, one su izbledele i pohabale se tokom vekova. Pošto su ove slike bile na donjoj strani kamenja, bile su zaštićene od uticaja vremena, i tako se očuvale. Moja prva pomisao bila je da one samo prikazuju neku vrstu scene lova, ali na njima nije bilo životinja, osim jednog bika, čiji je jedan deo izbledeo. Poslao sam slike svojoj ženi i ona me je uputila na Izlazak 19. Da budem iskren, nisam imao pojma o čemu govorí, dok nisam pogledao stihove tog poglavlja. Kada sam shvatio na šta misli, bio sam zapanjen onim što sam prepostavio da sam pronašao. Ovo su stihovi na koje me moja žena uputila:

Gospod mu reče: „Idi k narodu i posveti ih danas i sutra. Neka operu svoju odeću. Trećeg dana neka budu spremni, jer će trećeg dana Gospod sići na goru Sinaj na oči svega naroda. Označi granicu oko gore za narod, i reci im: 'Pazite da se ne penjete na goru niti da se dotičite njenog podnožja! Ko se dotakne brda, sigurno će umreti. Ničija ruka neka ga se ne dotiče, jer će takav biti zasut kamenjem ili ustreljen streлом; bilo životinja ili čovek, neka ne ostane na životu.'“ (Izl. 19:10-13)

Kasnije, u stihu 23, Gospod je ponovio Svoju naredbu Mojsiju da postavi granice oko planine. Tridesetak metara dalje našli smo još jednu sličnu seriju slika strelaca. Oni su

izgledali kao drevni oblici znakova upozorenja. Prema biblijskom upozorenju, prekršioci će biti „ustreljeni“ strelama. Nakon razgovora sa nekoliko drugih koji su bili na planini, saznao sam da te slike ranije nisu bile fotografisane niti objavljene. Sastavim slučajno, našao sam još jednu veoma važnu arheološku potvrdu da je ovo zaista prava Sinajska gora. Ako sam naišao na ovakve slike tokom svoje prve posete ovoj planini, zamislite šta još čeka da bude otkriveno kada se pristupi detaljnem istraživanju ove ogromne planine i njene okoline.

RASPOLUĆENA STENA

Konačno, dolazimo do onoga što bi moglo biti najneobičnija lokacija u ovoj planini: stena, koju Biblija naziva stenom kod Horiva. Pre nego što počnemo da govorimo o njoj, moramo pročitati biblijski opis ove stene. Nakon što su u pustinji podignuti šatori, narod je postao žedan i počeo je da se žali Mojsiju. Sa puno saosećanja, Gospod je naredio Mojsiju da svojim štapom udari stenu kod Horiva, da bi iz nje potekla voda za narod:

Gospod odgovori Mojsiju: „Izađi pred narod i povedi sa sobom nekoliko izrajljskih starešina. Zatim uzmi u ruku svoj štap kojim si udario po Nilu, pa podi. Evo, ja ću stati pred tobom na stenu kod Horiva, a ti ćeš udariti po steni i iz nje će poteci voda da narod piće.“ Mojsije učini tako na oči izrajljskih starešina. (Izl. 17:5-6)

Naravno, svako ko je posetio ovo područje može posvedočiti da se stene nalaze doslovno svuda. Kako je Mojsije znao koju bi od njih trebalo udariti? Jasno je da je stena kod Horiva bila istaknuta znamenitost koja je bila dobro poznata i lako uočljiva. Tačno tako, jer to sigurno

možemo reći za masivnu visoku stenu koja se nalazi na severozapadu Džebel el-Loza. Sama stena je daleko veća nego što sam mislio gledajući slike. Dok sam stajao pred njom, procenio sam da je visoka otprilike petnaest metara. Drugi koji su takođe bili tamo rekli su da ima skoro dvadeset metara. Zamislite zgradu sa pet ili šest spratova koja se nalazi na vrhu brda visokog oko trideset metara. Ne samo što je stena masivna, već je i neobičnog oblika. Razmislite o ovome: Kako to da je masivna gromada skoro dvadeset metara visoka, koja стоји uspravno, tako dobro izbalansirana na vrhu oko trideset metara visoke gomile kamenja i stena? Sama gromada je isti tip granita kao i stene na kojima se nalazi. Dakle, ne radi se o brdu kojem su na njegovom vrhu erozija i spiranje za sobom ostavili drugu vrstu, još tvrđeg, minerala. Ne postoji dovoljno jasno objašnjenje za ovu čudnu, ali veličanstvenu formaciju. Čak i da nema nikakvu istorijsku ili arheološku vrednost, privukla bi posetioce. Podsetilo me je na neke od stenovitih formacija Nacionalnog parka Lukova u Juti. Stvar je u tome da ova stena zasigurno ispunjava sve što treba da bi bila dobro poznati orijentir. Na koje još načine ona odgovara biblijskim opisima?

Još jedna jedinstvena karakteristika ove stene jeste to što je skoro savršeno rascepana po sredini, od vrha do dna. To je upravo ono što Biblija opisuje kada govori o steni kod Horiva. Prorok Isaija je izjavio da Izraelci, „nisu bili žedni dok su išli pustošima, vodu im je iz stene natočio, i stenu je rascepio i voda je potekla“ (Is. 48:21; vidi i Ps. 78:15). Jevrejska reč za ’rascepiti’ ista je kao i ona koja je upotrebljena za rastavljanje Crvenog mora – *baka*, što znači „razdvojiti se, raspuci ili proći kroz“.¹²⁴ Biblijski opis čuda koje se dogodilo kada je Mojsije udario u stenu, ne dozvo-

ljava da pomislimo da je nastala pukotina iz koje je voda počela da curi. Biblija kaže da je stena bila raspolućena – rascepljena na pola. Ovo je savršen opis ogromne stene koja se uzdiže na jednom brdu severno od Džebel el-Loza.

Štaviše, u Psalmu 105, David opisuje vode koje su prokuljale iz stene kao reka. „Stenu otvori, i voda prokulja, poput reke poteče pustinjom“ (Ps. 105:41, SSP). Na područje u kojem se stena nalazi, na zapadnoj strani planinskog lanca Džebel el-Loz, padne samo 15 mm vode za tri godine. To je jedno od najsušnijih mesta na zemlji. Dakle, kada se popnete na brdo do raspolućene stene, zapanji vas kada se pred vama pojavi nizbrdica koja je isprana masivnim protokom vode odozgo prema dole. Iako možemo da kažemo da je unutrašnjost rascepa u podnožju stene istrošena vетrom i dugim vremenskim periodom, jasni tragovi značajne vodene erozije se odmah primete.

Prvo, sam oblik i veličina se podudaraju sa biblijskim opisom stene, koja je lako prepoznatljiv orijentir u blizini gore Horiv. Drugo, ona ima ogroman rascep po sredini. Treće, stena ima vidljive tragove vodene erozije pri dnu i na području ispod nje. Svi opisi stene se savršeno uklapaju u biblijske opise, da se s pravom može reći da, ako to nije ona stena koja je čudesno rascepana kada je Mojsije udario u nju, onda je sam Gospod namerno stvorio njenu vernu kopiju.

OKRUŽENJE U KOJEM SE RASPOLUĆENA STENA NALAZI

Raspolućena stena odgovara biblijskom opisu i zbog toga što se nalazi pored prostrane ravnice. Zašto je ovo bitno? Zato što za nju nije rečeno samo da je stena kod Horiva, već i da se nalazi kod mesta koje se zove Refidim (Izl. 17:1

8). U tom mestu su se Izraelci ulogorili i vodili veliku borbu protiv Amalićana. Svaki mogući kandidat za raspolučenu stenu mora se nalaziti pored prostrane ravnice, u kojoj se ova velika grupa mogla ulogoriti i u kojoj bi se mogla odigrati tako velika bitka. Naravno, samo istočno od raspolučene stene postoje dve velike ravnice dugačke oko kilometar i po.

Druga važna osobina Refidima je da je okružen visokim brdima. Mojsije nam u Izlasku 17 kaže da se popeo na obližnje brdo i podigao ruke tokom noći dok se borba odvijala (vidi Izl. 17:10-13). Opet vidimo savršen opis područja koje okružuje raspolučenu stenu. Postoji nekoliko visokih brda koja se mogu smatrati manjim produžecima najvišeg vrha Džebel el-Loza. U svim ključnim tačkama, područje oko raspolučene stene savršeno se uklapa u biblijski izveštaj. Uzimajući u obzir sve faktore, zaista možemo verovati da je to najverovatnije bilo mesto na kojem se odvijao ovaj bitan i čudesan biblijski izveštaj.

ŽIVO SVEDOČANSTVO

Od svih mesta koja okružuju planinu, nijedno mi nije ostavilo veći utisak od raspolučene stene. Uprkos svojoj jednostavnosti, ona je možda jedno od onih istorijskih mesta u svetu koja najviše zadivljuju. Posetio sam Izrael mnogo puta. Iskreno, zaljubljen sam u Jerusalim i mnoge biblijske i istorijske lokacije u toj zemlji. Videti mesta na kojima su živeli i vršili svoju službu car David, proroci, Isus i apostoli, duboko je i uzbudljivo iskustvo koje izgrađuje veru. Ubeđen sam da svaki hrišćanin treba makar pokušati da obide Izrael i vidi ta mesta svojim očima. Ipak, koliko god da je moćno videti sva ta mesta, ona su u toj meri izmenjena tokom proteklih hiljada godina da često

zahtevaju maštu da bismo mogli da zamislimo kako su te lokacije izgledale u biblijskim vremenima. Međutim, mesta oko Džebel el-Loza praktično su netaknuta. Iako se u tom području nalaze beduinski šatori, ono je ostalo relativno nepromjenjeno poslednjih nekoliko hiljada godina. Kao da je sve ostalo onako kako je bilo u dane Mojsija i Izraelaca. Kada ste tamo, možete da osetite da je Božija ruka sačuvala ovo mesto i da postoji razlog za to. Ovo važi za većinu lokacija oko planine, a među njima se posebno ističe raspolučena stena. Za razliku od ruševina neke drevne zgrade ili grada, raspolučena stena nije niti samo mesto kod kojeg se nekada dogodilo nešto istorijski značajno ili čudesno; ona je, zapravo, čudo. Visoko podignuto živo svedočanstvo o moćnim čudesima koje je Bog izveo za Izraelce u davnoj prošlosti. Gospod je raspolutio stenu! On je na čedesan način učinio da poteku reke vode za Njegov narod. I tamo, stena uspravno stoji sve do današnjeg dana. Svako ko ima mogućnosti da dođe do ovog mesta, može da ode do stene i da je vidi. I što je još važnije, Pavle je rekao da su Izraelci „pili iz duhovne stene koja ih je pratila, a ta stena je bila Hristos“ (1. Kor. 10:4). Baš kao što je stena bila raspolučena da bi dala životvornu vodu Izraelcima, tako je i Isusovo telo slomljeno za sve nas. Stena je svedočanstvo ne samo o jednom čudesnom događaju, već i o samom evanđelju.

PETROGLIFI

Oko planine su brojni petroglifi. To su slova, reči, simboli i crteži koji su urezani u stene, i pojavljuju se kao svetlijii sloj ispod „pustinjske glazure“, tamnjeg površinskog sloja. Petroglifa ima svuda oko planine, širom regiona, mogu se čak naći i u većem delu Saudijske Arabije. Već smo razgovarali o petroglifima krava na žrtveniku posvećenom zlatnom teletu. Od istraživačkog rada Koldvelovih do

danasa, stotine ovih petroglifa je fotografisano i dokumentovano. Mnogo posla ima oko ovih slika i još uvek postoji širok spektar mišljenja kada je u pitanju datiranje, poreklo i značenje ovih drevnih oznaka. Dr Majls Džons (Miles Jones), posvećeni lingvista sa širokim spektrom iskustava u čitavom regionu, izneo je u svojoj knjizi, *Pisanje o Bogu: Tajna prave gore Sinaj*,¹²⁵ da mnogi od ovih znakova predstavljaju najraniji oblik sačuvanog pisma, koje su tamo ostavili Mojsije i njegov narod. Dok su starije kulture koristile piktograme, kao što su egipatski hijeroglifi ili rani sumerski klinasti crteži, simboli i slova pronađeni oko Džebel el-Loza predstavljaju prvi primer pravog alfabeta. Dr Džons tvrdi da je Bog dao Mojsiju alfabet kao sredstvo koje će Izraelcima omogućiti, ne samo da čitaju, pišu i budu poučeni, već i da prenesu svetu istinu o Bogu. Naravno, ova teorija je fascinantna, ali ona prevazilazi okvir ove knjige. Za nas je važno istaći da mnoga slova i simboli, koji se nalaze oko planine, imaju blisku vezu sa onim što se često naziva protosinaitskim pismom – pretečom paleohebrejskog. Možda će tokom vremena biblijski arheolozi, lingvisti i drugi stručnjaci u ovoj oblasti, vremenom ovu teoriju mnogo bolje potkrepliti i potvrditi.

PETROGLIFI SANDALA

Među petroglifima oko planine, brojne rezbarije prikazuju otiske stopala, ili, preciznije, sandala. Tokom naše posete, moja ekipa i ja smo fotografisali više njih. Ono što ih čini jedinstvenim i vrednim pažnje je činjenica da to nisu samo slike otiska stopala, već, očigledno, imaju namenu da prenesu izgled sandala, s linijama koje prikazuju i remenje i trake. Dalje, sandale imaju iscrtane linije pored njih. One izgledaju kao primitivni *kaf*. *Kaf* je slovo koje je nastalo iz piktograma šake ruke skupljene u obliku šolje. Ono isto

tako može biti predstavljeno tabanom.¹²⁶ Postavljanjem *kafa* pored svake slike sandala, tvorci ovih petroglifa su konkretno prenosili ideju da su njihova stopala bila tamo. Posebno je fascinantno kada se setimo da je Bog rekao Izraelcima: „Svako mesto gde bude stupila vaša nogu, biće vaše“ (Pnz. 11:24). Malo kasnije se navodi čudesno očuvanje sandala Izraelaca tokom Izlaska: „U četrdeset godina koliko sam vas vodio kroz pustinju, nije se otrcala ni odeća na vama ni sandale na vašim nogama“ (Pnz. 29:5, SSP). To ne znači da Izraelci imaju pravo da poseduju ovaj deo Saudijske Arabije, jer je Gospod tačno odredio granice obećane zemlje, čija je južna granica bila vrh Akapskog zaliva. Međutim, ostaje fascinantna ta povezanost ovih slika sa stihovima Ponovljenog zakona, a slika ima u izobilju oko planine i širom regiona.

ZAKLJUČAK

U zaključku da kažem da postoji još nekoliko važnih mesta oko ove planine o kojima ovde nismo govorili. Moja namera nije bila da navedem sve potencijalno važne lokacije oko nje, već samo da istaknem najvažnije i najpoznatije od njih, one koje će potvrditi da je Džebel el-Loz zaista Sinajska gora. Kao što smo videli, kamenje oko Džebel el-Loza više. Lokacije koje smo naveli, zajedno sa svim informacijama do kojih smo do sada došli, samo su šlag na torti. Slučaj je mnogo veći. U prethodnih pet poglavља zaredom su izneti, jedan za drugim, svi dokazi koji ukazuju da je ova planina prava gora Božija. Ona je jedna od najznačajnijih lokacija unutar mnogo veće priče – priče o otkupljenju. Lokacija koja je uglavnom bila zaboravljena sve do nedavno. Danas se ona, sa puno osnova, može potvrditi. Iz arheološke i istorijske perspektive, ovo je zaista jedna od najvećih priča dvadeset prvog veka.

Naravno, iako se već neko vreme tako veruje u različitim krugovima, obilje skepticizma, kritike i otvorenog odbacivanja, u kombinaciji s nepristupačnošću ovog mesta, prouzrokovalo je da ovaj predmet ostane i relativno nejasan. Verujem da će se u razdoblju u kojem živimo to promeniti.

EPILOG

PRIMICANJE SVETOJ GORI

Moja prva saznanja o Džebel el-Lozu dobio sam kada sam pre izvesnog vremena odgledao nekoliko video zapisa o ovoj planini. Oni su me zainteresovali, ali nisam želeo da formiram svoj stav sve dok detaljnije ne preispitam ovaj predmet. Moja istraža me je brzo dovela do čitavog niza članaka, novina i knjiga koje su bile veoma kritične prema ovom mišljenju. Među kritičarima, najotvoreniji protivnik bio je Gordon Franc (Franz). Franc je biblijski učitelj i plodan pisac sa posebnim interesovanjem za biblijsku arheologiju. On se ne ustručava da teoriju Džebel el-Loza nazove „arheologijom napuklog čupa“. To je pogled, kaže on, „kao napukli čup, ne drži vodu!“¹²⁷ U više navrata, Franc je vrlo dogmatski izjavio: „Nema pouzdanih istočnih, geografskih, arheoloških ili biblijskih dokaza, koji potkrepljuju tezu da je Sinaj planina Džebel el-Loz u Saudijskoj Arabiji.“¹²⁸

Međutim, ne samo što ismejavaju ovu teoriju, njeni kritičari još više troše energije da bi ponizili one koji pokušavaju da skrenu pažnju na ovu planinu. Džejms K.

Hofmejer, profesor Starog zaveta i bliskoistočne arheologije, osudio je ovo mišljenje kao „fantastične teorije nekih diletanata.“¹²⁹ Za one koji podržavaju teoriju Džebel el-Loza Franc voli da kaže: „To su naši lovci na blago.“¹³⁰ Iako je Franc napisao mnogo izuzetnih članaka vezanih za biblijsku arheologiju, njegova nezdrava zaokupljenost rušenjem ugleda pojedinaca koji prihvataju teoriju da je Loz gora Sinaj, naneo je mnogo štete široj diskusiji o ovoj temi unutar akademske zajednice. Najpre sam pronašao i pročitao Francove članke zbog moje iskrene želje da dođem do istine. Tražio sam poštено i iskreno iznošenje jakih i slabih strana slučaja Džebel el-Loz. Umesto toga, bio sam izložen žestokoj polemici i ličnim napadima, sa vrlo malo akademskog sagledavanja. Ljudi koji iskreno traže istinu zaslužuju bolje od ovoga. Ovakvi negativni nastupi, pogotovo kada su prikriveni iza akademskih članaka, čine veliku štetu istini.

Doduše, nakon što sam pročitao nekoliko Francovih kritika, svakako da sam bio oprezniji u pogledu mišljenja da je Džebel el-Loz Sinajska gora. Poslednje što sam želeo da učinim jeste da uništим svoj kredibilitet učitelja promovišući „fantastične teorije“ i „napukle“ ideje „koje ne drže vodu.“ Tada sam se setio mudrosti Solomona: „U pravu je ko je prvi u svojoj parnici, ali onda dođe njegov bližnji pa ga ispituje“ (Priče 18:17), i „Budalast je i sramotan onaj koji uzvraća reč pre nego je čuo“ (Priče 18:13). I tako sam nastavio moje istraživanje.

Ono što sam ubrzo otkrio jeste da postoji priličan broj akademika i stručnjaka koji, iz različitih uglova, iznose potvrdu da je Džebel el-Loz najverovatnije prava lokacija Sinajske gore. Na primer, prema Frenku Muru Krosu, nekadašnjem profesoru sa Harvardskog univerziteta: „Vel-

ki broj akademika se sada primiče ideji da je Sinaj, zapravo, u severnoj Arabiji.^{“¹³¹}

Našao sam vrlo koristan rad dr Alena Kerkeslejdžera, koga smo već citirali. Nakon što je preispitao dokaze, Kerkeslejdžer je izjavio: „Prema biblijskoj tradiciji, Džebel el-Loz je najverljivija opcija kada je u pitanju prava lokacija Sinajske gore.“^{“¹³²}

Pokojni dr Roj E. Natson (Roy E. Knuteson), nekadašnji savetnik za biblijsku arheologiju i redovni dopisnik teološkog časopisa *Bibliothea Sacra* iz teološke škole u Dalasu, rekao je: „Vidljivi dokazi su prilično zapanjujući, prava Sinajska gora je otkrivena u drevnoj zemlji Madijan.“^{“¹³³}

U reklami za film *Potraga za pravom planinom Sinaj* (1998), Heršel Šenks (Hersh Hal Shanks), urednik časopisa *The Bible Archaeology Review*, rekao je: „Džebel el-Loz je najverovatnije prava planina Sinaj.“ Bio sam zadovoljan što sam došao do doktorata dr Čarlsa Vitakera, koji predstavlja slučaj po kojem je Džebel el-Loz „najbolji kandidat za planinu Sinaj/Horiv.“ Godine 2006. dr Mičel Hejzer (Michel Heiser) je na svojoj veb stranici prokomentarisao: „Mislim da se može napraviti dobro obrazloženje zašto Džebel el-Loz odgovara kao prava lokacija Sinaj gore (mada ja nisam potpuno posvećen tom istraživanju).“^{“¹³⁴}

Tako je, uprkos naporima Franca i drugih kritičara, prvo što sam uspeo razotkriti jeste da nije tačno ono što iznose. Teorija koju ismejavaju, umesto da bude isključivo za „diletanate“, „napukle čupove“ i „šest američkih lovaca na blago“,^{“¹³⁵}

zapravo ima širok spektar podrške mnogih uglednih glasova unutar akademske zajednice.

ZAKLJUČAK

U narednih nekoliko godina, od trenutka kada je ova knjiga objavljena, po prvi put u modernoj istoriji, Džebel el-Loz

će verovatno biti otvoren za svet. Ako saudijski plan za izgradnju grada Neoma dobije odobrenje, čitav region biće otvoren, ne samo za arheologe i naučnike, već za ceo svet. (Vidi Mapu 16: *Grad Neom i Džebel el-Loz*) Čak i ako se neko ne slaže sa mišljenjem da je Džebel el-Loz Sinajska gora – a ja sam ubedjen da svako ko čita ovu knjigu može i sam da se uveri da je ono ispravno – ako je imalo pošten, mora barem da prizna da je ovakav stav opravdan i da treba da se uvažava. Džebel el-Loz jeste prihvatljiv kandidat za moguću pravu Sinajsku goru i o njemu se može raspravljati kao i o svim drugim kandidatima. Ipak, ova planina je napadnuta daleko više od bilo koje druge. Važno je da arheolozi, akademici i tumači Svetog pisma uzdignu iznad vrlo nemilosrdnog duha, koji je isuvuše često preovladavao diskusijama o ovoj planini u proteklih nekoliko decenija. Sami potencijal onoga što ova planina predstavlja u biblijskoj istoriji suviše je važan da bi se dozvolilo da je lične trivijalnosti liše ozbiljnijeg ispitivanja, koje ona zaslužuje. Kako ulazimo u razdoblje istraživanja Džebel el-Loza, tako se i pažnja sveta okreće ovoj planini, a moja je molitva da akademici i verske vođe budu, ne samo dobri predstavnici svojih zajednica, nego, što je još važnije, da imaju svu ozbiljnost koju zahteva pristupanje ovoj temi, zbog samog njenog značaja. Iako planina više nije van domašaja, ona i dalje čuva svedočanstvo o Bogu. On je Onaj koji se pojavio u ognju, neprozirnom dimu i oblaku, i koji će na oblacima ponovo doći, „sa neba sa svojim moćnim anđelima u usplamtelom ognju“ (2. Sol. 1:7, 8 SSP) i „suditi živima i mrtvima“ (2. Tim. 4:1).

Mapa 16: grad Neom i Džebel el-Loz

DODATAK

ODGOVORI NA RAZNE PRIMEDBE PROTIV DŽEBELA EL-LOZA

U ovom dodatku, osvrnućemo se na još neke uobičajene primedbe protiv tvrdnje da je Džebel el-Loz Sinajska gora. Kao što smo rekli u uvodu, neki kritičari izgledaju prilično opsednuti osporavanjem ove teorije, više nego bilo koje druge. Kao takvi, neki ulažu mnogo truda da ospore gotovo svaki aspekt teorije Džebel el Loz. Umesto da dopustimo da se diskusija zaglibi preterano kritičkim ili suvišnim argumentima, ovde ćemo se jednostavno osvrnuti na nekoliko uobičajenih „problema“ koji se često iznose protiv teorije po kojoj je Džebel el-Loz Sinaj.

„MOJA ZEMLJA“

Jedan argument koji se pojavljuje u skoro svakoj kritici teorije Džebel el-Loz vezuje se za dva biblijska stiha – jedan se nalazi u Izlasku, a drugi u Brojevima. Nakon što je Jotor posetio Mojsija i Izraelce, čitamo: „Zatim Mojsije otpremi svoga tasta, te se ovaj vrati u svoju zemlju“ (Izl. 18:27). U Brojevima, Mojsije moli Hovava, svog šuraka, da ih provede kroz pustinju. Hovav odbija sledećim rečima: „Neću poći, nego ću se vratiti u svoju zemlju i u svoj rod“ (Br. 10:30). Prema tome, zaključuju kritičari, pošto se Jotor vratio sa Sinajske gore u „svoju zemlju“, ona ne može da se nalazi u „madijanskoj zemlji“. Isto važi i za Hovava. Franc tvrdi: „Ako je Mojsije dosledan onom što kaže [za zemlju], a ja mislim da jeste, onda se Jotor vratio u zemlju Madi-

jan.“ Na ovaj argument je lako odgovoriti. Prvo, mora se naglasiti da ovim prigovorom tradicionalisti praktično spotiču sami sebe. Ako neko prihvata, na primer, tradicionalno verovanje da se Sinajska gora nalazi na Sinajskom poluostrvu, onda tvrdi da je Jotor, u to vreme u svojim osamdesetim godinama, krenuo na 360 kilometara dug put, kroz nekoliko surovih pustinja i stranih zemalja da se vrati kući. Franc, koji smatra da je Sinajska gora planina Džebel Sin Bišar, koja se nalazi istočno od Sueckog zaliva, zapravo tvrdi da se Jotor uputio na put od skoro petsto kilometara. Ništa u tekstu ne nagoveštava da je trebalo krenuti na tako teško putovanje.

Najjednostavniji odgovor na ovakav prigovor je da reč koja se ovde koristi za zemlju (hebrejski: *erec*) ima prilično širok spektar mogućih značenja. *Novi američki standardni hebrejsko-aramejski i grčki rečnik* navodi kako je sve prevedena reč *erec* u *Novoj Američkoj Standardnoj Bibliji* (NASB^d):

zemlja (nasuprot neba), stanovnici *zemlje*, *zemaljski*, *pod*, *ito*, *zemljiste*, *udeo*, narodi i njihove *zemlje* (države), *kraočlik*, *razdaljina*, *prašina*, teritorija, teritorija koja ima svoja područja, komad *zemlje*, *ravnica*, *područje*, *okolina*, *divljina*, sva *zemlja* (ili čitav svet).¹³⁶

Gledajući širok spektar značenja reči *erec*, vidimo da u tekstu nema ničega što bi upućivalo na pomisao da se Sinaj nije nalazio u zemlji Madijanaca. Ništa u tekstu ne ukazuje da se Jotor iz jedne geopolitičke celine uputio u neku drugu. Bili su na teritoriji Madijanaca na Sinajskoj gori, a onda

^d NASB (New American Standard Bible) je nastao tako što su prevodici želeli da sačine dosledan i precizan prevod Biblije, koji bi savremenom engleskom čitaocu preneo smisao hebrejskih i grčkih reči i pojmove. Za svaki pojam su pažljivo birali engleske reči.

se Jotor vratio u svoj dom, udaljen ne više od pedeset kilometara. Ništa u tekstu ne ukazuje na to da je Jotor krenuo u neku daleku zemlju ili onu koja je bila pod kontrolom neke druge etničke ili političke grupe. Tvrđnja da navedeni stihovi dokazuju da su se Jevreji nastanili izvan madijanske zemlje jednostavno je bez osnova.

PUT IZLASKA

Put Izlaska – put koji su Izraelci prešli do Crvenog mora, kao i mnoga mesta na kojima su se zaustavili, ili se spominju nakon prelaska mora – zabeležen je u knjigama Izlazak i Brojevi. Učenjaci marljivo rade na rekonstrukciji maršute puta kojim se egzodus odvijao, kako bi potkrepili svoju tvrdnju da je planina koju oni predlažu kao kandidata, zaista Sinajska gora. Dakle, da bi odbranili neku određenu planinu kao valjanog kandidata u akademskoj zajednici, nije dovoljno biti usredsređen samo na planinu, već i na okolna područja, kako bi videli da li se ona mogu uskladiti s biblijskim izveštajem. Može li područje oko planine primiti tako veliki broj ljudi? Da li je udaljenost između jednog mesta logorovanja do sledećeg realna, u smislu koliko je vremena potrebno velikoj grupi ljudi da stigne iz jednog mesta u drugo? Da li postoje arheološki dokazi da je velika grupa ljudi ikada bila tamo? To su pitanja koja učenjaci postavljaju kada procenjuju bilo koji od različitih predloga. Takve rasprave doslovno ispisuju tomove knjige.

Sa puno uverenja, neki su tvrdili da put opisan u Izlasku i Brojevima isključuje teoriju da je Džebel el-Loz Sinajska gora. Pre svega, kao odgovor na takve tvrdnje, mora se reći da je utvrđivanje Puta Izlaska izazov za svakog od ponuđenih kandidata, a ne samo za Džebel el-Loz.

Drugo, pronalaženje puta koji bi podržao Džebel el-Loz kao Sinajsku goru ni u kom slučaju nije komplikovanije nego za ostale kandidate. Štaviše, nijedan od onih koji takve optužbe upućuje protiv teorije Džebel el-Loz nikada nije istražio, čak ni posetio taj region, i to je dovoljno da dovede u pitanje takve prigovore. Treće, mora se reći da je među svim pitanjima, koja se odnose na proučavanje egzodusa, određivanje marsute predenog puta je najkomplikovanije. Umesto jednu, trudimo se da otkrijemo brojne lokacije. Postoji širok spektar složenih i međusobno povezanih pitanja, od rasprava o broju Izraelaca koji su izašli iz Egipta, datiranju egzodusa, arheologiji, prividnim kontradikcijama u različitim proračunima i jezičko-tekstualnim pitanjima. Na kraju, da citiram profesora Frenka Krosa, koji je ispravno rekao: „U najboljem slučaju, možemo samo nagađati. Brdo papira je potrošeno u pokušaju da se lociraju stanice egzodusa, koje nalazimo u Brojevima 33. Postoji skoro isto toliko gledišta koliko i učenjaka.“¹³⁷ Dakle, ovaj prigovor ne izdvaja Džebel el-Loz kao najosporavnijeg od svih drugih kandidata. Nema sumnje da će utvrđivanje puta koji je vodio do Džebel el-Loza biti pitanje sa kojim će se učenjaci pozabaviti u narednim danima. Kao što smo mogli da vidimo, dokazi da je Džebel el-Loz Sinajska gora dovoljno su čvrsti, prigovori koji se ovoj teoriji upućuju ne predstavljaju stvarni problem.

PRELAZAK SINAJSKOG POLUOSTRVA

Drugi argument vezan za put kojim su Izraelci prošli odnosi se na udaljenost i vreme koje bi im trebalo da pređu Sinajsko poluostrvo. Kritičari kažu da bi bilo previše daleko za tako veliku grupu da bi razdaljinu prešla za tako kratko vreme. Da bismo procenili valjanost ovog prigovora, prvo moramo da utvrdimo koliko je stvarno trajao

egzodus. Koliko je vremena trebalo Izraelcima da pređu Sinajsko poluostrvo, od Egipta do Crvenog mora? Srećom, Gospod se postarao da se vreme njihovog polaska jasno pribeleži za buduća pokolenja. Pošto je izlazak iz Egipta bio povezan sa praznikom Pashe, znamo tačan dan i mesec početka egzodusa. Pasha je trebalo da se održi u mesecu nisanu, prvom mesecu u godini koji je Gospod ustanovio kada je rekao Mojsiju i Aronu: „Ovaj mesec neka bude za vas početak meseci. Neka vam bude prvi mesec u godini“ (Izl. 12:1-2). Desetog dana meseca nisana, trebalo je da svako domaćinstvo odabere jagnje bez mane i postupi kako im je Bog naložio: „Čuvajte ga do četrnaestog dana ovog meseca, a onda neka ga sva sabrana izrailjska zajednica zakolje uveče istog meseca. Zatim neka uzmu nešto krvi i poškrope njome oba dovratka i nadvratnik kuće u kojoj će se jagnje jesti. Te iste noći neka jedu meso pečeno na vatri, sa beskvasnim hlebom i gorkim zeljem“ (Izl. 12:6-8)

Za pashalnu gozbu trebalo je da budu tako obučeni, da na put mogu krenuti svakog trenutka. To je trebalo da bude u noći kada će Gospod ubiti prvorodenu decu Egipćana, nakon čega će Izraelci pobeći. Zbog toga je žurba glavna tema praznika Pashe.

Nakon što su u ponoć pobijeni prvorodeni u zemlji, faraon je pozvao Mojsija i Arona i od njih zatražio da sa Izraelcima odu iz Egipta.

A u ponoć Gospod pobije sve prvence u egipatskoj zemlji: od faraonovog prvenca koji sedi na prestolu do prvenca zatvorenika u tamnici, a tako i prvinu stoke. Faraon se probudio te noći, kao i svi njegovi dvorani i svi Egipćani, jer se glasan lelek otegnuo Egipтом. Naime, nije bilo kuće u kojoj nije bilo mrtvaca. Iste noći je faraon pozvao Mojsija i Arona i rekao im:

„Ustajte i odlazite od mog naroda i vi i Izraeljci! Idite i služite Gospodu kako ste zahtevali. Povedite svoju sitnu i krupnu stoku kako ste tražili, i idite pa i mene blagoslovite.“ Egipćani su terali narod da što pre ode iz zemlje, jer su govorili: „Svi ćemo izginuti!“ (Iz. 12:29-33)

Dakle, znamo da je egzodus počeo petnaestog nisana, prvog meseca biblijske godine. Izlazak iz Egipta počeo je konkretno od mesta zvanog Sukot (st. 37).

Zatim, gledamo na završetak egzodusa. U petnaestom poglavljiju stoji da su, nakon prelaska Crvenog mora, putovali pustinjom Sur tri dana (stih 22). U sledećem stihu piše da su stigli u Maru, nakon čega su: „.... došli u Elim, gde je bilo dvanaest izvora i sedamdeset palmi. Utaborili su se tu, uz vodu. Petnaestoga dana drugog meseca nakon izlaska iz Egipta, cela izrailjska zajednica ode iz Elima i dođe u pustinju Sin, koja se nalazi između Elima i Sinaja“ (15:27-16:1). Ako uzmemo da su Izraelci mogli da stignu u Maru za jedan ili dva dana i tome se dodaju tri, koliko je bilo potrebno da stignu u Elim, ostaju nam dvadeset pet dana putovanja od Sukota do Crvenog mora. Udaljenost je oko 370 kilometara. Tako bi morali da putuju oko petnaest kilometara dnevno. Da li je to moguće? Pogledajmo nekoliko primera iz istorije. Negde sredinom petnaestog veka pre Hrista, šesti faraon XVIII dinastije, Tutmos III, i njegova vojska putovali su u proseku dvadeset dva kilometara dnevno da bi došli do Megida, kako je zapisao njegov pisar.¹³⁸ Vojska se sastojala uglavnom od pešadijskih trupa, koje su išle pešice.¹³⁹ Na drugom mestu, Sveti pismo beleži da je Jezdri trebalo otprilike četiri meseca da iz Vavilona dođe u Jerusalim (Jezdra 7:1, 8-9). Ova ruta je dobro poznata, dugačka je oko 1450 kilometara. Pod pretpostavkom da Jezdra nije putovao subotom, dolazimo

do saznanja da je putovao u proseku petnaest kilometara dnevno. Pošto su Izraelci imali životinje, decu, čak i starce, tvrdi se da bi oni bili mnogo sporiji od Tutmosove pešadije i Jezdre. Ono što takvi prigovori ne uzimaju u obzir jeste činjenica da su Izraelci u suštini bežali jer su im životi bili u opasnosti. To dovodi do pretpostavke da je narod putovao normalnom brzinom. Međutim, jezik u Bibliji stalno naglašava da je to ponajmanje bilo normalno putovanje. Ono se odvijalo ubrzano sa mnogo božanske pomoći. Prvo, Sveti pismo opisuje njihov odlazak kao žurbu (vidi Izl. 12:11,33). Onda, kada su otišli, Pismo objašnjava: „Gospod je išao pred njima danju u stubu od oblaka da im pokazuje put, a noću u stubu od ognja, da im osvetljava put, da bi mogli da putuju i danju i noću“ (Izl. 13:21). I sama svrha pojavljivanja oblaka i vatre bila je da im se pruži hlad tokom dana, a svetlo dok putuju noću. Dalje, Gospod podseća Izraelce o njegovoj božanskoj pomoći i brzini kojom su mogli putovati: ’Vi ste videli ... kako sam vas nosio na orlovskim krilima i doveo vas k sebi“ (Izl. 19:4). Kao scena u filmu *Hobit*, u kojoj su se džinovski orlovi sjurili da bi izbavili Bilba i njegove prijatelje iz ruke progonitelja oraka, tako je i Gospod prikazan kao orao majka, koja se spušta da spasi svoje mlade od Egipćana. Svrha ove analogije je da prenese da sve odiše brzinom i božanskom pomoći. Kao što smo već pokazali, Izraelcima je bilo potrebno da putuju samo petnaest kilometara dnevno. Ovo je daleko manje od dvadeset dva kilometara dnevno, koliko su putovali Tutmos III i njegova vojska. To je otprilike ista brzina koju je Jezdra uspeo da održava tokom putovanja koje je trajalo tri puta duže. U čemu je onda problem? Tvrđnja da je Akapski zaliv predalek, ili da nisu imali dovoljno vremena da stignu do njega, jeste prigovor koji nije opravdan.

Takođe je važno ukazati na dvostruki standard ovog argumenta. S jedne strane, kritičari tvrde da je 370 kilometara bila prevelika razdaljina i da Izraelci nisu mogli da je pređu za to vreme. A onda se okrenu i tvrde kako Mojsiju, dok se nalazio u Madijamu, uopšte nije bilo teško da Jotorova stada povede do južnog Sinaja, tamo ih napase, zatim vrati u Madijam, i da pritom pređe put od 720 kilometara. Isti put za koji tvrde da je izuzetno surov i nemoguć, čak i prilikom nečijeg bekstva, odjednom postaje lagana, čak i neobavezna šetnja dok se ovce vode na pašu. Kritičari se podjednako raspravljaju i brane oba svoja stava.

DŽEBEL SIN BIŠAR

I na kraju, kad smo kod brzine i pređene udaljenosti Izraelaca, moramo spomenuti i teoriju Menaša Har-Ela, izraelskog arheologa i profesora. Har-El veruje da je prava Sinajska gora planina Džebel Sin Bišar, samo desetak, ili nešto više, kilometara jugozapadno od vrha Sueckog zaliva. Franc se takođe opredelio za ovo gledište. O njemu do sada nismo govorili zato što ga vrlo mali broj ljudi zastupa. Moramo napomenuti da ovde postoji problem, koji je upravo suprotan od onog za koji se tvrdi da Džebel el-Loz ima. Umesto što pokušavaju da ospore dugo putovanje, kao u slučaju Džebel el-Loza, pristalice teorije Džebel Sin Bišar bi morali da objasne zašto je Izraelcima bilo potrebno toliko vremena za tako kratko putovanje. Džebel Sin Bišar je samo oko pedeset kilometara od mesta odakle se pošlo na put. Ako je to slučaj, onda se od nas očekuje da verujemo da je Izraelcima trebalo oko mesec dana da pređu samo pedeset kilometara. To bi značilo da su se kretali brzinom puža od kilometar i po na dan. Takva tvrdnja, zapravo, protivreči onome što Biblija opisuje kada kaže da su Izraelci otišli u takvoj žurbi da im je bila potrebna

božanska pomoć da dođu do planine. Kilometar i po na dan, svakako, nije nešto što bi čak zahtevalo božansko vođstvo stubovima od oblaka i vatre, niti bi opravdalo reči po kojima je Gospod nosio narod kao „na orlovske krilima“.

STUBOVI

Drugi prigovor se odnosi na „stubove“ koji su pronađeni pored žrtvenika u podnožju planine. Oni su stalno zanemarivani kao stubovi Nabatejske ili Rimske ere. Prigovori na ove tvrdnje su dvostruki. Prvo, kažu da je Jevrejima bilo zabranjeno da koriste alat za rezanje kamena. Drugo, kritičari tvrde da je hebrejska reč „maceba“ korišćena u Svetom pismu kada je Gospod zapovedio Mojsiju da postavi dvanaest stubova (vidi Izl. 24:4) i da se ona uvek odnosi na nerezano uspravno kamenje, nikada na tesano, glačano ili zaobljeno.¹⁴⁰ Na primer, David Rol (Rohl) kaže:

Dvanaest stubova (hebrejski *maseba*) koje je Vajat pronašao u podnožju Džebel el-Loza ... su „rezani kamen“, isklesan i izglačan. Ovo je u suprotnosti sa Mojsijevim zakonom i ranijim patrijarhalnim običajima [Post. 28:18, 31:45 i 35:14], koji zahtevaju da masebe i žrtvenici (hebrejski *mizbea*) budu kamen nađen u prirodi, netaknut dletom i neudaren čekićem.¹⁴¹

Nijedan prigovor nije osnovan. Zabранa upotrebe alata odnosi se samo na žrtvenike: „A ako mi budeš gradio žrtvenik od kamena, ne gradi ga od tesanog kamena, jer ako spustiš svoje dleto na njega, oskrnavićeš ga“ (Izl. 20:25). Ona se nije primenjivala na podupirače, stubove, ili bilo koju drugu vrstu uobičajene arhitekture. Drugo, *maceba* se odnosi na mnogo toga, na kamen, stub ili kip, ono što je

postavljeno uspravno. Često se kaže za jednostavan uspravni spomenik, a koristi se i za izrezbarene idole i kipove (vidi 2. Car. 3:2, 10:26, 18:4; Mih. 5:13; Os. 10:1), kao i druge arhitektonske nosače i stubove (vidi Jez. 26:11). Ideja da se *maceba* koristi za kip ili idol (koji su uvek – izrezbareni), a da se nikada ne koristiti za obli stub, jednostavno je besmislica. Isto tako, nema razloga da mislimo da Izraelci nisu bili u stanju da naprave oble stubove. Kada sam pregledao stubove, oni su, očigledno, okrugli, ali su bili i prilično grubi. Izraelci su upravo napustili Egipat, gde je bilo mnogo glatkih arhitektonskih i neverovatno detaljno izrezbarenih podupirača i stubova za svrhe obreda. Potpuno je neosnovano tvrditi da Izraelci nisu imali takve stubove ili da nisu mogli da ih izrade.

JOTOROVE PEĆINE

Sledeći prigovor se odnosi na „Jotorove pećine“, za koje se tvrdi da nemaju nikakve veze sa Jotorom i drevnim Madijancima. Iako ne možemo biti sigurni, postoji opravdan razlog da verujemo da su Jotor i Mojsije živeli u tim pećinama. Kao što smo naveli u petom poglavljju, arapski geograf devetog veka Al-Himari, na primer, govorio je o pećinama i nekim obližnjim humkama kao o ruševinama kuća koje su prvobitno pripadale Jotoru i Madijancima.¹⁴² Uprkos tradiciji lokalnog stanovništva i mišljenja saudijskih arheologa, Gordon Franc smatra da zna bolje, dogmatično tvrdeći da ove pećine nemaju ništa što bi ih povezalo sa Mojsijem i Jotorom. „Takozvana Mojsijeva pećina je,“ kaže Franc, „isklesana mnogo godina nakon Mojsija.“¹⁴³ Na osnovu čega Franc može izneti takvu tvrdnju? Odbacivanjem bilo kakvog mogućeg biblijskog značaja ovih pećina, Franc ne priznaje ni drevne tradicije, jevrejsku, hrišćansku i islamsku, koje povezuju Al-

Bid sa Sinajem, Mojsijem i Jotorom. Isto tako, Franc se ne bavi topografskim činjenicama. (Već smo utvrdili da je oaza Al-Bid daleko najprirodniji, i zato najbolji, kandidat da bude srce drevnog Madijana.) Dakle, Franc ne poštuje ni lokalnu tradiciju koja je ime Mughaler el-Šuajb (Jotorove pećine) dala tom mestu. Da ponovimo, ovaj naslov je korišten barem od početka islamske ere. Nadležni organi Saudijskog arheološkog društva nisu ogradili to područje jer je na njih uticao Ron Vajat ili neki drugi savremeni istraživač. Upravo suprotno, tradicije koje preoznaju ovaj grad kao drevni dom Jotora su starije od samog Nabatejskog kraljevstva!

Pošto pećine imaju nabatejske natpise, Franc tvrdi ne mogu biti iz vremena pre Nabatejaca. Međutim, vreme kada su ovi natpisi nastali ne mora nužno da se poklapa sa vremenom kada su pećine isklesane. Kao što smo već rekli, od vremena kada su Madijanci čvrsto držali ove teritorije do Arapa Nabatejaca prošli su vekovi. Činjenica da sada živim u svojoj kući ni na koji način ne dokazuje da sam ja njen prvi vlasnik. Arheolozi su svesni činjenice da je Petra, drevna prestonica Nabateje, izgrađena na Seli, gradu, koji je ranije postojao i koji je bio Edomska prestonica.¹⁴⁴ Pretpostavlja se da je naseljavanje ranije uspostavljenih gradova bila uobičajena praksa za Nabatejce. Na osnovu čega onda Franz može da tvrdi da to nisu isto učinili u Al-Bidu, gde su Jotor i Mojsije živeli mnogo pre njih.¹⁴⁵ Koji su to dokazi što potvrđuju da ove pećine ni na koji način ne mogu da se povežu sa Jotorom, Mojsijem ili Madijancima? Nema ni jednog. Čak i arheolozi koji su sproveli i zabeležili Al-Bidovo istraživanje priznaju da je „moguće da su grobnice izgradili Arapi koji su živeli u oazi pre Nabatejaca.“¹⁴⁶ Uprkos Francovom dogmatskom stavu u vezi s ovim pi-

tanjem, za njegove tvrdnje ne mogu da se nađu nikakve logičke ili istorijske osnove.

JAHVIN KAMEN

Još jedan fascinantni artefakt vredan našeg razmatranja jeste posvećeni kamen, koji poseduje dr Sung Hak Kim, i koji se sada čuva u Muzeju istorije hrišćanstva u Seulu, u Južnoj Koreji. Kamen je dobio naziv *Jahvin kamen*. Ovo je mali izrezbareni kamen, koji je dr Kim dobio na poklon od nekadašnjeg upravitelja Meke. Na kamenu se vidi lice sa četiri slova, dva na prednjoj strani i dva na poleđini. Slova su iz južnog tamudskog alfabetu, koji se koristio u četrnaestom veku pre Hrista. Četiri slova čine tetragramaton, ili Božije ime: JHVH. Ako je *Jahvin kamen* verodostojan, onda je on snažna potvrda da su drevni Izraelci živeli u ovom regionu, u vreme – egzodus-a.

Ne iznenađuje to što je kamen izazvao dosta rasprava od trenutka kada je prvi put pokazan javnosti. Nekoliko skeptika je odmah pokušalo da ospori njegovu važnost.¹⁴⁷ Godine 2009, dr Majkl Hejzer (Michael Heiser) je za *Jahvin kamen* rekao da je u pitanju „najnoviji arheološki fijasko,“ koji još jednom potvrđuje da je „teorija Džebel el-Loz proizašla iz hrišćanskog arheološkog amaterizma, i da je, možda, čak i neka podvala.“¹⁴⁸ Iako ja zaista nisam stručnjak, mislim da se na sve ovakve i slične prigovore mogu dati sasvim zadovoljavajući odgovori.

Na poleđini Jahvinog kamena su dva slova JH, ili „Jah“ – skraćenica za Božije ime, koja se u Bibliji koriste četrdeset devet puta (up. Izl. 15:2; 17:16; Ps. 68:4, 18; 89:8; 94:7, 12; 102:18). Na prednjoj strani kamena nalaze se slova VH, koja upotpunjaju Božije ime: JHVH. Rasprava se vodi zato što su slova na poleđini napisana s desna na

levo, ali slova na prednjoj strani s leva na desno. Franc zato tvrdi da je natpis pogrešno pročitan. Problem kod ovog prigovora leži u činjenici da je ono što ovde vidimo, zapravo, bila prilično uobičajena praksa za ovu vrstu pisma iz tog razdoblja. Ponekad bi određena reč ili pojам bili napisani sa leva na desno. Nekad bi se pisalo u suprotnom pravcu, ili čak odozgo na dole, ili bilo koje kombinacije gore navedenog. Ova osobina nosi naziv „boustrophedon“, što dolazi od grčkog „kako vo ore“, i odnosi se na način kako vo ore zemlju, prvo u jednom pravcu, a zatim se okreće i pravi drugu brazdu u suprotnom pravcu. Prema tome, nije neuobičajeno da se ova vrsta pisma piše cik-cak obrascem niz stranicu, pri čemu reči menjaju pravac kretanja linije. Zato je razumljivo zašto je osoba, koja je razbarila kamen, promenila pravac kada je ispisivala reč od četiri slova na dve strane istog kamena. Francov prigovor ovde jednostavno nije opravdan.

Važno je napomenuti da kritičari ne poriču da su slova na kamenu zaista J-H-V-H. Iako neki kažu da je reč urezana na kamenu zapravo JH i HV ili VH i HJ, niko od njih ne nudi nijedan predlog šta bi ona mogla da znači. Drugim rečima, tvrde da kamen sadrži reč koja čak i ne postoji.

Majkl C. A. Mekdonald (Michael C. A. Macdonald), saradnik istraživač *Istraživačkog centra Kalili* na Univerzitetu u Oksfordu, takođe glasni kritičar *Jahvinog kamena*, izneo je još jedan prigovor, koji dodatno pravi pometnju. Prema Mekdonaldu, pošto ispod slova H na kamenu postoji tačka, to menja značenje reči. Međutim, kako ističe dr Majls Džons (Miles Jones), tačka je prirodno udubljenje u kamenu i nema nikakve veze sa izrezbarenim slovom. Evo Džonsove primedbe:

Oznake poput tačke ispod slova H počele su da se koriste nešto više od hiljadu godina kasnije, kada ta slova više nisu bila u upotrebi. Ova slova su najstarija varijanta južnotamudskog alfabetu iz 14. veka pre Hrista, tokom tog razdoblja nisu korišćene tačke.¹⁴⁹

Takođe treba napomenuti da dok Franc i Mekdonald iznose svoje primedbe, a da nikada nisu videli kamen, doktor Džons je u svojim rukama držao i ispitivao kamen. Iako možemo da očekujemo da će kamen i dalje biti predmet ispitivanja, za sada nema nikakvih stvarnih razloga da sumnjamo da je ovaj artefakt zaista još jedan dokaz da su Izraelci naseljavali to mesto u vreme Izlaska.

MENORA

Još jedno potencijalno važno otkriće među petroglifima u regionu je ono što svakako prestavlja menoru. Svećnjak sa sedam grana, menora, najstariji je simbol Izraela. Ovaj petroglif menore je 2006. godine pronašao dr Sung Hak Kim, koji je, kao što smo ranije pomenuli, radio kao privatni lekar upravitelja Meke. Iako menora nije pronađena u podnožju planine, već u blizini, na području Tabuk, ni njen značaj se ne može zanemariti. Prvo, jasno je da se zaista radi o menori. Kada je uporedimo sa menorom na Titovom slavoluku, koji prikazuje rimske vojнике kako 70. godine odnose blago iz jerusalimskog hrama, vidimo da obe imaju isti oblik. Mekdonald je izneo tvrdnju: „Menora je, zapravo, samo kombinacija dva hismaitska slova.“¹⁵⁰ On izričito tvrdi da se menor sastoji od dva slova, jedno je V a drugo DH, arapsko slovo iz prvog veka iz drevnog pisma, koje je poznato kao hismaitsko. Problem kod Mekdonaldove tvrdnje je to što slovo DH u hismaitskom natpisu ima četiri do pet kraka, kojem je najčešće ima

zaobljen stalak. Ono što se vidi na kamenu jeste sedam pravilno nacrtanih grana sa izrazito pravim stalkom. Ako je to hismaitsko DH, onda je to svakako izuzetak, koji se razlikuje od većine drugih DH. Kontaktirao sam gospodina Mekdonalda i postavio mu pitanje otkud ova razlika. Njegov odgovor je bio prilično grub: „Gospodine Ričardson,“ rekao je, „postajem jako umoran od ove konstantne neverice kada su u pitanju jasne činjenice. Zato, neću više da odgovaram na ovakve imejlove.“ Ovo je bio prvi put da sam mu se javio. Lično dobijam ogroman broj imejlova i pitanja. Pošto sam ograničen vremenom, uglavnom sam vrlo kratak, ali se istinski trudim da ne odgovaram neučitivo. Mekdonaldova očigledna frustriranost mojim jednostavnim pitanjem, navela me je da pomislim da je on svestan da ova slika nije ono što je tvrdio da jeste.

Ukratko, ova slika svakako predstavlja menoru, i sasvim je jasna arheološka zaostavština Izraelaca koji su boravili u tom regionu. Kada su slova izrezbarena, takođe je predmet rasprave među učenjacima. Kao što smo ranije videli, iako Mekdonald izradu petroglifa smešta negde oko prvog veka, mnogi drugi, kao što su oni koji su sproveli istraživanje Al-Bida, smatraju da su nastali u srednje ili kasno bronzano doba, dakle – u vreme egzodus-a.

BELEŠKE

¹ Robin Ngo, *Searching for Biblical Mt. Sinai: The case for Har Karkom in the Negev and the case for Saudi Arabia*, Bible History Daily, March 18, 2018.

² Sharon Rusten with E. Michael, *The Complete Book of When & Where in the Bible and throughout History* (Wheaton, IL: Tyndale House, 2005), 120.

³ Eusebius of Caesarea, *The Life of the Blessed Emperor Constantine* (London: Samuel Bagster and Sons, 1845), 139–151.

⁴ Daniel F. Caner, contributors Sebastian Brock, Richard M. Price, Kevin van Bladel, *History and Hagiography from Late Antique Sinai*, (Liverpool University Press, Liverpool, 2010), 17 n67.

⁵ Lina Eckenstein, *A History of Sinai* (Ithica: Cornell University, 1891), 99.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Daniel F. Caner, contributors Sebastian Brock, Richard M. Price, Kevin van Bladel, *History and Hagiography from Late Antique Sinai*, (Liverpool: Liverpool University Press, 2010), 232.

⁹ Ibid., 221-231.

¹⁰ Lina Eckenstein, *A History of Sinai* (Ithica, NY: Cornell University Press, 1891), 101.

¹¹ Daniel F. Caner, contributors Sebastian Brock, Richard M. Price, Kevin van Bladel, *History and Hagiography from Late Antique Sinai*, (Liverpool: Liverpool University Press, 2010), 17n68.

¹² Edward Robinson and E. Smith, *Biblical Researches in Palestine, and in the Adjacent Regions: A Journal of Travels in the Year 1838*, vol. 1 (Boston; London: Crocker and Brewster; John Murray, 1856), 124–125.

¹³ Part I: *Israelite Origins*, Bible Review 8.4 (1992): 23–26, 28, 30–32, 61–62.

¹⁴ Kako navodi Heršel Šenks, u jednoj prezentaciji na kolokvijumu prilikom rasprave u vezi planinskog grebena Karkom, nakon što je predstavljen kao Sinajska gora u Micpi Ramonu, u Izraelu, 12. maja 2013. godine.

¹⁵ U svom radu, „Protiv Apiona“, Josif govori o tvrdnjama jednog Egipćanina po imenu Apion. Apion je bio egipatski polemičar koji se protivio biblijskoj priči o Jevrejima. Tvrđio je da se Sinajska gora „nalazi između Egipta i Arabije“. Međutim, Josif je u potpunosti odbacio Apionove tvrdnje, govoreći: „Ali kako je, onda, bilo moguće da su se vukli četrdeset dana u pustari, gde nije bilo vode, a zatim za samo šest dana odatile stigli do Judeje?“ (Flavius Josephus and William Whiston, *The Works of Josephus: Complete and Unabridged* (Peabody: Hendrickson, 1987), 795). Apion je imao mnogo čudnih ideja. Na primer, tvrdio je da su Jevreji zapravo Egipćani, a razlog za odmaranje subotom bila je neka vrsta bolesti, kile, koju su muškarci imali „u svojim preponama“, što ih je prisiljavalo da se odmaraju posle svakih nekoliko dana hoda. Josif je zaključio svoju procenu Apionovih tvrdnji, rekavši: „Ali, zašto bismo se uopšte i zamarali sa njegovim lažima kad on smatra da su naši preci bili Egipćani?“ Na kraju krajeva, Apion stavlja Sinajsku goru negde između Egipta i Arabije a da pri tom nema nijednu određenu planinu na umu, i zato se ne može navoditi kao rana podrška tradicionalnoj lokaciji.

¹⁶ Neki su tvrdili da Vilijams i Kornuk nikada nisu posetili Džebel el-Loz. Ovo je suprotno aktuelnim saudijskim izveštajem koji govori o njihovoј poseti planini, istraživanjima i proterivanju iz Kraljevine. (Al-Ansari, Abdul-Rahman i Madžid Khan et al., *Al-Bid': History and*

Archaeology (Saudi Arabia Ministries of Education, Antiquities & Museums, 2002), 83.)

¹⁷ Bob Cornuke, *In Search of the The Mountain of God: The Discovery of the Real Mount Sinai* (Nashville: Broadman and Holman, 2000); Larry Williams, *The Mountain of Moses: The Discovery of Mount Sinai* (New York: Winwood Press, 1990).

¹⁸ Ralph L. Smith, "Red Sea (Reed Sea)," ed. Chad Brand et al., *Holman Illustrated Bible Dictionary* (Nashville: Holman Bible Publishers, 2003), 1369.

¹⁹ Snaith, N. H. 'ד-וֹתָה: The Sea of Reeds: The Red Sea. *Vetus Testamentum*, vol. 15, no. 3, 1965, pp. 395–398. JSTOR, www.jstor.org/stable/1516788.

²⁰ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 81.

²¹ Rezime hipoteze Močvarno more može se naći u: J. Bright, *A History of Israel*, 3rd ed. (Philadelphia: Westminster, 1981), 122–23; J. Finegan, *Let My People Go* (New York: Harper & Row, 1963), 77–89; J. L. Mihelic, *Red Sea*, IDB, 4.19–21; C. E. Wright, *Biblical Archaeology*, rev. ed. (Philadelphia: Westminster, 1962), 60–62; *Exodus, Route of*, IDB, 2.197–99.

²² Uprkos mnogim suprotnom tvrdnjama, trska zaista raste i uz obalu nekih delova Akapskog zaliva.

²³ Za prilično opsežnu lingvističku odbranu hipoteze o Močvarnom moru vidi James K. Hoffmeier, *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 75–110.

²⁴ B. F. Batto, *The Reed Sea: Resquiescat in Pace*, JBL 102 (1983): 27–35. Glen A. Fritz, *The Lost Sea of the Exodus*; Vidi i Ralph L. Smith, *Red Sea (Reed Sea)*, ed. Chad Brand et al., *Holman Illustrated Bible Dictionary* (Nashville: Holman Bible Publishers, 2003), 1369.

²⁵ Da se ne bismo ovde previše zadržali i pritom izgubili čitaoce „u moru trstike“, pokušali smo da pojednostavimo argumente, što će bez sumnje postati meta tehničkih kritika. Uputio bih one koji su

skloni da detaljnije razmotre argumente za Fricov odličan i veoma opsežan tom, koji je naveden u nastavku.

²⁶ Glen A. Fritz, *The Lost Sea of the Exodus: A Modern Geographical Analysis*, second edition (San Antonio: GeoTech, 2016), 183.

²⁷ B. F. Batto, *The Reed Sea: Resquiescat in Pace*, JBL 102 (1983): 27–35. Glen A. Fritz, *The Lost Sea of the Exodus*; See also the discussion in Ralph L. Smith, *Red Sea (Reed Sea)*, ed. Chad Brand et al., *Holman Illustrated Bible Dictionary* (Nashville: Holman Bible Publishers, 2003), 1369.

²⁸ Glen A. Fritz, *The Lost Sea of the Exodus*, 164.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., 184–185.

³¹ B. F. Batto, *The Reed Sea: Resquiescat in Pace*, JBL 102 (1983): 31;

³² Douglas K. Stuart, *Exodus*, vol. 2, *The New American Commentary* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2006), 342.

³³ Nahum M. Sarna, *The JPS Torah Commentary: Exodus* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1991), 78.

³⁴ Douglas K. Stuart, *Exodus: The New American Commentary*, vol. 2 (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2006), 353.

³⁵ Ibid.

³⁶ Sarna, *The JPS Torah Commentary: Exodus*, 79.

³⁷ Preuzeto iz „Or HaChaim, The Torah: With Or Hachaim’s Commentary Translated, Annotated, and Elucidated, Shemos / Exodus, Volume 3“ by Or HaChaim, Editors, Rabbi Nosson Scheman, Rabbi Meir Zotowitz, (ArtScroll Mesorah Publications, Ltd, Brooklyn 2016), 455, sva prava pridržana, ArtScroll / Mesorah Publications, Ltd.

³⁸ J. Alec Motyer, *The Message of Exodus: The Days of Our Pilgrimage*, (Chicago: InterVarsity Press, 2005), 166.

³⁹ Izgleda da je Hofmejer svestan da ovaj stih izaziva ogroman egzegeetski problem njegovom gledištu. On kaže: „Nema sumnje da se u 1. Car. 9:26 govori o Akapskom zalivu. Zašto se upotrebio naziv *jam sup* nije poznato.“ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai*:

The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition
(Oxford University Press, New York, 2005), 134.

⁴⁰ Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai*, 134.

⁴¹ Carl Friedrich Keil and Franz Delitzsch, *Commentary on the Old Testament*, vol. 8 (Peabody, MA: Hendrickson, 1996), 412.

⁴² Za druge primere koji smeštaju Jam Suf u Akapskom zalivu, vidi Br. 14:25; Pon. zak. 1:40; 2: 1; Sud. 11:16; Flavije Josif (Judejske starine, knj. 2, gl. 15, odl. 1., str. 93).

⁴³ Stuart, *Exodus*, 254.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Flavius Josephus and William Whiston, *The Works of Josephus: Complete and Unabridged* (Peabody, Mass.:Hendrickson, 1980), 75.

⁴⁶ Flavius Josephus and William Whiston, *The Works of Josephus: Complete and Unabridged*, 74. (Antiquities of the Jews, bk. 2, chapt. 15, sec. 1.)

⁴⁷ Josephus and Whiston, *The Works of Josephus: Complete and Unabridged*, 71. (Antiquities of the Jews, 12:264-267.)

⁴⁸ „Krečnjačke stene Džebel Ataka uzdižu se naglo iz mora i protežu prema severozapadu do nekih 16 kilometara od Sueca, dosežući visinu od 870 metara.“ (Western Arabia and the Red Sea, (London: Kegan Paul Limited Publishing, 2005, 85.)

⁴⁹ Tradicionalisti ponekad ističu da je i Josif Flavije tvrdio da je putovanje iz Egipta do Jam Sufa trajalo samo tri dana (*Judejske starine*, knj. 2, pogl. 15, odl. 1.). Josif je pogrešno zaključio da je put od Sukota do Etana (na obali Akapskog zaliva), trajao tri dana. To, međutim, ne uklanja činjenicu da je Josif jasno opisivao Akapski zaliv, a ne močvare severno od Sueca. Njegov opis u *Judejskim starinama*, koji govori o neprohodnim i visokim planinama sa obe strane puta prelaska mora, jednostavno ne odgovara nijednom mestu na severu Sueskog zaliva.

⁵⁰ R. Dennis Cole, *Numbers: The New American Commentary*, vol. 3B (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2000), 536.

⁵¹ Pošto odbacuju prelazak mora u Akapskom zalivu, tradicionalisti su suočeni sa očiglednim problemom i zato su primorani da se

odluče za komentare različitih grčko-rimskih geografa kako bi drastično pomerili granice Egipta prema zapadu. Gordon Franc ide tako daleko da tvrdi: „Zemlja Gošen je bila istočna granica Egipta.“ (Gordon Franz, *Mt. Sinai is Not at Jebel al-Lawz in Saudi Arabia*, paper presented at the annual Evangelical Theological Society (ETS) & Near East Archaeology Society (NEAS) meeting, March 14, 2002.) Gošen se, međutim, nalazio na istočnom ogranku delte Nila. Kao što smo videli, Francova tvrdnja protivreči Svetom pismu. Biblijske opise egipatskih drevnih granica možemo ili prihvatići, samim tim i prepoznati da se prelazak mora dogodio u Akapskom zalivu, ili im protivrečiti. Biblija nam ne daje druge mogućnosti.

⁵² Beri Bejcel (Barry Beitzel), autor i urednik *The New Moody Atlas of the Bible*, na primer, kaže: „Ne možemo tvrditi da su nomadski Madijanci, ili njihovi rođaci, Kenijci (Sud. 1:16; 4:11) bili vezani samo za jednu teritoriju.“ Ovde ponovo vidimo da Bejcel ne primećuje da se ovde radi o nečem drugom. Niko ne tvrdi da su Madijanci tokom biblijske istorije bili ograničeni samo na jednu lokaciju, već da je tokom perioda Izlaska postojala poznata, prepoznatljiva glavna domovina Madijanaca o kojoj Biblija govori (up. Izl. 2:15,16; 4:19; Av. 3:7; Dela 7:29).

⁵³ Part I: *Israelite Origins*, *Bible Review* 8.4 (1992): 23–26, 28, 30–32, 61–62.

⁵⁴ Vidi na primer: Barry J. Beitzel, *The New Moody Atlas of the Bible*, (Chicago: Moody Press, 2009), 111; John B. Currid, David P. Barret, *Crossway ESV Bible Atlas* (Wheaton, Ill.: Crossway, 2010), 78, 85, 97, 141; Carl G. Rasmussen, *The Zondervan Atlas of the Bible*, (Grand Rapids: Zondervan, 2010), 293; Charles F. Pfeiffer, *Baker's Bible Atlas, Revised Edition* (Grand Rapids, Baker, 1979), 306; Merrill F. Unger, ed. R. K. Harrison, *The New Unger's Bible Dictionary*, updated edition (Chicago: Moody Press, 1988), 852; Adrian Curtis, ed., *Oxford Bible Atlas*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 66, 79, 100; J. J. Bimson, J. P. Kane, J. H. Paterson, D. J. Wiseman, D. R. W. Wood, eds., *The New Bible Atlas*, (Chicago: Intervarsity Press, 1985), 31; Nelson's Complete Book of Bible Maps and Charts, Third Edition, (Nashville: Thomas Nelson, 1993), 28, 29,

31; Joseph Rhymer, ed., *The New Illustrated Atlas of the Bible*, (New York: Chartwell Books, 1988), 11; Yohanan Aharoni, Michael Avi-Yonah, eds., *The Macmillan Bible Atlas* (New York: Macmillan, 1968), 40, 67; James Pritchard, Nick Page, eds., *HarperCollins Atlas of Bible History* (New York HarperCollins, 2008), 59; John D. Barry et al., eds., *The Lexham Bible Dictionary* (Bellingham, WA: Lexham Press, 2016); William G. Dever, *Who Were the Early Israelites and Where Did They Come From?* (Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing, 2006), 34; James Orr, *The International Standard Bible Encyclopaedia* (Chicago: The Howard-Severance Company, 1915), 2049.

⁵⁵ Noel D. Osborn and Howard A. Hatton, *A Handbook on Exodus*, UBS Handbook Series (New York: United Bible Societies, 1999), 53–54.

⁵⁶ David Rohl, *Exodus: Myth or History?* (Minneapolis: Thinking Man Media, 2015), 388.

⁵⁷ R. Dennis Cole, *Numbers*, *The New American Commentary*, vol. 3B, (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2000), 176–177.

⁵⁸ Frank Moore Cross—An Interview, *Part I: Israelite Origins*, *Bible Review* 8.4 (1992): 23–26, 28, 30–32, 61–62

⁵⁹ Frank Moore Cross, *From Epic to Canon*, (John Hopkins University press, 1998), 66.

⁶⁰ H. D. M. Spence-Jones, ed., *The Pulpit Commentary: Deuteronomy* (New York: Funk & Wagnalls Company, 1909), 535.

⁶¹ Carl Friedrich Keil and Franz Delitzsch, *Commentary on the Old Testament*, vol. 1 (Peabody, Mass: Hendrickson, 1996), 1008.

⁶² Dr Abdul Rahman al-Tajib al-Ansari, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia: Ministry of Education, 2002), 15.

⁶³ *Bible Review* 8:4, August 1992 Frank Moore Cross—An Interview *Part I: Israelite Origins*.

⁶⁴ Frank Moore Cross, *From Epic to Canon: History and Literature in Ancient Israel* (John Hopkins University Press, Baltimore, London, 1998), 46.

⁶⁵ Dr Abdul Rahman al-Tajib al-Ansari, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 17-18, 29.

⁶⁶ *Ibid.*, 29.

⁶⁷ A. R. Millard, *Nabataeans*, ed. D. R. W. Wood et al., New Bible Dictionary (Chicago: InterVarsity Press, 1996), 796.

⁶⁸ Iako se obično naziva „madijanska“ keramika, ovo je zapravo opšti izraz za keramiku iz ovog perioda i ovog regiona. Iako ne možemo dokazati da je pripada o Madijancima, ona je dokaz postojanja mnogo starije civilizacije, koja je prethodila Arapima Nabatejcima. Vidi Allen Kerkeslager, *Jewish Pilgrimage and Jewish Identity, in Pilgrimage and Holy Space in Late Antique Egypt*, (Brill, Leiden, Netherlnds, 2015), 157; cf. Par, Harden, Dayton, et al., *Preliminary Survey in N.W. Arabia*, 1968 [part 2], 33; Ingraham, Johnson, et al., (1981): 74-75. Vidi i *Bible Review* 8:4, August 1992, Frank Moore Cross —*An Interview, Part I: Israelite Origins*, gde Kros kaže: „U poslednjih nekoliko godina vođena su intenzivna istraživanja arheoloških ostataka Madijanaca.... Najupadljivije je otkriće razvijene civilizacije u Madijanu sa kraja kasnog bronzanog i početka gvozdenog doba. U Kurajahu je otkrivena velika utvrđena citadela, selo sa zidinama, i složeni sistemi za navodnjavanje. Karakteristična keramika nazvana Madijanska grnčarija ili, kako se obično naziva u saudijskim časopisima, Hejaz, nalazi se svuda na potezu od severnog Hejaza do Transjordanije i mesta oko Eliata.“

⁶⁹ Dr Abdul Rahman al-Tajib al-Ansari, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 33.

⁷⁰ D. W. Gooding. “Text and Versions,” The New Bible Dictionary. 1974 ed.

⁷¹ Alan Cairns, *Dictionary of Theological Terms* (West Yorkshire, UK: Emerald House Group, 1988), 414.

⁷² Trans, Sir Lancelot C.L. Brenton, *The Septuagint with Apocrypha, Greek an English* (Peabody, Mass.: Henrickson, 2018) Vidi takođe, Izl. 3:1; 4:19; 18:1; Br. 22:4, 7; 25:15. (biblijski stih preveden sa engleskog).

-
- ⁷³ Vidi: Brojevi 22:4, 7; 25:15.
- ⁷⁴ Allen Kerkeslager, *Mt. Sinai—in Arabia?* Bible Review 16.2 (2000): 32–39, 52.
- ⁷⁵ Charles Duke Yonge with Philo of Alexandria, *The Works of Philo: Complete and Unabridged* (Peabody, MA: Hendrickson, 1995), 475 (Philo, Moses 1.169).
- ⁷⁶ Ibid.
- ⁷⁷ Josif Flavije, *Judejske starine*, knjiga druga, poglavlje XI odlomak 1, str. 84.
- ⁷⁸ Ibid., knjiga druga, poglavlje XII odlomak 1, str. 85.
- ⁷⁹ Ibid., knjiga treća, poglavlje V odlomak 1, str. 109.
- ⁸⁰ Eusebius, *Preparation Evangelica*, (Preparation for the Gospel) trans. E. H. Gifford, bk. 9, chapt. 29:1-3.
- ⁸¹ Origen, *Selecta Genesim* (Select Comments on Genesis) PG 12.120, kako je navedeno od strane Allen Kerkeslager, *Jewish Pilgrimage and Jewish Holy Space*, in *Pilgrimage and Holy Space in Late Antique Egypt*, ed. David Frankfurter (Leiden, Netherlands: Brill, 1998), paperback edition 2015, 196.
- ⁸² Eusebius of Caesaria, *The Onomastikon*, (Concerning the Place Names in Sacred Scripture), trans. G.S.P. Freeman-Grenville, ed. Joan E. Taylor (Carta Jerusalem 2003), 70 (odломак M, Genesis).
- ⁸³ Engleski prevod C. Umhau Wolf-a možete naći na internetu: http://www.tertullian.org/fathers/eusebius_onomasticon_02_trans.htm.
- ⁸⁴ Eusebius of Caesarea, *The Onomastikon*, 95. Treba napomenuti da engleski prevod C. Umhau Wolf-a sadrži grešku, Madijanje preveden kao „Moav“.
- ⁸⁵ Eusebius of Caesarea, *The Onomastikon*, 70 (odломак M, Genesis).
- ⁸⁶ Allen Kerkeslager, *Mt. Sinai—in Arabia?* Bible Review 16.2 (2000): 32–39, 52.
- ⁸⁷ Allen Kerkeslager, *Jewish Pilgrimage and Jewish Identity*, in *Pilgrimage and Holy Space in Late Antique Egypt*, (Leiden, Netherlands: Brill, 1998), 199.
- ⁸⁸ Prevod M.H. Shakir-a.

-
- ⁸⁹ Tafsir Ibn Katir je modifikovao prevod ajeta 7:85 kako bi ga učinio razumljiviji zapadnoj publici.
- ⁹⁰ Al-Ja'kubi, 1988, 341 citiran u knjizi dr Abdula Rahmana el-Tajiba el-Ansarija, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 17.
- ⁹¹ Al-Idrisi 341 citiran u knjizi dr Abdula Rahmana el-Tajiba el-Ansarija, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 17-18.
- ⁹² F. F. Bruce, *The Epistle to the Galatians: A Commentary on the Greek Text, New International Greek Testament Commentary* (Grand Rapids, MI: W.B. Eerdmans Pub. Co., 1982), 96.
- ⁹³ Donald K. Campbell, *Galatians, in The Bible Knowledge Commentary: An Exposition of the Scriptures*, ed. J. F. Walvoord and R. B. Zuck, vol. 2 (Wheaton, IL: Victor Books, 1985), 592.
- ⁹⁴ Wright, N. T. *Paul, Arabia, and Elijah* (Galatians 1:17). *Journal of Biblical Literature* 115, no. 4 (1996): 686.
- ⁹⁵ *Sinai is a mountain in Arabia* Kerkeslager, Allen. *Mt. Sinai—in Arabia?* *Bible Review* 16.2 (2000): 32–39, 52.
- ⁹⁶ F. F. Bruce, *The Epistle to the Galatians: A Commentary on the Greek Text, New International Greek Testament Commentary* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1982).
- ⁹⁷ Wright, N. T. *Paul, Arabia, and Elijah* (Galatians 1:17). *Journal of Biblical Literature* 115, no. 4 (1996): 683–92.
- ⁹⁸ Wilfred L. Knox, *Galatians, u A New Commentary on Holy Scripture: Including the Apocrypha*, ed. Charles Gore, Henry Leighton Goudge, and Alfred Guillaume, vol. 3 (New York: The Macmillan Company, 1942), 531–532.
- ⁹⁹ Kao što Briggs kaže: „On [Pavle] se našao u velikoj konfuziji i da je ovo vreme bilo potrebno za intelektualno i teološko prilagođavanje pre nego što bi bio opremljen za svoju veliku karijeru apostola.“ Briggs, C. W. “The Apostle Paul in Arabia.” *The Biblical World*, vol. 41, no. 4, 1913, pp. 255–259. JSTOR, JSTOR, www.jstor.org/stable/3142110.

¹⁰⁰ Charles Spurgeon, *Galatians*, ed. Elliot Ritzema, Spurgeon Commentary Series (Bellingham, WA: Lexham Press, 2013), Galatians 1:17.

¹⁰¹ D. D. Whedon, *I. Corinthians-II. Timothy, vol. IV*, A Popular Commentary on the New Testament (London: Hodder and Stoughton, 1876), 215.

¹⁰² Timothy George, *Galatians*, vol. 30, The New American Commentary (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1994), 341.

¹⁰³ Walter A. Elwell and Barry J. Beitzel, *Nebaioth, Negajoth*, Baker Encyclopedia of the Bible (Grand Rapids, MI: Baker Book House, 1988), 1533.

¹⁰⁴ Ibid., 1258.

¹⁰⁵ Ibid., 643.

¹⁰⁶ Ibid., 2041.

¹⁰⁷ Hofmejer pokušava da ospori one koji smatraju da je Pavle govorio o severozapadnoj Saudijskoj Arabiji, tvrdeći da je to besmisленo jer zasnivaju svoje razumevanje na savremenim državnim granicama: „Oni koji se pozivaju na Galatima 4:25 greše jer tumače ovaj stih kroz objektiv međunarodnih granica dvadesetog veka, a ne u skladu sa geopolitičkim kartama prvog veka naše ere, koje prikazuju Sinaj kao deo Arabije“ (James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai*, (Oxford, New York, 2005), 130-140). Iako jetačno da neke moderne uši mogu čuti reč „Arabija“ i jednostavno prepostaviti da je Pavle govorio o današnjoj „Kraljevini Saudijskoj Arabiji“, veoma je pogrešno tvrditi da svi prate takvu anahronu liniju razmišljanja. Ipak, koliko god pogrešno bilo nametnuti moderno značenje drevnom terminu Arabija, Hofmejer iznosi podjednako pogrešnu prepostavku kada tvrdi da je Pavle govorio o Sinajskom poluostrvu. Hofmejer je kriv ne samo što je zanemario jasan kontekst Pavlove poslanice, već i s tako i biblijske okvire i jevrejska predanja koja upućuju upućuju na njegovo razumevanje.

¹⁰⁸ Među onima koji su iscrpno pisali o ovoj temi su James K. Hoffmeier, G. I. Davies, David Rohl, and Gordon Franz. James K.

Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai*, (Oxford, New York, 2005), 130-140; David Rohl, *Exodus: Myth or History?* (Thinking Man Media, Saint Louis Park, MN, 2015), 383-385; G.I. Davies, *The Way of the Wilderness, A Geographical Study of the Wilderness Itineraries in the Old Testament*, (Cambridge University Press, Cambridge, 1979), 30; Gordon Franz, *Is Mount Sinai in Saudi Arabia?* Bible and Spade, fall 2000, <https://www.biblearchaeology.org/post/2008/06/10/is-Mount-Sinai-in-Saudi-Arabia.aspx#Article/>.

¹⁰⁹ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai*, (Oxford, New York, 2005), 130-140; David Rohl, *Exodus: Myth or History?* (Thinking Man Media, Saint Louis Park, MN, 2015), 383-385.

¹¹⁰ Ibid., 130-140; Ibid., 383-385.

¹¹¹ David Rohl, *Exodus: Myth or History?* (Rohl Saint Louis Park, MN, 2015), 384.

¹¹² Gordon Franz, *Is Mt. Sinai in Saudi Arabia?* Bible and Spade, Fall 2000.

¹¹³ Gordon Franz, *Where Is Mount Sinai in Arabia (Galatians 4:25)?* Bible and Space, December 19, 2013, [https://www.biblearchaeology.org/post/2013/12/19/Where-is-Mount-Sinai-in-Arabia-\(Galatians-425\).aspx#](https://www.biblearchaeology.org/post/2013/12/19/Where-is-Mount-Sinai-in-Arabia-(Galatians-425).aspx#).

¹¹⁴ G.I. Davies, *The Way of the Wilderness, A Geographical Study of the Wilderness Itineraries in the Old Testament*, (Cambridge University Press, Cambridge, 1979), 30.

¹¹⁵ Za dalje proučavanje pogledaj: Glen Fritz, *The Lost Red Sea of the Exodus: A Modern Geographical Analysis, second edition*, (San Antonio, Texas: GeoTech, 2016), 35-52.

¹¹⁶ Shanks, Hershel. *Where Is Mount Sinai?* Biblical Archaeology Review 40.2 (2014): 31-41, 66.

¹¹⁷ Eusebius of Caesaria, *The Onomastikon*, (Concerning the Place Names in Sacred Scripture), Trans G.S.P. Freeman-Grenville, Ed.

Joan E. Taylor, (Carta Jerusalem 2003), 70 (Section M, Genesis), 95.

¹¹⁸ Carl Friedrich Keil and Franz Delitzsch, *Commentary on the Old Testament, vol. 1* (Peabody, MA: Hendrickson, 1996), 379.

¹¹⁹ Josif Flavije, *Judejske starine*, knjiga treća, poglavljje V, odlomak 2, str. 109.

-
- ¹²⁰ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition* (Oxford University Press, New York, 2005), 134.
- ¹²¹ Al-Ansari, Abdul-Rahman i Madžid Khan et al., *Al-Bid': History and Archaeology* (Saudi Arabia Ministries of Education, Antiquities, & Museums, 2002), 65.
- ¹²² Kritičari tvrde da ovi stubovi ne mogu biti izraelski. Za kratku diskusiju o ovoj tvrdnji, pogledajte moje komentare u dodatku.
- ¹²³ Peter Der Manuelian, prevod James-a P. Allen-a, *The ancient Egyptian pyramid texts* (BRILL, 2005), 432.
- ¹²⁴ Robert L. Thomas, *New American Standard Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries: Updated Edition* (Anaheim: Foundation Publications, Inc., 1998).
- ¹²⁵ Miles R. Jones PH.D., *The Writing of God: Secret of the Real Mount Sinai, third edition*, (Kerrville, TX: Institute for Accelerated Learning, 2016).
- ¹²⁶ James Strong, *A Concise Dictionary of the Words in the Greek Testament and The Hebrew Bible* (Bellingham, WA: Logos Bible Software, 2009), 57; Robert L. Thomas, *New American Standard Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries: Updated Edition* (Anaheim: Foundation Publications, Inc., 1998).
- ¹²⁷ Na Francovom sajtu, *Life and Land Seminars*, čitamo: „Kategorija arheologije „napukli čup“ sadrži članke o popularnim, savremenim arheološkim teorijama i idejama koje, poput napuklih posuda, ne zadržavaju vodu! Ovi članci su pregled, naučna analiza i kritika teorija i ideja koje su predstavljene na internetu ili popularnim knjigama, filmovima, DVD-ovima i video zapisima. U ovoj kategoriji nalazimo članak ’U kojem delu Arabije se nalazi Sinajska gora (Gal. 4:25)?’“ – Gordon Franc (objavljeno 24. maja 2018. godine), koji nastoji da pobije ideju da Arabija koju apostol Pavle pominje u Galatima 4:25 može imati bilo kakve veze sa savremenom Saudijskom Arabijom:
<https://www.lifeandland.org/2013/12/where-is-mount-sinai-in-arabia-galatians-425/>.

-
- ¹²⁸ Gordon Franz, *Mt. Sinai is Not at Jebel al-Lawz in Saudi Arabia*, March 14, 2002.
- ¹²⁹ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition* (Oxford University Press, New York, 2005), 133.
- ¹³⁰ Gordon Franz, *Is Mt. Sinai in Saudi Arabia?* March 14, 2002, <http://www.ldolphin.org/franz-sinai.html>.
- ¹³¹ Frank Moore Cross, citiran u Associated Press article, *Memo to Egypt-bound Pope: ‘Real’ Mount Sinai May Be in Saudi Arabia*, od strane Richard N. Osting, Alton Telegraph, February 19, 2000, <https://newspaperarchive.com/alton-telegraph-feb-19-2000-p-17/>.
- ¹³² Allen Kerkeslager, *Jewish Pilgrimage and Jewish Identity*, in *Pilgrimage and Holy Space in Late Antique Egypt*, (Brill, Leiden, Netherlands, 1998, paperback, 2015).
- ¹³³ Santa Cruz Sentinel Explorer Searches out Real Bible Locations, February 6, 1999, 35.
- ¹³⁴ Dr Michel Heiser, *Debunking of “Yahweh Inscription” (Allegedly) from Jebel al-Lawz*, October 16, 2009, <http://drmsh.com/debunking-of-yahweh-inscription-allegedly-from-jebel-al-lawz/>.
- ¹³⁵ Gordon Franz, *Is Mt. Sinai in Saudi Arabia?* March 14, 2002, <http://www.ldolphin.org/franz-sinai.html>.
- ¹³⁶ Robert L. Thomas, *New American Standard Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries: Updated Edition* (Anaheim: Foundation Publications, Inc., 1998).
- ¹³⁷ Frank Moore Cross, *An Interview Part I: Israelite Origins*, Bible Review 8:4, August 1992.
- ¹³⁸ Faulkner, R. O. *The Battle of Megiddo*. The Journal of Egyptian Archaeology 28 (1942): 2-15.
- ¹³⁹ Ibid.
- ¹⁴⁰ James K. Hoffmeirer, *Ancient Israel in Sinai: The Evidence for the Authenticity of the Wilderness Tradition* (Oxford University Press, New York, 2005), 135-136.
- ¹⁴¹ David Rohl, *Exodus: Myth or History?* (Saint Louis Park, MN: Thinking Man Media, 2015), 396.

¹⁴² Dr Abdul Rahman el-Tajib el-Ansari, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 29.

¹⁴³ Gordon Franz, *Mt. Sinai is NOT at Jebel al-Lawz in Saudi Arabia*, March 14, 2002. (Paper originally presented at the ETS / NEAS meeting on Thursday, November 15, 2001.)

¹⁴⁴ Sela se pominje u 2. Car. 14:7 i to je grad koji je, najverovatnije, kasnije postao Petra. Mark S. Krause, *Nabataea*, ed. John D. Barry et al., *The Lexham Bible Dictionary* (Bellingham, WA: Lexham Press, 2016).

¹⁴⁵ Kao što Franc kaže: „Može se sa sigurnošću reći da su takve grobnice građene u nabatejskom razdoblju, a ne ranije.“ Gordon Franc: „Sinaj NIJE Džebel el-Loz u Saudijskoj Arabiji“ (*Mt. Sinai is NOT at Jebel al-Lawz in Saudi Arabia*, Paper presented at the ETS / NEAS meeting, November 15, 2001.).

¹⁴⁶ Dr Abdul Rahman el-Tajib el-Ansari, *Al-Bid' History and Archeology* (Kingdom of Saudi Arabia, Ministry of Education, 2002), 30.

¹⁴⁷ <https://www.lifeandland.org/2009/10/yahweh-inscription-discovered-at-mount-sinai/>.

¹⁴⁸ *Debunking of "Yahweh Inscription" (Allegedly) from Jebel al-Lawz*, Oct 16, 2009 <http://drmsh.com/debunking-of-yahweh-inscription-allegedly-from-jebel-al-lawz/>.

¹⁴⁹ Miles R. Jones PH.D., *The Writing of God: Secret of the Real Mount Sinai*, third edition, (Kerrville, TX: Institute for Accelerated Learning, 2016), 165.

¹⁵⁰ *Protiv Džebel el-Loza*, anonimni članak na internetu, koji tvrdi da iznosi: „Potpuno pobijanje lažnih tvrdnjki koje potkrepljuju gledište da se Sinajska gora nalazi u Madijanu, i analizu biblijskog teksta, koji pokazuje da se biblijska Sinajska gora verovatno nalazi na jugu Sinajskog poluostrva, pretpostavljam (iako ne mogu sa sigurnošću da tvrdim), na svom tradicionalnom mestu – u Džebel Ras Safsafu.“